SUWÁL AUR JUWÁB

DAR BÁB

SAHÍFÁT I KUTUB I RABBÁNÍ.

MUTARAJJIM

BÁBÚ YÚNAS SINGH,

BA IHTIMÁM

PÁDRÍ WÁLSH SÁHIB.

ALLAHABAD:
PRINTED AT THE ALLAHABAD MISSION PRESS.
1865.

Pahlí chhapái 1500.] [Qímat fí Jild 8 Áná.

SUWÁL O JUWÁB

DAR BÁB

SAHÍFAT I KUTUB I RABBÁNÍ.

Suwál 1. Puráne Ạhd-náme meṉ kitní kitábeṉ haiṉ?

Juwáb. Untálís.

S. 2. In kitáboṉ ko *kab* aur *kis ne* jamạ karke al-at-tartíb rakhá?

J. Ạzrá ne, Masíh se qaríb chár sau pachás baras peshtar. Músá kí pánch kitábeṉ Ạhd-náme ke Sandúq meṉ rakhí thíṉ, (Istisná 31 : 24—26 ;) aur Yashúạ ne apní kitáb ko "Ḳhudá kí sharíạt kí kitáb meṉ likh rakhá." Yashúạ 24 : 26.

S. 3. Baibal ke kai mashhúr tarjume húe haiṉ?

J. Chár; *pahlá,* Yúnání jise Sepṭúejinṭ kahte haiṉ, *dúsrá,* Látíní jise Valgeṭ kahte

haiṉ ; *tísrá,* Ḍouay, aur *chauthá,* Angrezí tarjuma jo James bádsháh ke Baibal ke nám se mashhúr hai.

S. 4. Sepṭúejinṭ lafz ke kyá mạne haiṉ?

J. Is lafz ke mạne sattar haiṉ, aur is tarjume ká yih nám is jihat se paṛá ki sattar ádmíoṉ ne milke yih tarjuma kiyá thá, go filhaqíqat bahattar ádmí is meṉ mashgúl the, chunánchi chha ádmí har har firqe se is kám ke liye makhsús kie gae the.

S. 5. Yih tarjuma kab húá aur kis jagah húá?

J. Mulk i Misr ke Sikandaríya shahr meṉ Masíh se qaríb do sau baras peshtar. Yih tarjuma Ịbrání se kiyá gayá, aur is meṉ sirf Puráne Ạhd-náme kí kitábeṉ mutarajjam haiṉ.

S. 6. Masíh ke zamáne meṉ Yahúdíoṉ ká is tarjume kí nisbat kyá gumán thá?

J. Wuh us kí baṛí tạzím karte the. Hamáre Munjí aur us ke Hawáríoṉ ne apne mubáhisoṉ meṉ isí tarjume se sanadeṉ pesh kíṉ haiṉ.

S. 7. Valgeṭ tarjuma kyá hai?

J. Yih Látíní tarjuma hai, jo Septúejint se kiyá gayá, aur is ká nám Valget is báis se pará ki Rúmí kalísyá men yihí tarjuma ráij hai, aur wuh is hí tarjume ko mutabar samajhtí hai.

8. S. Yih tarjuma kab húá aur kis ne yih tarjuma kiyá?

J. Ek buzurg Qasís, Jerom náme ne san Íswí chár sau ke qaríb qaríb yih tarjuma kiyá. Yih tarjuma bahut jaldí men kiyá gayá aur bahut sí tabdílon ke báis se bigar gayá.

S. 9. Douay Baibal kí kyá kaifíyat hai?

J. Yih Valget ká Angrezí tarjuma hai maa sharh o háshíya, aur Rúmí kalísyá men yihí tarjuma mustamil hai.

S. 10. Is ká nám Douay Baibal kyúnkar pará?

J. Is ká yih nám is tarah par pará ki Fráns mulk kí ek bastí men jis ká nám Douay thá yih tarjuma kiyá gayá.

S. 11. Yih tarjuma kab chhapá?

J. San Íswí ek hazár chha sau das men.

S. 12. Is tarjume se aur Angrezí Baibal se farq kyúnkar húá?

J. Is báis se ki yih tarjuma asl Ibrání se nahín húá lekin Valget se, aur Valget Septúejint se kiyá gayá thá, aur sahíh tarjuma na thá. Yih kyúnkar mumkin thá ki yih tarjuma Ibrání se asl tarjume ke barábar sahíh ho.

S. 13. Angrezí ká tarjuma JAMES bádsháh ká Baibal kyún kahlátá hai?

J. Is liye ki yih tarjuma Ingland ke bádsháh JAMES auwal ke ahd i saltanat men kiyá gayá thá.

S. 14. Yih tarjuma kab shurú húá aur kab khátime ko pahunchá?

J. Yih tarjuma san ek hazár chha sau sát Íswí men shurú húá, aur tín baras ke arse men khatm húá, aur san ek hazár chha sau gyárah Íswí men chhapá.

S. 15. Yih tarjuma kis ne kiyá?

J. Ingland kí saltanat men se chauwan fázil is kám ke liye muqarrar kiye gae the. In men se sát mustafí húe, chunánchi saintálís ádmí is kám men sharík the.

S. 16. Yih tarjuma itne ádmíon men kis tarah par taqsím kiyá gayá?

J. Wuh chha jamáạt meṉ taqsím kie gae, aur ek ek jamáạt ko Baibal ká ek ek hissa Ịbrání aur Yúnání zubán se tarjuma karne ko diyá gayá.

S. 17. Aur tarjumoṉ kí nisbat Angrezí Baibal ká tarjuma kaisá hai?

J. Jo log ki niháyat munsif mizáj haiṉ, un ká yih qaul hai, ki yih aur sab tarjumoṉ se bihtar hai.

S. 18. Kyá Báboṉ aur Áyatoṉ kí taqsím Baibal kí aslí taqsím hai?

J. Nahíṉ.

S. 19. Baibal kí qadímtarín taqsím kyá hai?

J. Wuh jo Ạzrá ne kiyá. Puráne Ạhd-náme kí kitábeṉ tín hissoṉ meṉ munqasim thíṉ, yạne, "Tauret," "Ambiyá ke Sahífe," aur "Zabúr." Hamáre Munjí ne Lúqá 24 : 44 meṉ is taqsím ká yúṉ ishára kiyá hai, "Zarúr hai, ki sab kuchh jo Músá kí tauret, aur nabíoṉ ke nawishtoṉ aur zabúroṉ meṉ mere haqq meṉ likhá hai, púrá ho."

S. 20. In hissoṉ meṉ kaun kaun kitábeṉ mushtamal thíṉ?

J. "Tauret" meṉ pahlí pánch kitábeṉ thíṉ;

"Zabúr" men̲ mazámír, Amsál, Wáiz, aur Ġazl-ul-Ġazalát kí kitáben̲, aur Nabíon̲ men̲ báqí aur Saḥífe mushtamal the.

S. 21. *Kab* aur *kis ne* Baibal ko bábon̲ men̲ taqsím kiyá?

J. Log is kám ko Kárḍínal Heugo se nisbat dete hain̲, aur kahte hain̲ ki us ne san ek hazár do sau chálís Íswí men̲ Baibal ko bábon̲ men̲ taqsím kiyá, hálán̲ki tísrí sadí kí nisf ke qaríb qaríb Injíl ke pahle chár saḥífe bábon̲ men̲ munqasim ho chuke the.

S. 22. Bábon̲ ko áyaton̲ men̲ kis ne taqsím kiyá, aur kab?

J. Roberṭ Stephens ne san ek hazár pánch sau ikkáwan Íswí men̲. Kahte hain̲ ki Páris se Lyons shahr ko játe húe ghoṛe kí píṭh par sawár us ne is diqqat talab kám ko anjám diyá.

S. 23. Baibal, yá Kutub i Rabbání kí pahlí kitáb ká kyá nám hai?

J. Paidáish, is jihat se ki us ke shurú men̲ khilqat kí paidáish ká aḥwál darj hai.

S. 24. Is kitáb men̲ kitne arse ká hál marqúm hai?

J. Do hazár tín sau unhattar baras ká.

S. 25. Is kitáb men̠ kin kin báton̠ ká tazkira hai?

J. Ḳhilqat kí paidáish, aur insán kí bargashtagí o túfán aur us ạhd ká jo Núh ke sáth bándhá gayá thá. Insán kí zubánon̠ men̠ iḳhtiláf paṛná, aur un ká parágauda honá, aur Abirahám aur Izháq aur Yạqúb buzurgon̠ ká ahwál mundarj hai.

S. 26. Kutub i Rabbání kí dúsrí kitáb ká kyá nám hai?

J. Ḳhurúj.

S. 27. Lafz i Ḳhurúj ke kyá mạne hain̠?

J. Is lafz ke mạne nikalne ke hain̠.

S. 28. Is kitáb ká nám Ḳhurúj kyún̠kar rakhá gayá?

J. Is liye ki us men̠ Isráelíon̠ ke Misr kí gulámí se nikalne ká ahwál mundarj hai.

S. 29. Is kitáb men̠ kitne ạrse ká hál miltá hai?

J. Ek sau paintálís baras ke zamáne ká.

S. 30. Dunyá kí paidáish ke kis sál tak ká hál is men̠ darj hai?

J. Do hazár pánch sau chaudah baras bạd tak ká.

S. 31 Is kitáb men̲ kis kis bát ká bayán hai?

J. Baní Isráel ke Misr men̲ gulám rahne ká. Músá kí paidáish, us kí hifázat aur us kí tarbíyat, us ká apne mulk se jaláwatan rahná, aur us kí risálat; Isráelíon̲ ká Firạún ke háth se muạjize ke sáth riháí páná; un ke bayábán ke safar ká ahwál; Shariạt ká Koh i Síná par diyá jáná; Rasmí shariạt ká tazkira, aur ḳhaima kí tạmír ká hál.

S. 32. Misr ke bádsháh kis nám se mulaqqab the?

J. Wuh Firaụn kahláte the, jis tarah ki Rúm ke sháh-an-sháh Qaisar kahláte the. Yúsífas muarriḳh ke bayán ke bamújib lafz Firaụn ke mạne *Bádsháh* hain̲. Kutub i Rabbání men̲ yih laqab áṭh shaḳhson̲ kí nisbat mustạmil húá hai.

S. 33. Tísrí kitáb ká kyá nám hai?

J. Ahbár.

S. 34. Is ká nám Ahbár kyún̲kar rakhá gayá?

J. Is báịs se ki is ke aksar ahkám aur báten̲

Ịbráníoṉ ke Ahbár, yạne muạllimoṉ se taạlluq rakhtí haiṉ.

S. 35. Is kitáb meṉ kin kin bátoṉ ká tazkira húá hai?

J. Qurbání ke qawáịd; Lewíána kahánat kí taqarrurí; halál o harám jánwaroṉ kí tafríq; safáí ke qánún, aur aksar intizám banisbat rasúmát aur ịdoṉ ke.

S. 36. Is kitáb meṉ kitne zamáne ká hál mundarj hai?

J. Ek mahíne, yạne, Isráíl ke ḳhurúj ke bạd dúsre mahíne ká, April kí 21wíṉ táríḳh se lekar May kí 21wíṉ tak, Masíh se peshtar 2514 baras ká.

S. 37. Kyá Lewí ká kull firqa kahánat ká kám kartá thá?

J. Nahíṉ; sirf Hárún kí aulád kahánat ká kám kartí thí, agarchi kull firqa mazhabí ḳhidmat ke liye maḳhsús thá. Káhin qurbáníáṉ chaṛháte the aur shám o subh kí ịbádat karáte the. Lewí Káhinoṉ kí madad karte the; aur wuh safar meṉ ḳhaima ke mutafarriq hissoṉ ko aur pák zurúfoṉ ko le chalte the.

S. 38. Chauthí kitáb ká kyá nám hai ?

J. Gintí.

S. 39. Yih kitáb Gintí kí kyúṉ kahlátí hai ?

J. Is liye ki us meṉ baní Isráel ke do shumároṉ ká tazkira húá hai; ek jo Koh i Síná par húá, aur dúsrá Moab ke maidán meṉ, pahlí mardum-shumárí se untálís baras baḍ.

S. 40. Is kitáb meṉ kis bát ká bayán húá hai ?

J. Firqoṉ ke shumár aur un kí tartíb ká; baní Isráel ká kuṛkuṛáná aur un kí sarkashí; aur bayábán meṉ chálís baras ke safar ká.

S. 41. Kutub i Rabbání kí pánchwíṉ kitáb ká kyá nám hai ?

J. Istisná.

S. 42. Lafz i Istisná ke kyá mạne haiṉ ?

J. Dúsrí sharíạt; is kitáb ká yih nám is liye paṛá ki wuh das hukm jo Ḳhurúj kí kitáb meṉ darj haiṉ is kitáb meṉ do bára likhe gaye haiṉ.

S. 43. Is kitáb meṉ kitne zamáne ká hál darj hai ?

J. Baní Isráíl kí safar ke chálísweṉ baras ke dúsre mahíne ká.

S. 44. Is kitáb meṉ koí ḳháss bát hai?

J. Háṉ: us meṉ Músá kí aḳhír báteṉ marqúm haiṉ, aur us kí risálat kí tamámí ká ahwál darj hai.

S. 45. Is kitáb kí nisbat Músá ne kyá hukm diyá thá?

J. Yih ki har sátweṉ baras wuh sab logoṉ ke sámhne paṛhí jáe. Ist. 31: 9—13.

S. 46. Kyá Músá ne is kitáb ko likhá?

J. Háṉ; áḳhirí báb ko chhoṛke us ne kull kitáb likhí.

S. 47. Is aḳhír báb ke likhe jáne kí nisbat logoṉ ká kyá gumán hai?

J. Aglab hai ki Músá ne use nahíṉ likhá, is sabab se ki us meṉ us kí maut ká bayán húá hai. Par yih gumán hai ki Yashúạ kí kitáb ke ráqim ne us ko likhá.

S. 48. Lafz Músá ke kyá mạne haiṉ?

J. Pání se nikálá húá, aur is meṉ us ke bachpan meṉ Níl daryá se nikále jáne ká ishára hai.

S. 49. Músá ko kyúṉ fauq-ul-ádí insán samajhte haiṉ?

J. Is liye ki us ne Ḳhudá kí qudrat aur us ke jalál ke zuhúr ká musháhida kiyá; aur us ko yih ịzzat baḳhshí gaí thí ki wuh sharíạt ke dene men̲ Ḳhudá aur baní Isráel ke darmiyán takallum ká wasíla ho; ạláwa is ke wuh pahlá aur sab se baṛá nabí thá; wuh pahlá muarriḳh bhí thá, aur us hí ne ḳhilqat kí paidáish kí tawáríḳh likhí hai; siwá in báton̲ ke wuh sáre ádmíon̲ se baṛhkar mutahammil thá.

S. 50. Istisná kí kitáb ke siwá Músá ne aur kaun kaun kitáben̲ likhí hain̲?

J. Paidáish, Ḳhurúj, Ahbár o Gintí kí kitáben̲ aur Nauwewín̲ zabúr.

S. 51. Yih pánch kitáben̲ kyá kahlátí hain̲?

J. Tauret, aur Angrezí men̲ use Penṭáṭeuk kahte hain̲.

S. 52. Kutub i Rabbání kí chhaṭhí kitáb ká kyá nám hai?

J. Yashúạ kí Kitáb. Lafz i Yashúạ, *Ísá* nám se mushábih hai, aur is lafz ke mạne yih hai, "jis kí naját Ḳhudáwand hai."

S. 53. Yashúạ kaun thá?

J. Músá ká qáim-muqám; aur wuhí baní Isráel ko wạde kí zamín men̠ le gayá.

S. 54. Is kitáb men̠ kitne zamáne ká hál mundarj hai?

J. Chabbís baras ká hál.

S. 55. Is kitáb men̠ kin kin báton̠ ká bayán hai?

J. Is kitáb men̠ Ḳhudá ke un wạdon̠ kí takmíl mazkúr hai, jo us ne apne logon̠ ke sáth kiye, aur wuh ạdálaten̠ jo us ne Kanạán kí butparast qaumon̠ par názil kín̠.

S. 56. Yashúạ kí zindagí men̠ kaun kaun mashhúr májare wuqụ́ men̠ áe hain̠?

J. Wuh aur Kálib do hí shaḳhs the jin ko yih nịmat milí, ki wạde kí zamín men̠ dáḳhil húe, hálánki Misr se lákhon̠ chale the; wuh laṛáí men̠ kámyábí hásil karne ke báịs se bhí mashhúr húe; aur unhon̠ ne yih lásání mụjiza kiyá ki áftáb o máhtáb ko din bhar khaṛá kar rakhá.

S. 57. Is kitáb ko kis ne likhá?

J. Gumán hai ki pichhlí pánch áyaton̠ ke siwá báqí kull Yashúạ ne likhí.

S. 58. Kutub i Rabbání kí sátwín Kitáb ká kyá nám hai?

J. Qázíon kí Kitáb.

S. 59. Is kitáb ká yih nám kyúnkar pará?

J. Is báis se ki us men baní Isráel kí tawáríkh Qázíon ke mátaht mundarj hai.

S. 60. Is kitáb men kis zamáne tak ká hál darj hai?

J. Chár sau pachás baras tak ká, yane Yashúa kí maut se lekar Sáúl bádsháh kí saltanat ke shurú tak. Aamál 13 : 20.

S. 61. Kitne Qází húe hain?

J. Pandrah.

S. 62. Is kitáb ko kis ne likhá?

J. Aglab hai ki Samúel ne ise likhá.

S. 63. Kutub i Rabbání kí áthwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Rúth kí Kitáb.

S. 64. Yih kitáb Rúth kí kyún kahlátí hai?

J. Is liye ki us men Rúth ká ahwál mundarj hai.

S. 65. Rúth kaun thí?

J. Wuh Moabí aurat thí, jo apní sás Náomí

ke hamráh Yahúdiya meṉ áí aur Boaz se byáhí gaí.

S. 66. Rúth kí ḳháss tạzím ká kyá báịs hai?

J. Wuh Dáúd kí pardádí thí, aur is tarah par wụh Masíh ke ḳhándán meṉ dar áí.

S. 67. Is kitáb ke maqásid kyá haiṉ?

J. Is kitáb kí yih garz hai, ki Masíh ke nasabnáme meṉ shámil hone ke báịs se Rúth kí tauqír ho, aur ki is Moạbí ạurat ke Masíh ke ḳhándán meṉ sharík hone ke báịs se yih bát wázih ho, ki gair-qaumeṉ Masíh kí bádsháhat meṉ shámil kí jáengí; phir, ki yih bát záhir ho, ki Ḳhudá par bharosá rakhná ạin salámatí hai, aur ki wafádárí i pisráná musbit ho. Is kitáb kí ḳhúbí mashhúr hai.

S. 68. Is kitáb ko kis ne likhá?

J. Aglab hai ki Samúel ne is kitáb ko likhá?

S. 69. Yih kis zamáne meṉ tarqím húí?

J. Gumán hai ki yih Dáúd ke zamáne meṉ raqm húí táki us kí tawáríḳh ke ek ụmda májre kí yádgár rahe. Is kí pichhlí áyat se

sábit hai ki yih kitáb Dáúd ke zamáne se peshtar na likhí gaí hogí.

S. 70. Is kitáb ke maṛúf námon̲ ke kyá matlab hain̲?

J. Rúth ke maṇe hain̲—Zanána dost.

Boaz ke maṇe hain̲—Chálákí.

Elimalik—Ḳhudá merá bádsháh.

Naomí—Merí ḳhushnumáí.

Mahlon—Marz.

Chilion—Kuṛhná.

Orfá—Hiran ká bachcha.

Obed—Ḳhádim (yaṇe Ḳhudá ká Ḳhádim.)

S. 71. Samúel kaun thá?

J. Wuh pichhlá Qází thá; wuh qázíon̲ aur bádsháhon̲ ke silsile men̲ halqa i'tawassul thá, is sabab se ki wuh Ḳhudá kí taraf se muqarrar kiyá gayá thá, ki Sáúl ko jo pahlá bádsháh thá, aur Dáúd ko jo dúsrá thá, bádsháhat ke mansab ke liye maḳhsús kare. Wuh nabí bhí thá.

S. 72. Samúel nám ke kyá maṇe hain̲?

J. Ḳhudá ká shunúda (yaṇe suná húá).

S. 73. Us kí auwal aur ḳháss nịmat kyá thí?

J. Jab ki wuh mahz bachchá thá, us waqt Ḳhudá ne sardár káhin aur us ke beṭoṉ kí nisbat apní marzí ko us par záhir kiyá.

S. 74. Wuh nabíoṉ se kyá munásibat rakhtá thá?

J. Wuh un nabíoṉ ke silsile meṉ auwal thá, jin ká daur Maláḳhí nabí tak barábar qáim rahá.

S. 75. Pák Nawishtoṉ ke aḳhír hissoṉ meṉ Samúel kí nisbat kyá mazkúr húá hai?

J. Yaramiyáh Nabí ká 15wáṉ báb pahlí áyat aur 99wíṉ Zabúr kí 6ṭhí áyat dekho. Wuh shafáạt ke iqtidár kí nisbat Músá ke sáth mushábih kiyá gayá hai.

S. 76. Jerome ne Samúel kí lásh kí nisbat kyá mazkúr kiyá hai?

J. Wuh yih kahtá hai, ki Arkedias Sháh-an-sháh i Rúm chauthí sadí meṉ Samúel kí lásh ko baṛí shán ke sáth Thrace meṉ láyá.

S. 77. Samúel kis zamáne meṉ maujúd thá?

J. Masíh se qaríb ek hazár ek sau ikhattar baras peshtar.

S. 78. Kutub i Rabbání kí nawín kitáb ká kyá nám hai?

J. Pahlí Samúel.

S. 79. Is kitáb ko kis ne likhá?

J. Gumán hai ki Samúel ne pahle 24 báb likhe, aur báqíon ko Náthan aur Gád ne likhá.

S. 80. Is kitáb men kitne zamáne ká hál mundarj hai?

J. Qaríb ek sau baras ká.

S. 81. Is kitáb men kaun kaun báten mazkúr hain?

J. Is men Ạlí aur Samúel do pichhle Qází aur Sáúl aur Dáúd do pahle bádsháhon ká ahwál mundarj hai.

S. 82. Kutub i Rabbání kí daswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Dúsrí Sámúel kí kitáb.

S. 83. Is kitáb ko kis ne likhá?

J. Náthan aur Gád nabíon ne.

S. 84. Kyá Samúel kí in donon kitábon ke qadím zamáne men yihí nám the?

J. Nahíṉ; Yahúdí in donoṉ kitáboṉ ko ek samajhte the. In kitáboṉ kí yih taqsím Septúejinṭ aur Vulgeṭ tarjumoṉ se akhaz kí gaí hai, aur in donoṉ tarjumoṉ meṉ yih Salátín kí pahlí aur dúsrí kitáb ke nám se námzad thíṉ. Origen ne tísrí sadí meṉ Samúel kí kitáb ke nám se is ká mazkúr kiyá hai.

S. 85. Samúel kí dúsrí kitáb meṉ kitne zamáne ká hál mundarj hai?

J. Qaríb chálís baras ká; yane khilqat kí paidáish ke do hazár nau sau unchás se leke do hazár nau sau nawásí tak.

S. 86. Is kitáb meṉ kin kin bátoṉ ká bayán hai?

J. Is kitáb meṉ Dáúd kí saltanat kí tawáríkh, aur us kí fatúhát, aur Úriáh ke muqaddame meṉ us ke gunáh aur us kí sazá aur muáfí ká hál mazkúr hai; aláwa is ke Sulaimán kí paidáish aur Abisalúm kí bagáwat, aur us kí mardum-shumárí ká gunáh, aur us kí sazá o muáfí aur shukrguzárí ká ahwál bhí is kitáb meṉ mundarj hai.

S. 87. Gád kaun thá?

J. Ek nabí, aur Dáúd ká qadím o rafíq dost (dekho 1 Sam. 22 : 5 ;) aur aglab hai ki Samúel ká shágird thá. Wuh "Dáúd ká nazír" bhí kahlátá hai, dekho 1 Sam : 9 : 9 ; 2 Sam. 24 : 11 ; 1 Tawá. 21 : 9 ; aur 2 Tawá. 29 : 25.

S. 88. Náthan kaun thá?

J. Wuh ek mashhúr nabí aur Dáúd ká dost thá. Náthan hí ne haikal banáne kí pahlí saláh Dáúd ko dí, par is báịs se ki yih kám us ne apní hí tabíạt se kiyá thá, us ne dúsre roz us saláh ko bátil kar diyá, (dekho 2 Sam. 7 : 5 ; aur 1 Tawáríkh 17 : 4,) hukm i Iláhí se us ne Dáúd ko Úríáh kí nisbat gunáh ke muqaddame men̲ malámat kí, aur un áfaton̲ kí khabar dí jo us par ánewálí thín̲ ; us ne Bintsaba ke dúsre beṭe ká nám Jeḍíḍiáh rakhá, jis ká nám baḍ-azán̲ Sulaimán húá, aksaron̲ ká yih gumán hai ki Sulaimán ne Náthan se taḷím páí. Us ke donon̲ beṭe Sulaimán ke darbár men̲ ạlí mansab rakhte the, dekho 1 Salátín 4 : 5.

S. 89. Dáúd ko haikal kí taṃír kí ijázat kyún̲ nahín̲ milí?

J. Is liye ki wuh sáhib i jang thá, (dekho 1 Tawáríkh 22 : 8.)

S. 90. Kutub i Rabbání kí gyárahwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Salátín kí pahlí kitáb.

S. 91. Is kitáb ká ráqim kaun thá?

J. Gumán hai, ki Azrá ne use likhá; par aksar log use Yaramiyáh se nisbat dete hain.

S. 92. Is kitáb men kitne zamáne ká hál marqúm hai?

J. Ek sau chhabbís baras ke arse ká ahwál, dunyá kí paidáish ke do hazár nau sau nawásí baras se lekar tín hazár ek sau pandrah tak.

S. 93. Is kitáb men kaun kaun báten mazkúr hain?

J. Sulaimán kí bádsháhat; haikal kí tamír aur us ke makhsús hone; das firqon kí sarkashí, aur Eliyáh nabí kí khidmatguzárí ká ahwál is kitáb men mazkúr hai.

S. 94. Sulaimán ká qáim-muqám kaun thá?

J. Rihábiám.

S. 95. Sulaimán kí ahd i saltanat men kaun sá májara wuqú men áyá?

J. Us kí bidạt ke báịs se das firqe bágí ho gae, aur unhoṉ ne Yarúbiạ́m ko apná bádsháh maḳhsús kiyá.

S. 96. Us zamáne se baní Isráel ke donoṉ hissoṉ ke kyá kyá nám paṛe?

J. Yih firqe Yahúdáh aur Isráel ke nám se mashhúr húe; Yahúdáh ke firqe meṉ Yahúdáh aur Binyamín ke firqe mashmúl haiṉ, aur dúsre meṉ báqí dasoṉ firqe sharík the.

S. 97. In donoṉ saltanatoṉ kí dár-ul-hukúmateṉ kyá thíṉ?

J. Yahúdáh kí bádsháhat ká dár-us-saltanat Aurshalím thá; aur Sámariya Isráel kí dár-ul-hukúmat thí.

S. 98. Kutub i Rabbání kí bárahwíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Salátín kí dúsrí kitáb. Yih donoṉ kitábeṉ asl meṉ ekhí thíṉ, lekin yih taqsím Sepṭúejinṭ aur Vulgeṭ tarjumoṉ kí hai.

S. 99. Is kitáb ko kis ne likhá?

J. Yá to Ạzrá yá Yaramiyáh ne.

S. 100. Is kitáb meṉ kitne zamáne ká ahwál mushtamal hai?

J. Tín sau áṭh baras ká, yạne ḳhilqat kí paidáish ke tín hazár ek sau áṭhweṉ baras se lekar tín hazár chár sau solah tak.

S. 101. Is kitáb meṉ kaun kaun sí báteṉ marqúm haiṉ?

J. Is kitáb meṉ Isráel aur Yahúdáh kí tawáríḳh asírí ke zamáne tak mashmúl hai. Ạláwa is ke.us meṉ Eliyáh ke naql i makán karne, aur Elíshạ kí ḳhidmatguzárí, aur Aurshalím kí halákat ká ahwál mundarj hai.

S. 102. Yahúdáh aur Isráel ke bádsháhoṉ ká mufassal bayán karo?

YAHÚDÁH KE BÁDSHÁH.	*Masíh se áge.*	ISRÁEL KE BÁDSHÁH.	YAHÚDÁH KE BÁDSHÁH.	*Masíh se áge.*	ISRÁEL KE BÁDSHÁH.
Rihábiạm	975	Yarúbiạm	Malka Athaliá	884	Yehú
Abiyáh	957		Yahoásh	878	
Ásá	955			855	Yahúahaz
	954	Nádab		840	Yahoásh
	952	Baạshá	Amazíáh	838	
	929	Elah		824	Yarúbiạm II.
	928	Zimrí, Omrí	Uzzíyáh	809	
	917	Aḳhiyab		772	Zakariyáh
Yahúshafat	914			771	Shalum
					Menazem

YAHÚDÁH KE BÁDSHÁH.	*Masíh se áge.*	ISRÁEL KE BÁDSHÁH.	YAHÚDÁH KE BÁDSHÁH.	*Masíh se áge.*	ISRÁEL KE BÁDSHÁH.
	897	Ahazíáh		760	Píkáhiyáh
	896	Yahorám		758	Píkáh
Yahorám	889		Yútám	757	
Ahazíáh	885		Ákhaz	741	
				729	Hoshea
			Hizqíyáh	726	
				721	*Sámariya ká ġárat honá.*
			Manassí	696	
			Amún	641	
			Yúsíyáh	639	
			Yahoahaz	609	
			Yuháikím	609	
			Yahúyakím	598	
			Zadakiyáh	598	
			Aurshalím ká liyá jáná aur haikal ká ġárat honá.	588	

S. 103. Isráel kab asírí men láe gae?

J. Masíh se sát sau ikkís baras peshtar. Shálmanazar sháh i Asúr ne Sámariya ko le liyá aur das firqon ko apne mulk men asír kar le gayá.

S. 104. Sámariya dobárah kis tarah se ábád húá?

J. Sháh i Asúr ne apne mulk se waháṉ ád-mí bheje, aur un ke un Isráelíoṉ ke sáth jo waháṉ rah gae the, mil jáne se ek ámez qaum ban gaí. Jab ki Aurshalím kí haikal kí ṭamír meṉ Yahúdíoṉ ne Sámaríoṉ se madad lene ká inkár kiyá, to unhoṉ ne ek Lewí ko apná káhin baná liyá, aur apne liye Girizím ke pahář par ek haikal ṭamír kí. Unhoṉ ne sachche Ḳhudá kí ịbádat ke sáth butparastí ko shámil kiyá. Sámrí áj ke din tak ạláhida haiṉ, (dekho 2 Salátín 17 : 24—41.

S. 105. Yahúdáh kí kai asíríáṉ mazkúr húí haiṉ ?

J. Salátín kí kitáb meṉ do ká zikr hai; Yaramiyáh nabí kí kitáb meṉ tín ká bayán hai; aur chauṭhí asírí ká jo in se áge wáqị ho chukí thí, Dáníel nabí ne zikr kiyá hai.

S. 106. Jis asírí ká tazkira Salátín kí kitáb meṉ húá hai, wuh kis zamáne meṉ wáqị húí ?

J. Masíh se chha sau chha baras peshtar. Nabúḳhudnazar ek hazár áṭh sau ádmíoṉ ko Bábul meṉ asír kar le gayá, yih pahlí asírí hai

jis ká zikr Yaramiyáh kí kitáb men̲ húá hai, (dekho 2 Sal. 24 : 10—71.)

S. 107. Dúsrí asírí kab wáqị húí ?

J. Masíh se pánch sau aṭhásí baras peshtar ; jab Sidqiyáh ne bagáwat kí, to Nabúḳhudnazar Aurshalím ke shahr aur us kí haikal ko gárat karke báqí logon̲ ko Bábul men̲ asír karke le gayá.

S. 108. Wuh Aurshalím men̲ kab lauṭe ?

J. Masíh se pánch sau aṭhtís baras peshtar, Ḳhusro ne Bábul ko maftúh kiyá, aur is se do baras bạd (yạne Masíh se pánch sau chhattís baras peshtar us ke farmán ke bamújib chálís hazár se ziyáda ziyáda Yahúdí lauṭ áe.

S. 109. Kutub i Rabbání kí terahwín̲ aur chaudahwín̲ kitábon̲ ke kyá nám hain̲ ?

J. Tawáríḳh kí kitáben̲.

S. 110. In kitábon̲ men̲ kitne zamáne ká ahwál mundarj hai ?

J. Qaríb chár sau satsaṭh baras, yạne Dáúd ḳe zamáne se leke asírí tak ká.

S. 111. In kitábon̲ ko kis ne likhá ?

J. Gumán gálib hai ki Ạzrá ne unhen̲ likhá.

S. 112. In kitábon ká kyá khulása hai?

J. Pahle nau báb men nasabnáme mundarj hain; bad azán un men Dáúd aur Sulaimán ká ahwál mundarj hai, chunánchi un men bahut sí báten miltí hain, jo Samúel kí kitábon men darj hain; aur aláwa is ke in men Yahúdáh aur Isráel kí mukhtasar twárikh bhí mashmúl hai.

S. 113. Kaun chha kitáben ápas men bahut munásibat rakhtí hain?

J. Samúel aur Salátín o Tawáríkh kí kitáben.

S. 114. Kutub i Rabbání kí pandrahwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Azrá kí kitáb.

S. 115. Is kitáb men kitne zamáne ká hál likhá hai?

J. Qaríb unásí baras ke arse ká, aur is men Khusro kí saltanat ká ek hissa, aur Kambaisís, aur Megas o Dárá aur Zarksís, aur Ardsher kí saltanat ke ek hisse ká bayán húá hai. Yih Ardsher yane Artakzarksís na sirf

Írán ká balki Mádía kí saltanat ká bhí bádsháh thá.

S. 116. Is kitáb meṉ kin kin bátoṉ ká tazkira húá hai?

J. Yahúdíoṉ ke Aurshalím meṉ phir áne, aur us shahr aur us kí haikal kí tạmír ká is kitáb meṉ mazkúr hai.

S. 117. Ạzrá ká kyá hál mạlúm hai?

J. Wuh Hárún ke beṭe Finíhás kí aulád meṉ se, aur ek Yahúdí kátib aur káhin thá. Yúsífas ne likhá hai ki wuh un Yahúdíoṉ ká sardár káhin thá jo Bábul meṉ rah gae the. Wuh Masíh se chár sau sattáwan baras áge Írán ke bádsháh kí taraf se bhejá gayá thá ki haikal ko sar i nau árásta kare aur ḳhális ịbádat ko phir bahál kare; us ne Pák Nawishte kí kitáboṉ ko jamạ karke unheṉ murattab kiyá. Riwáyat kí rú se aisá mạlúm hotá hai, ki us ne aur bhí kaí baṛe baṛe kám kie, lekin yih kám páya i sabút ko nahíṉ pahunchte. Yahúdí bạd Músá ke Ạzrá hí ko qábil i tạzím samajhte the. Dijla nadí par ek qabr hai jis ko log Ạzrá kí qabr qarár dete haiṉ.

S. 118. Yih dúsrí haikal kab aur kahán̤ tạmír húí ?

J. Masíh se pánch sau chattís baras peshtar Sháh i Ḳhusro ke hasb i farmán Yahúdí Aurshalím ko lauṭ áe aur unhon̤ ne Fuíníkí kárígaron̤ ko apní madad ke liye muqarrar kiyá. Unhon̤ ne is dúsrí haikal ko pahlí haikal ke muqám par aur aglab hai ki pahle hí ke tarz par banáyá. Wuh Masíh se pánch sau pandrah baras peshtar ḳhatm húí.

S. 119. Yih dúsrí haikal pahle ke muqábil men̤ kaisí thí ?

J. Wuh pahle ke muqábil men̤ aisí behaqíqat thí, ki búṛhe ádmíon̤ ne is haikal ko dekhkar agle ko yád karke ro diyá.

S. 120. Kutub i Rabbání kí solahwín̤ kitáb ká kyá nám hai ?

J. Nahamiyáh nabí kí kitáb.

S. 121. Is kitáb men̤ kitne zamáne ká hál darj hai ?

J. Qaríb bárah baras ke ạrse ká.

S. 122 Is kitáb men̤ kyá mazkúr hai ?

J. Is kitáb men̤ Yahúdíon̤ ke ahwál ká taz-

kira húá hai, Ạzrá kí kitáb ke ḳhatm hone ke bárah baras bạd se; aur is meṉ un taklífát ká bayán húá hai, jo Aurshalím kí díwár ke phir tạmír hone aur ịbádat kí ḳhulúsíyat aur logoṉ meṉ intizám ke bahál karne meṉ Nahamiyáh nabí ne uṭháe. Yih Puráne Ạhd-náme ke tawáríḳhí kitáb ke silsile meṉ pichhlí kitáb hai.

S. 123. Nahamiyáh kaun thá?

J. Wuh Yahúdí aur Írán ke bádsháh ká pyálá-bardár thá. Wuh baṛá díndár aur sargarm hákim aur tashíh karnewálá thá, aur asírí ke aiyám meṉ paidá húá thá. Nahamiyáh hákim aur Ạzrá káhin ne Yahúdíoṉ kí ịbádat aur un ke darmiyán intizám ko phir bahál kiyá aur Pák kalám ko mujtamạ kiyá.

S 124. Kutub i Rabbání kí satrahwíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Esther kí kitáb.

S. 125. Yih kitáb Esther kí kyúṉ kahlátí hai?

J Is liye ki us meṉ Malika i Esther yạne Haḍássa ká ahwál mundarj hai.

S 126. Is kitáb meṉ kitne zamáne ká hál darj hai?

J Qaríb gyárah baras ká, par yih zamána sahíh mạlúm nahíṉ hai.

S. 127. Is kitáb meṉ kin kin bátoṉ ká bayán húá hai?

J. Esther ká Írán kí malika ká martaba páná; Háman ká faḳhr aur us ká hasad; us kí kínakash sázish Yahúdíoṉ kí halákat kí nisbat, aur us kí bandishoṉ ká usí par ulaṭ kar paṛná.

S. 128. Is kitáb ko kis ne likhá?

J. Is ká musannif mạlúm nahíṉ hai.

S. 129. Ahásheuras Írán ke kis bádsháh se mushábih kiyá gayá hai?

J. Is sawál ke muqaddame meṉ baṛí mushkil darpesh hai. Bạzoṉ ká yih gumán hai ki yá to Dárá yá Zarksís yá Ardsher in tínoṉ meṉ se ek koí Ahásheuras thá. Yúsífas aur Sepṭúajinṭ donoṉ ke qaul se Ardsher ke dạwe kí pushtí hotí hai.

S. 130. Is kitáb meṉ kaun sí ḳhusúsíyat hai?

J. Ḳhudá ká nám is meṉ mazkúr nahíṉ hai.

S. 131. Márdikaí ne kaun sí íd muqarrar kí?

J. Púrím kí íd, yih íd Háman kí sázish se Yahúdíon kí rihái kí yádgár thí. Is íd ko Yahúdí ab tak mánte hain, chunánchi yih bát Kalám i Iláhí kí sachcháí kí shahádat hai.

S. 132. Kutub i Rabbání kí aṭhárahwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Aiyúb kí kitáb.

S. 133. Aiyúb kí nisbat kyún logon ká gumán hai ki wuh koí ḳhyálí shaḳhs thá?

J. Is báis se ki us kí tawáríḳh majází maḷúm hotí hai. Shaitán ká Ḳhudá se muláqí honá, Aiyúb ka asbáb aur us ke laṛkon kí taḳhsís; us ke doston ká taur, aur is kitáb ká tarz tawáríḳhí nahín, balki tamsílí maḷúm hotá hai.

S. 134. Kyúnkar sábit kar sakte ho ki Aiyúb ḳhyálí shaḳhs nahín thá?

J. Is kitáb ke díbaja aur us ke ḳhátime ke qaṭa nazar us ke báqí mazmún se sáf záhir hai ki Aiyúb náme koí shaḳhs filhaqíqat maujúd thá. Phir is kitáb men jo nám aur aur májre

mazkúr húe haiṉ, un kí súrat tawáríkhí mạlúm hotí hai. Pák Nawishte ke aur hissoṉ ke musannifoṉ ne us kí asálat ká tazkira kiyá hai. Hizq. 14 : 14 meṉ Aiyúb ká zikr Núh aur Dáníel kí sharákat meṉ húá hai, aur is bát se yih natíja nikaltá hai, ki yih tínoṉ shakhs filhaqíqat maujúd the, aur Yạqúb Hawárí ne use sabr ká namúna ṭhahráyá hai. Yih bát kisí tarah se sábit nahíṉ ho saktí, ki wuh dar asl maujúd na thá.

S. 135. Is kitáb ká ráqim kaun thá ?

J. Is muqaddame meṉ baṛá ikhtiláf hai, lekin ámm ráe yih hai ki Aiyúb ne khud use likhá.

S. 136. Lafz *Aiyúb* ke kyá mạne haiṉ ?

J. Is lafz ke mạne hamla kiye gae ke haiṉ.

S. 137. Yih kitáb kab likhí gaí ?

J. Yih bát sahíh mạlúm nahíṉ hai. Wuh Yasạiyáh nabí ke zamáne se peshtar likhí gaí hogí ; kyúṉki us meṉ us ká ishára páyá játá hai. Bạzoṉ ká yih gumán hai ki wuh Músá ke zamáne ke peshtar likhí gaí hogí, aur bạze

gumán karte hain ki Músá hí ke zamáne men likhí gaí, aur bạzon ká yih ḳhiyál hai ki wuh Músá ke zamáne ke bạd likhí gaí.

S. 138. Kis dalíl se sábit karte hain, ki yih kitáb Músá ke zamáne se peshtar marqúm húí?

J. Pahlí dalíl:—Aiyúb ká mazhab aisá thá jaisá ki Abirahám ke zamáne men murauwij thá. Aiyúb ne ḳhud qurbání guzrání, jis se yih ishára páyá játá hai, ki us ke zamáne men káhin na the.

Dúsrí dalíl:—Is kitáb men Yahúdíon ke rasúmát aur sharíạt i Músawí ká mutlaq zikr nahín húá.

Tísrí dalíl:—Is kitáb men baní Isráel ke Misr men muqím rahne aur un ke ḳhurúj karne ká ishára tak nahín miltá.

Chauthí dalíl:—Is kitáb men bahut se aise alfáz mustạmil hain jo bahut qadím the, aur aḳhír zamáne ke tasnífon men ráij nahín.

S. 139. In dalílon kí nisbat un logon ká kyá ḳhiyál hai jin ḳí yih ráe hai ki yih kitáb Músá ke zamáne ke bạd likhí gaí?

J. Musannif apne dalíl ke subút men Pák

kalám ke ḳháss ḳháss maqámát ko pesh nahíṉ látá, aur na Yahúdíoṉ ke rusúmát se ishára kartá hai, par ámm mazhabí ḳhiyálát aur ágáhí kí bunyád par apní dalíl ko qáim kartá hai, aur isí liház se jin jin jagahoṉ ká zikr is kitáb meṉ húá hai so wuh sab zamín i Kanaạ́n kí hadd se báhar haiṉ, aur us ká zamána Yahúdíoṉ ke nizám par muqaddam hai, chunánchi Ḳhudá ká nám is kitáb meṉ lafz i *Yahowáh* ke nám se mulaqqab nahíṉ húá hai. Is kitáb kí ịbárat is kitáb ke maqsad se mushábih kí gaí hai.

S. 140. Kin kin dalíloṉ se yih bát sábit karte haiṉ ki yih kitáb Músá ke zamáne ke bạd likhí gaí?

J. Is dalíl se ki is kí ịbárat Amsál aur Zabúroṉ kí kitáb ke aksar maqámát se ạ́mm mushábihat rakhtí hai. Kahte haiṉ ki is kitáb meṉ ek sau untálíswíṉ Zabúr ká matan mustạmil húá hai. Músá ke zamáne tak aisí al-attartíb kitáb ká likhá jáná muhál thá. Ịlm ká nayá zamána Samúel aur Dáúd se shurụ́ hotá hai. Is muqaddame ke sabút meṉ donoṉ jánib se baṛá ịlm ḳharch húá hai.

S. 141. Is kitáb kí garz aur us ká maqsad kyá hai?

J. Wuh Ḳhudá ke intizám ke taur kí nisbat sháịrána mubáhisa hai. Is men̲ is bát kí tahqíqát húí hai, ki insán kí chál ke bamújib is dunyá men̲ use púrí aur wájib sazá yá jazá miltí hai yá nahín̲. Aiyúb ke tínon̲ dost ká yih ạqída hai ki jo májre insán par wáqị hote hain̲ wuh bahar-hál insán kí chál ke natíje hain̲; ki rástbáz sirf barakat hí hásil karte hain̲, aur sharír sirf tádíb hí páte hain̲, liházá is qáịde se donon̲ ká ba-ásání imtiyáz ho saktá hai. Aiyúb kí ráe is ke barạks hai, aur us kí tawáríḳh isí wáste likhí gaí ki us ke dalíl ke tasdíq ho.

S. 142. Aiyúb kis mulk men̲ rahtá thá?

J. U′z kí zamín men̲.

S. 143. U′z kí sarzamín kahán̲ thí?

J. Is ká hál sahíh mạlúm nahín̲ hai. Aglab hai ki U′z ká mulk Ạrab ke dasht ke kisí hisse men̲ zamín i Kanaạn aur Furát nadí ke darmiyán wáqị thá. Ạrabí ab tak ek jagah ko U′z kahte hain̲ aur yih hawála dete hain̲ ki Aiyúb yahín̲ rahtá thá.

S. 144. Kutub i Rabbání kí unníswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Zabúron kí kitáb.

S. 145. Is kitáb kí kyá sifat hai?

J. Yih sháirána tasníf ká majmua hai, jin kí garz yih thí ki bájon ke hamráh gáí jáe.

S. 146 In Zabúron ko kis ne mujtama karke murattab kiyá?

J. Aglab hai ki Azrá se yih kám anjám páyá, Masíh se chár sau pachás baras peshtar.

S. 147. Yih majmúa Ibrí men kitne hisson men munqasim húá hai?

J. Pánch hisson men. Pahle hisse men pahlí iktálís zabúren hain; dúsre men iktís zabúren hain, byálís se bahattar tak; tísre men satrah zabúren hain, tihattar se nawásí tak; chauthe men satrah hain, nauwe se ek sau chha tak; pánchwen men báqí sab zabúren hain. Yúnání tarjumewálon ne bhí inhín pánch hisson ko qáim rakhá hai.

S. 148. Kyá zabúron ke sarnámon ko ilhámí samajhná cháhiye?

J. Is par log muttafiq nahín hain. Yih sar-

náme bahut qadím hain̲, lekin yih mạlúm nahín̲ ki un ke musannifon̲ ne un ko darj kiyá, áyá kisí aur ne. Aglab hai ki bạz bạz un ke musannifon̲ hí ne darj kiye, aur bạz bạz auron̲ ne.

S. 149. Zabúron̲ ke musannif kaun the?

J. Pahle hisse kí zabúren̲ ḳháss Dáúd kí likhí hain̲; dúsre hisse kí bạz bạz to Dáúd kí hain̲, par un men̲ se aksar baní Qurah kí likhí hain̲; tísre hisse kí zabúren̲ Ásaf kí zabúren̲ hain̲; aur chauthe aur pánchwen̲ hisse kí zabúron̲ par musannifon̲ ke nám darj nahín̲ hain̲.

S. 150. In tasnífát kí kyá sifat hai?

J. In kí sháịrí bahut ụmda hai, aur in men̲ bạz bạz zabúren̲ ịbádatí hain̲, aur bạz bạz tawáríḳhí o bạz bạz nabawí hain̲. In nabawí zabúron̲ men̲ se bahut sí Masíh kí nisbat peshḳhabaríán̲ hain̲. Zabúr 2, 16, 22, 40, 41, 45, 69, 72, 89, 109, 110 aur 132, yih sab Masíh kí nisbat peshḳhabarí detí hain̲.

S. 151. Ịbrání zubán kí aur is zamáne kí sháịrí men̲ kyá farq hai?

J. Farq yih hai, ki Ịbrání ashạr qáfiya o radíf se ḳhálí haiṉ, aur is zamáne kí sháịrí meṉ yih donoṉ sifateṉ maujúd haiṉ.

S. 152. Zabúr kí kitáb ke sarnámoṉ meṉ kaun kaun alfáz darj haiṉ, jin ká tarjuma nahíṉ húá, aur un ke kyá mạne haiṉ?

J. Wuh kaí ek aise alfáz haiṉ jin ke mạne sahíh mạlúm nahíṉ haiṉ. Un meṉ se bạz bạz to bájoṉ ke nám haiṉ, bạz bạz rágoṉ ke nám haiṉ, jin par wuh zabúr gáe játe the; aur bạz bạz alfáz se zabúroṉ kí sifateṉ mạlúm hotíṉ, aur bạz bạz gánewáloṉ kí hidáyat ke liye haiṉ. Yih alfáz yih haiṉ:

Aiyalet Sháhár (dekho 22wíṉ zabúr ká sarnáma). Is lafz ke mạne *subh kí harní* hai, aur aglab hai ki yih kisí rág ká nám thá.

Alámoth. (Zab. 49.) Is ke mạne *kúṉwárí* ke haiṉ, aur us ká matlab yih thá, ki yih zabúr kuṉwáríoṉ kí áwáz par gáí jáe.

Al-tashḳheth. (Zabúr 57, 58, 59 aur 75.) Is ke mạne haiṉ, *halák na kar.* Is se is zabúr ká gáná aise rág par matlúb thá, jo in alfáz se shurụ hotá thá.

Giṭṭíth. (Zab. 8, 81, 84.) Is lafz ká matlab mashkúk hai. Aglab hai ki wuh ek báje ká nám thá, jo Gáth shahr se láyá gayá.

Higgáion. Is ke mạne sach ke hain,

Yadútún. (Zab. 39, 62, 77.) Bamuqábila 1 Tawáríkh 25 : 1—3. Yih Dáúd ke kháss muganníon men se ek ká nám hai.

Yunáth-elim-rakhokím. (Zab 56.) Is lafz ke mạne hain, *gúngí fákhta darmiyán ajnabíon ke*, aur yih kisí gazl ká nám hai, yá to us se zabúr ke matlab ká ishárá hai, yạne Dáúd ká jab wuh Gáth men thá.

Leannoth. (Zab. 88). Is ke mạne hain *gáne ke liye*.

Mahláth. (Zab. 3, 88). Yih kisí rág yá báje ká nám hai.

Maskíl. Yih lafz 13 zabúron ke sarnámon men miltí hai, aur us ke mạní *tạlím dihinda* hai.

Miktám. (Zab. 16, 56, 60). Is lafz ke mạne sunahlá zabúr hai.

Múth-labben. (Zab. 9.) Yạne larkon ke táife se gáe jáne ke liye.

Nagínoth. (Zab. 4, 6, 54, 56, 60, 61, 76.) Is ká matlab hai *tár ká bájá.*

Nehíloth. (Zab. 5.) *Hawáí bájá.*

Siláh. Yih lafz zabúron kí kitáb men 73 martaba jumlon kí akhír men páyá játá hai. Is ke mane thaharne ke hain, aur is se báje ke darmiyán thahar jáne ká ishára hai.

Shamíníth. (Zab. 6, 12.) Ek báje ká nám.

Shiggáion. (Zab. 7.) Bamaní gazal yá gít.

Shúshán. (Zab. 60, 45, 69, 80.) Is lafz ke mane mashkúk hain. Logon ká gumán hai ki kisí báje ká nám hai.

S. 153. Dáúd kaun thá?

J. Wuh nabí thá; aur Isráel ká dúsrá bádsháh.

S. 154. Dáúd kis zamáne men maujúd thá?

J. Wuh Masíh se ek hazár pachásí baras peshtar paidá húá, ek hazár pachpan baras peshtar sáhib i táj húá, aur ek hazár chaudah baras peshtar wafát páí.

S. 155. Dáúd lafz ke kyá mane hain?

J. Is lafz ke mane azíz hain.

S. 156. Us ke nawishton kí nisbat log kyá kahte hain?

J. Log us ká darja mashhúr o marúf nabíon aur muqaddason men qáim karte hain. Sanjídagí o nazákat aur mazhabí khiyálát kí balandí aur khulúsíyat kí nisbat us kí tasnífát lásání hain.

S. 157. Dáúd kí chál o chalan kí kaisí taríf húí hai?

J. Us kí nisbat likhá hai, ki wuh Khudáwand ká dilkhwáh shakhs thá, dekho 1 Sam. 13: 14 aur Aamál 13: 22.

S. 158. Ásaf kaun thá?

J. Wuh Barakiás ká betá aur Láwí thá (dekho, 1 Sal. 6: aur 15: 17.) Wuh Dáúd kí taraf se haikal ke gawaíyon ká sarbaráhkár muqarrar kiyá gayá thá. Yih uhda usí ke gharáne men qáim rahá. "Baní Ásaf haikal ke muganní the," (dekho 1 Sal. 25: 1; aur Nah. 7: 44.) Wuh nabí bhí thá (dekho 2 Sal. 29: 30,) aur sháir bhí thá; bárah zabúren us se nisbat kí gaí hain. Pák Nawishton men do aur Ásaf ká mazkúr húá hai, ek jo Hizqiyáh

bádsháh ke zamáne men̲ maujúd thá, aur dúsrá, jo Ardsher bádsháh ke aiyám men̲ thá.

S. 159. Kutub i Rabbání kí bíswín̲ kitáb ká kyá nám hai.

J. Amsál kí kitáb.

S. 160. Yih kitáb kab likhí gaí aur kis ne likhí?

J. Yih kitáb Masíh se ek hazár baras áge likhí gaí, aur aḳhír ke do bábon̲ ke siwá is samúchí kitáb ko Sulaimán ne likhá.

S. 161. Tíswen̲ aur ektíswen̲ bábon̲ ko kis ne likhá?

J. Tíswen̲ báb ká ráqim Águr, jo Massa kí malika ká beṭá thá. Iktíswen̲ báb ká likhnewálá Massa ká bádsháh Lamúel thá, aur aglab hai ki yih bádsbáh Águr ká bháí thá. Daswín̲ áyat se yih ishára miltá hai, ki yih báb Lamúel kí má ne likhá, aur is gazal men̲ yih ḳhúbí hai ki asl zabán men̲ har ek jumla hurúf i tahajjí ke ek ek harf se shurụ́ hotá hai.

S. 162. Misál kyá shai hai?

J. Misál ek taur kí muḳhtasar ịbárat hai, aur us kí yih sifat hai ki ek haqíqat ko ạjíb

taur par aur bahut mauzúṉ wazạ se sábit kar detí hai.

S. 163. Amsál ke siwá is kitáb meṉ aur bhí kuchh hai ?

S. Háṉ. Is meṉ bahut sí nasíhateṉ aur aḳhbár kí aisí báteṉ likhí haiṉ jo ạmal meṉ láíṉ já saktí haiṉ.

S. 164. Kyá jitní misáleṉ Sulaimán ne kahíṉ sab is kitáb meṉ darj haiṉ ?

J. Nahíṉ ; us ne tín hazár tamsíleṉ, aur ek hazár pánch gazaleṉ kahíṉ (dekho 1 Sal. 4 : 32.)

S. 165 Yih kitáb kyúṉkar taqsím húí hai ?

J. Is kí taqsím pánch hissoṉ meṉ húí hai. Pahle hisse meṉ nau báb haiṉ, yih sab aur hissoṉ ká dibája haiṉ, sirf un meṉ haqíqí dánish kí qadr ká bayán hai. Dúsrá hissa dasweṉ báb se shurụ hai, aur báísweṉ báb kí solahwíṉ áyat par ḳhatm hotá hai, aur is hisse meṉ sirf tamsíleṉ haiṉ. Tísrá hissa báísweṉ báb kí satrahwíṉ áyat se shurụ hai aur chaubísweṉ báb par ḳhatm hotá hai. Is meṉ dánish kí nisbat aur ziyáda nasíhat miltí hai. Chauthe hisse meṉ pánch báb

haiṉ, (yạne pachís se untís,) aur is meṉ wuh tamsíleṉ darj haiṉ jo Hizqiyáh ke logoṉ ne muntaḳhib kiye. Pánchweṉ hisse meṉ báqí do báb haiṉ.

S. 166. Kutub i Rabbání kí ikkíswíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Wáịz kí kitáb.

S. 167. Is kitáb ká ráqim kaun thá?

J. Sulaimán.

S. 168. Is kitáb kí mansha kyá hai?

J. Is meṉ ḳhushí ke husúl kí nisbat dánishmandána tazkira hai, aur is se dunyawí chízoṉ kí batálat musbit hai.

S. 169. Ḳhushí kí nisbat Sulaimán ne kyá gawáhí dí hai?

J. Us kí gawáhí yih hai, ki daulat i dunyá aur dánish aur iqtidár ke husúl se maiṉ ne yih tajriba kiyá ki siwá Ḳhudá ke ḳhauf aur us ke hukmoṉ par ạmal karne ke aur kisí bát meṉ haqíqí ḳhushí muyassar nahíṉ ho saktí.

S. 170. Kutub i Rabbání kí báíswíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Ġazal-ul-Ġazalát, yạne Sulaimán kí gaza-

len ; inhen Ġazal-ul-Ġazalát is liye kahte hain, ki yih Sulaimán kí sab se umda gazalen hain, aur us ne ek hazár pánch gazalen likhí thín.

S. 171. Is kitáb kí kyá haqíqat hai?

J. Is men tamsíl ke taur par Masíh aur kalísíyá kí báham muhabbat ká bayán hai.

S. 172. Sulaimán ne kab yih kitáb likhí?

J. Gumán gálib hai ki us ne apne sinn i shabáb men ise tasníf kiyá; aur Amsál kí kitáb us kí bulúgíyat men o Wáiz kí kitáb sinn i zaífí men likhí gaí.

S. 173. Sulaimán kaun thá?

J. Dáúd ká betá aur bádsháh i Isráel. Wuh Masíh se ek hazár pandrah baras peshtar apne báp ke takht par gaddí nashín húá.

S. 174. Us kí ziyáda shuhrat kaun se kháss májare se húí?

J. Us kí barí daulat aur dánish o iqtidár ke sabab se, aur is báis se ki us ne pahlí haikal tamír kí, jo Sulaimán kí haikal kahlátí hai.

S. 175. Sulaimán kí chál kaisí thí?

J. Wuh apní saltanat kí ibtidá men bará

Ḳhudá-parast thá, par apní aḳhír saltanat meṉ apní but-parast bíbíoṉ ke wargaláne se wuh but-parastí ke gunáh meṉ mubtilá ho gayá.

S. 176 Ḳhudá ne use kyúṉkar is kí sazá dí?

J. Is tarah par ki us kí saltanat ká baṛá hissa us ke beṭe ke háth se nikal gayá, aur us mamlukat ke do hisse ho gae, das firqe Isráel ke, aur do Yahúdáh ke.

S. 177. Kutub i Rabbání kí teíswíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Yasạiyáh nabí kí peshíngoí.

S. 178. Nabíoṉ ko áyanda májaroṉ kí ḳhabar kyúṉkar miltí thí?

J. Musháhida i Iláhí se. Bạz bạz auqát yih májare un ke diloṉ par ek taswír yá rúyat ke taur par roshan kie gae; bạz bạz waqt unhoṉ ne ásmán se áwáz suní; aur yih musháhide un par kabhí bedárí kí hálat meṉ aur kabhí kabhí ḳhwáb yá sone kí hálat meṉ munkashif húe.

S. 179. Kis zamáne meṉ nabíoṉ ká ụhda qarár páyá?

J. Agarchi buzurgoṉ ke zamáne meṉ ak-

sar auqát, logon ne peshíngoíán kí hain, táham nizám i Músawí ke ahd men yih uhda us nizám ke sáth Khudá ke hukm se qarár páyá. Is uhde kí ibtidá Samúel ke waqt men páí játí hai, kyúnki us ne nabíon ke maktab muqarrar kie the.

S. 180. Kis zamáne men nabíon ne apní peshkhabríán qalamband karná shurú kí?

J. Masíh ke zamáne se áṭh sau baras peshtar.

S. 181. Yasaiyáh nabí kí peshkhabarí aur aur nabíon kí peshkhabaríon men kyá farq hai?

J. Yasaiyáh nabí ke kalám kí ibárat auron ke banisbat ziyádatar khush-bayán aur sanjída hai, aur us ká tarz Injíl ke mansha se ziyádatar mushábih hai.

S. 182. Yasaiyáh nabí ko Injílí nabí yá pánchwín Injílí khushkhabrí denewálá kyún kahte hain?

J. Is báis se ki us ne Masíh kí ámad aur us ke uhde o saltanat ká bahut aur wázih bayán kiyá hai. Jerome ne kahá hai, ki "Mujhe aisá malúm hotá hai ki Yasaiyáh ne peshkhabarí nahín, balki Injíl likhí hai."

S. 183. Lafz i Yasạiyáh ke kyá mạne haiṉ?

J. "Ḳhudáwand kí naját."

S. 184. Yasạiyáh nabí kis zamáne meṉ maujúd thá?

J. Wuh Ụzziyáh ke ạhd i saltanat meṉ nabí ke ụhde par muqarrar húá, aur Yahúdáh ke bádsháhoṉ Yútám o Áḳhaz aur Hizqiyáh ke dinoṉ tak nabúwat kartá rahá. Us kí sahíh táríḳh mạlúm nahíṉ hai. Us ká daur Masíh se sát sau unsaṭh baras áge se, sát sau terah baras peshtar tak thá. Bạz bạz ádmí is zamáne ko aur túl dete haiṉ, yạne Masíh se sát sau painsaṭh áge se, chah sau aṭṭhánauwe baras peshtar tak.

S. 185. Yasạiyáh ke hamạsar kaun kaun nabí the?

J. Húsíạ, Ạmús, Yúnah, aur Míkáh o Yúel.

S. 186. Yasạiyáh kí maut kí nisbat kyá riwáyat hai?

J. Wuh Manassí bádsháh ke ạhd meṉ áre se chírá gayá.—(Dekho Ibr. 11:37, aur 2 Sal. 21:16.) Aur yih bhí riwáyat hai, ki us ká

sinn ek sau bís baras ká thá, aur ki us ká wálid Ạmús, Yahúdáh ke bádsháh Yúás ká beṭá Amasiyáh ká bháí thá. (Dekho 2 Sal. 14 : 1.)

S. 187. Yih kitáb kai hissoṉ meṉ taqsím húí hai?

J. Yih kitáb do hissoṉ par taqsím kí gaí hai. Pahle hisse meṉ wuh peshḳhabaríáṉ haiṉ jo Yahúdí qaum se taạlluq rakhtí haiṉ, aur is meṉ pahle untális báb haiṉ, aur dúsre hisse meṉ wuh peshḳhabaríáṉ haiṉ jo baịd májaroṉ se ịláqa rakhtí haiṉ, aur is meṉ kull nizám i Masíhí mushtamil hai.

S. 188. Kutub i Rabbání kí chaubíswíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Yaramiyáh nabí kí peshḳhabarí.

S. 189. Yaramiyáh kaun thá?

J. Hilqiyáh ká beṭá, jo Ạnatát kí bastí ká káhin thá. Wuh bahut sagír sinn meṉ (dekho Yar. 1 : 6 ;) Yúsiyáh bádsháh kí saltanat ke terahweṉ baras meṉ (yạne Masíh se chhah sau untís baras áge) aur Yasạiyáh nabí kí wafát ke sattar baras bạd nabúwat ke ụhde par

makhsús húá. Yaramiyáh lafz ke maní hai, "Khudáwand ká makhsús."

S. 190 Yaramiyáh nabí kis ke asar men maujúd thá ?

J. Yúsiyáh aur Yahúyaqím o Zidiqiyáh bádsháhon ke asar men, aur jis zamáne men ki Gadaliáh hákim thá. Wuh Masíh se chhah sau aṭṭháís se pánch sau chhiyásí baras peshtar tak hín hayát thá.

S. 191. Kaun kaun nabí Yaramiyáh ke hamasar the?

J. Safaniyáh, Habaqqúq, aur Hizqíel o Dáníel.

S. 192. Yaramiyáh nabí ke nawishtaját kí kyá sifat hai ?

J. Us ke nawishte dilsozí aur riqqat o udásí se pur hain, aur un ke bayán men baṛí jángudází aur baṛá lutf hai.

S. 193. Us kí peshkhabaríon kí kyá mansha hai ?

J. In kí mansha wuh adálaten hain jo us kí qaum ke logon par un kí but-parastí o sharárat ke báis se názil hone par thín.

S. 194. Ḳhudá ne kin ko ijázat dí, ki unhen̲ maftúh karke asír kar le jáe?

J. Nabúḳhudnazar sháh i Bábul ko.

S. 195. Kyá Yaramiyáh ne un ke phir bahál hone kí ḳhabar dí thí?

S. Hán̲; us ne kahá thá, ki we sattar baras kí asírí ke bạd phir áen̲ge.

S. 196. Kyá yih peshḳhabaríán̲ us kí hín hayát men̲ púrí húín̲?

J. Un men̲ se bạz bạz us ke jíte jí púrí húín̲, aur bạz bạz us kí wafát ke bạd.

S. 197. Us kí wuh peshḳhabaríán̲ kyá thín̲, jo bạíd zamáne se ịláqa rakhtí thín̲?

J. Bábul kí tabáhí; rasmí shariạt ká uṭh jáná; Yahúdíon̲ kí parágandagí aur un ká alag qaum mahfúz rahná; Ġair-qaumon̲ ká talab kiyá jáná, aur but-parastí ká munhadim honá.

S. 198. Us kí kaun kaun peshḳhabaríán̲ ab tak púrí nahín̲ húín̲?

J. Yahúdíon̲ ká Masíh par ímán láná, aur apne mulk men̲ bahál honá; aur Masíh kí zer

saltanat Ḳhudá kí kalísyá ká áḳhirí jalál, yih sárí peshḳhabaríán̲ ab tak púrí nahín̲ húín̲.

S. 199. Kyá is kitáb kí peshḳhabaríán̲ un ke diye jáne ke waqt ke silsile men̲ murattib hain̲ ?

J. Nahín̲ ; par yih intizám ṭhahráyá gayá hai : jo peshḳhabaríán̲ Yúsiyáh bádsháh ke ạhd men̲ kí gaín̲ wuh pahle bárah bábon̲ par mushtamal hai ; wuh jo sháh i Yahúyaqím ke ạhd men̲ kahí gaín̲, wuh 13, 20, 22, 23, 35, 36, 45 se 48, aur 49 báb kí 33 áyaton̲ men̲ mazkúr hain̲ ; wuh jo Zidiqiyáh ke ạsar men̲ kahí gaín̲, wuh 21, 24, 27 se 34, 37, 39 aur 49 báb 34 áyat se 39 tak aur 50 o 51wen̲ bábon̲ men̲ mundarj hain̲ ; aur wuh jo Gadaliáh hákim ke zamáne men̲ kahí gaín̲ wuh 40 se 44 bábon̲ tak mazkúr hain̲.

S. 200 Kutub i Rabbání kí pachíswín̲ kitáb ká kyá nám hai ?

J. Yaramiyáh ká Nauhá.

S. 201 Is kitáb kí kyá sifat hai ?

J. Wuh ambiyá ke sahífát ká titimma hai. Yih kitáb Aurshalím aur us kí haikal kí tabáhí kí nisbat, aur logon̲ kí asírí, aur qaht se un ke taklíf uṭháne, aur aur áfát kí nisbat jo un ke gunáhon̲ ke báis se un par wáqi húín̲, nauhá yá mátam hai. Is kitáb kí asl ibárat nazmí hai, aur us ke pahle chár bábon̲ kí yih sifat hai, ki har áyat hurúf i tahajjí ke ek nae harf se shurú hotí hai.

S. 202 Yaramiyáh nabí apní zindagí ke akhír men̲ kahán̲ pahuncháyá gayá ?

J. Misr men̲.

S. 203. Us kí nisbat kyá riwáyat karte hain̲ ?

J. Yih ki wuh logon̲ ke baraks peshkhabarí detá rahá, is liye logon̲ ne use pathráo karke már ḍálá, aur ki arsa i daráz ke bad jab Sikandar Buzurg (jise Zul Qarnain bhí kahte hain̲.) Misr ko gayá us kí haḍḍíon̲ ko jo gumnámí men̲ madfún thín̲, nikalwáke unhen̲ Sikandariya men̲ dafn kiyá.

S. 204. Kutub i Rabbání kí chhabbíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Hizqíel nabí kí peshḳhabarí.

S. 205. Us ne kitne ạrse tak peshḳhabarí kí?

J. Masíh ke qabl pánch sau panchánauwe se leke pánch sau chauhattar tak.

S. 206. Is nám ke kyá mạne hain?

J. "Ḳhudáwand mazbútí baḳhshegá."

S. 207. Hizqíel kaun thá?

J. Wuh Búsí káhin ká farzand, aur ḳhud bhí káhin aur nabí thá.

S. 208. Kyá wuh bhí asír ho gayá thá?

J. Nabúḳhudnazar use Yahúyaqím ke hamráh asír kar le gayá thá, aur us ne apní asírí ke pánchwen baras Kasdiya men peshḳhabarí dená shurụ́ kiyá.

S. 209. Kaun kaun nabí Hizqíel ke hamạsr the?

J. Yaramiyáh, Dáníel, Ạbadiyáh aur Habaqqúq. Us ne apná daur Yaramiyáh nabí kí wafát ke thoṛe hí baras peshtar shurú kiyá.

S. 210. Yahúdí is kí nisbat kyá riwáyat karte hain ?

J. Yih ki Bábul ke asíron ne use már ḍálá, is báis se ki us ne wafádárí aur dilerí ke sáth un kí malámat kí. Pák Kalám men us kí maut ká kuchh hál nahín miltá.

S. 211. Us kí wafát kí nisbat Arabíon men kaun sí bát mashhúr hai ?

J. Yih, ki wuh márá gayá, aur Núh ke beṭe Sim kí qabr men madfún húá.

S. 212. Hizqíel nabí kí peshkhabarí kí kyá manshá hai ?

J. Aurshalím kí halákat; wuh logon ke gunáhon ke sabab se unhen malámat karke, tauba karne kí targíb detá hai. Us kí baz baz peshkhabaríán likhí gaí thín, peshtar is se ki Nabúkhudnazar ne Aurshalím ko tabáh kiyá. Pachíswen báb se leke battíswen tak us ne ajnabí qaumon kí nisbat peshkhabaríán dí hain. Tentíswen se untálíswen bábon ke mazmún tak men Isráel kí aur Khudá kí bádsháhat kí akhír fathyábí kí peshkhabaríán marqúm hain, aur báqí kitáb men wuh ni-

zám i Injílí ká bayán kanáye meṉ darj hai.

S. 213. Kyá yih peshḳhabaríáṉ púrí ho chukí haiṉ ?

J. Bahuterí to púrí ho chukí haiṉ, par bạz bạz ab tak nahíṉ púrí húíṉ. Is kitáb ká aḳhír hissa mashkúk hai.

S. 214. Us ke tarz kí kyá sifat hai ?

J. Is kitáb kí ịbárat asr-pizír aur sanjída hai.

S. 215. Kutub i Rabbání kí sattáíswíṉ kitáb ká kyá nám hai ?

J. Dáníel nabí kí peshḳhabarí.

S. 216. Is kitáb meṉ kyá kyá darj hai ?

J. Is meṉ tawáríḳh aur peshḳhabarí milí húí hai. Pahle chha báb tawáríḳhí haiṉ, aur pichhle chha nabwí haiṉ.

S. 217. Lafz i Dáníel ke kyá mạne haiṉ ?

J. " Ḳhudá merá munsif."

S. 218. Kyá Dáníel nabí thá ?

J. Agarchi wuh nabí ká ụhda na rakhtá thá, par us ko nabúwat kí nịmat ạtá thí. Wuh Yaramiyáh aur Hizqíel kí mánind káhin na thá.

S. 219. Dáníel kí aglí tawáríkh ká kyá hál mạlúm hai?

J. Yih, ki wuh ạlí khándán thá. Wuh Masíh se chha sau chha baras peshtar apne tín doston Sadrak, Mísak aur Ạbdnajú ke hamráh kam siní men Bábul men asír ho gayá. Wahán us ká nám badalkar Belchásar rakhá gayá. Wuh bádsháh kí khidmat men sarfaráz húá, aur darbáríon kí sí tạlím páí. Wuh apní kam siní hí men apní díndárí aur dánishmandí ke báịs se mashhúr húá, aur Bábul ke súbe par hákim muqarrar húá (báb 2 : 48.) Hizqíel ne us kí dánish ká tazkira kiyá hai (Hizqíel 28 : 3.)

S. 220. Hizqíel ne sadáqat kí nisbat Dáníel ko kis se muqábil kiyá hai?

J. Núh aur Aiyúb se (Hizq. 14 : 14 ; 18 : 20.)

S. 221. Kaun se májare se ibtidáan Dáníel kí darbár men shuhrat húí?

J. Us ká Nabúkhudnazar bádsháh ke khwáb ko batlákar us kí tạbír karne se.

S. 222. Dáníel kitne din hín hayát rahá?

J. Masíh se chha sau chha baras peshtar se

leke pánch sau chauntís baras, Masíh ke qabl tak. Wuh tamám asírí bhar maujúd rahá, aur us ne apní ummat ko apne mulk meṉ phir bahál húe dekhá.

S. 223. Us ke ham-ạsar kaun kaun nabí the?

J. Yaramiyáh, Hizqíel, Ạbadiyáh aur Habaqqúq.

S. 224. Us kí hín hayát meṉ kaun kaun bádsháh musallit the?

J. Nabúḳhudnazar, Belchásar, Niríglísar yá Berosas (jo Belchásar ká sálá thá,) aur Dárá o Ḳhusro bádsháhán.

S. 225. Dáníel kí wafát ká kuchh hál mạlúm hai?

J. Wuh apní zaífí ke báịs se apní ummat ke sáth Bábul se na lauṭá, aur gumán karte haiṉ ki us ne Kasdiá meṉ wafát páí.

S. 226. Jabríel firishte ne Dáníel kí nisbat kyá kahá?

J. Yih ki wuh bahut ạzíz ádmí thá. (Dán. 9: 23; 10: 11, 19.)

S. 227. Dáníel kí kitáb ke nabwí hisse meṉ kyá mazkúr hai?

J. Bábul, Mádí, o Fársí, aur Yúnání o Rúmí but-parast qaumon̲ kí taraqqí, aur un ke ak̤hír men̲ K̤hudá kí bádsháhat ke mutị hone, aur Masíh kí ámad kí nisbat peshk̤habaríán̲ is kitáb men̲ mundarj hain̲.

S. 228. Us ne shahr i Yarúshalam ke phir tạmír hone, aur Masíh ke phir áne, aur Yarúshalam kí ak̤hír halákat kí nisbat kaisí peshk̤habarí dí hai?

J. Us kí peshk̤habaríán̲ baṛí sihat ke sáth dí gaí hain̲. Us ne un májaron̲ ke wáqị hone kí nisbat barason̲ ke sattar hafte qarár diye the, (báb 9: 24--26;) ki sát hafte yạne uncháswen̲ baras ke ạrse men̲ yih shahr phir tạmír kiyá jáegá; básaṭh hafton̲, yạne chár sau chauntís baras ke ạrse men̲ Masíh áegá; aur ek hafte ke ạrse men̲, yạne apne kám ke shurụ karne ke waqt se sáṛhe tín baras ke ạrse men̲ Masíh munqatạ kiyá jáegá.

S. 229. Dáníel kí peshk̤habarí aur Mukáshafát kí kitáb kí nisbat kyá k̤ahá gayá hai?

J. Yih, ki wuh ek dúsre kí sharh karte hain̲.

S. 230. In peshḳhabaríoṉ se dahríyoṉ ke dil par kaisí tásír húí hai?

J. Un kí takmíl se yá to unhoṉ ne majbúr hokar us ke ilhám ká iqrár kiyá hai, yá unhoṉ ne koshish kí hai ki sábit kareṉ, ki yih peshḳhabaríáṉ un májaroṉ ke wáqį hone ke bạd likhí gaíṉ.

S. 231. Nabíoṉ ke sahífe kin kin hissoṉ meṉ taqsím kie gae haiṉ?

J. Nabí i kaláṉ aur nabí i ḳhurd.

S. 232. Yasạiyáh, Yaramiyáh, Hizqíel aur Dáníel nabí i kaláṉ kyúṉ kahláte the?

J. Sirf is báįs se ki un kí tasníf ká hajam ziyáda hai.

S. 233. Báqí bárah nabí, nabí i ḳhurd kyúṉ kahláte haiṉ?

J. Is liye ki un kí tasnífát ká hajam bahut chhoṭá hai.

S. 234. Bábul kí asírí ke peshtar kin kin nabíoṉ ne peshíngoí kí?

J. Yúnah, Ạmús, Húsíạ, Yúel, Yasạiyáh, Míkáh, Nahúm, Zafaniyáh, Yaramiyáh, Habaqqúq aur Ạbadíyáh.

S. 235. Sattar barạs kí asírí ke aiyám meṉ kin kin nabíoṉ ne peshíngoí kí?

J. Yaramiyáh, Hizqíel aur Dáníel ne.

S. 236 Asírí ke bạd kin kin nabíoṉ ne peshíngoí kí?

J. Hajjí, Zakariyáh aur Malákí ne.

S. 237. Kyá nabíoṉ ke sahífe táríḳhwár básilsile murattib húe haiṉ?

J. Nahíṉ.

S. 238. Kutub i Rabbání kí aṭṭháíswíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Húsíạ nabí kí peshḳhabarí.

S. 239. Kaun kaun nabí Húsíạ nabí ke ham-ạsar the?

J. Ạmús aur Yasạiyáh.

S. 240. Húsíạ nabí kis zamáne meṉ maujúd thá?

J. Masíh se áṭh sau das baras peshtar se leke, sát sau pachchís baras peshtar tak.

S. 241. Húsíạ nám ke kyá mạní haiṉ?

J. Naját.

S. 242. Baibal ke aur kin kin námoṉ ke mạne *naját* haiṉ?

J. Yashúạ aur Yasú yạne Ísá.

S. 243. Kin kin bádsháhon ke ạsar men Húsíạ nabí ne peshíngoí kí?

J. Uzziyáh, Yútám, Ákhaz aur Hizqiyáh bádsháhán i Yahúda, aur Yarúbiạm sání sháh i Isráel ke ạhd i tasallut men.

S. 244. Húsíạ nabí ká wálid kaun thá?

J. Bairí.

S. 245. Wuh kahán rahtá thá?

J. Sámariya men.

S. 246. Húsíạ ne kis bádsháhat kí nisbat peshkhabarí kí?

J. Isráel kí bádsháhat kí nisbat, aur us ne is bádsháhat ko sirf Isráel hí ke nám se mulaqqab na kiyá, par use Sámariya ká bhí laqab diyá, is báịs se ki yih shahr us saltanat ká dár-ul-hukúmat thá.

S. 247. Húsíạ nabí ke ịbárat ke tarz kí kyá khássíyat hai?

J. Us kí ịbárat berabt aur mukhtasar o bemel hai, táham us men aksar dardangezí aur sanjídagí pái játí hai.

S. 248. Is sahífe men kin kháss khass májaron kí peshkhabarí dí gaí hai?

J. Das firqon kí parágandagí; Yahúdáh ká Sanheríb ke háth se riháí páná; Yahúdíon kí taklífát aur pastí, aur Masíh ke mátaht un ká Gair-qaumon ke sáth phir bahál honá; hamáre Khudáwand ká Misr se buláyá jáná, (báb 11: 1; bamuqábale Matí 2: 15;) aur us ká tísre din jí uṭhná; (báb 6: 2; bamuqábale 1 Kar. 15: 4.)

S. 249. Kutub i Rabbání kí untíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Yúel nabí kí peshkhabarí.

S. 250. Us kí peshkhabaríon kí kyá manshá hai?

J. Wuh khaufnák adálaten jo us zamín par ánewálí thín, yane ṭiḍḍí aur khushkí kí áfat; wuh jalálí waqt jo Injíl ke nizám ke taht men ánewálá thá; aur wuh rást adálaten jo Khudá ke aur us kí kalísyá ke dushmanon par názil honewálí thín.

S. 251. Yúel nabí kí peshkhabarí men kaun sí peshíngoí ajíb hai?

J. Wuh jo Patras hawárí ne Pantíkost ke din manqúl kí. (Aạmál 2 : 14, 21, aur 28 se 32 áyat tak, aur Rúm : 10 : 12 se 17 áyat tak.)

S. 252. Yúel nám ke kyá mạne haiṉ?

J. "Jis ká Ḳhudá Ḳhudáwand hai."

S. 253. Us ne kis zamáne meṉ peshíngoí kí?

J. Is ká sahíh hál mạlúm nahíṉ, par aglab hai ki Masíh se áṭh sau das se, sát sau pachchís baras peshtar ke andar andar yih sahífa qalam-band húá. Aglab hai ki wuh Ạmús aur Yasạiyáh ká hamạsar thá, aur us ne Ụzziyáh bádsháh ke ạhd i saltanat meṉ Yahúdáh kí bádsháhat kí nisbat peshḳhabarí dí.

S. 254. Us ke báp ká kyá nám thá?

J. Fatúel, aur wuh Rúbín ke firqe meṉ se thá. Is ke siwá us ká zátí ahwál bahut kam mạlúm hai.

S. 255. Us kí tasníf kí ịbárat meṉ kyá ḳhúbí hai?

J. Us kí ịbárat baṛe zor shor kí aur baṛí dardmand hai, aur us kí sháịrí bahut ụmda aur sanjída hai.

S. 256. Kutub i Rabbání kí tíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Ạmús nabí kí peshḳhabarí.

S. 257. Is nám ke kyá mạne haiṉ?

J. Ạmús ke mạní "bojh" ke haiṉ.

S. 258. Us ne kis zamáne meṉ peshḳhabarí dí?

J. Masíh se áṭh sau baras peshtar se, sát sau pachás baras qabl ke andar andar meṉ. Wuh Yasạiyáh aur Húsíá nabí ká hamạsar thá. Húsíá kí mánind wuh Ụzziyáh aur Yarúbiạm sání ke ạhd i tasallut meṉ das firqoṉ kí nisbat peshḳhabarí karne ko un ke darmiyán bhejá gayá thá.

S. 259. Ạmús nabí kaun thá?

J. Wuh Tuqúa ká báshinda thá, aur gallabání kartá aur gúlar ke daraḳht ká bág rakhtá thá. Tuqúa kí bastí Yarúsalam kí dakhin simt ko wáqị hai, (7 : 14.)

S. 260. Gúlar ká wuh daraḳht jo Pák kitáboṉ meṉ mazkúr húá hai, Angrezí gúlar ke daraḳhtoṉ se mushábih hai?

J. Nahíṉ, use Misrí Anjír ká daraḳht bhí kahte the.

S. 261. Us ká phal kaisá thá?

J. Wuh insán o haiwán donon̲ kí gizá thí.

S. 262. Kyá us kí lakṛí bahut mazbút hotí thí?

J. Hán̲; bạz bạz Misrí tábút tín hazár baras bạd jyún̲ ke tyún̲ páe gae hain̲.

S. 263. Us kí peshḳhabarí kí kyá manshá hai?

J. Us ne Arám, aur Filistiya, aur Súr o Ạdúm aur Ạmún kí nisbat ạdálaton̲ ke názil hone ki ḳhabar dí; aur misl aur nabíon̲ ke us ne Isráel kí asírí aur un kí parágandagí; aur un kí parágandagí ke darmiyán un ká ạláhida ummat rahná; aur Masíh kí bádsháhat kí ámad; aur Gair-qaumon̲ ká Masíh kí taraf phiráyá jáná; aur kalísyá kí áḳhirí fathyábí kí nisbat peshḳhabaríán̲ kahí hain̲.

S. 264. Us ke bạz bạz bayánon̲ kí nisbat kyá kahá gayá hai?

J. Yih ki, kisí dúsre nabí ne na to Ḳhudá ká us kí sí shán ke sáth bayán kiyá hai, aur na is kí mánind kisí dúsre ne sanjídagí ke sáth nafs-paraston̲ ko ḍán̲ṭá, aur is se ziyáda-

tar sargarmí aur gazab i rahm-ámez ke sáth kisí ne beinsáfí aur zulm par ilzám nahín lagáyá.

S. 265. Ạmús ko kis ne satáyá, aur Isráel kí bádsháhat par ạdálaton ke názil hone kí peshḳhabarí ke báịs se kis ne use Baitel se nikál diyá?

J. Butparast káhin Ạmáziyáh ne, jis ke iḳhtiyár men ek sone ká bachhṛá thá, jise Yarúbiạ́m ne wahán nasab kiyá thá. Wuh Baitel se Tuqúa ko gayá.

S. 266. Lafz Baitel ke kyá mạne hain?

J. "Ḳhána i Ḳhudá," yá "Ḳhudá ká ghar."

S. 267. Is jagah ká nám Baitel kis ne rakhá?

J. Yạqúb ne; bạd us ke ki us jagah par us ne wuh ḳhwáb dekhá, jis ká zikr Paidáish kí kitáb men húá hai.

S. 268. Ạmús nabí ne is jagah ká kyá nám rakhá?

J. Baitawan, yạne butparastí ká ghar.

S. 269. Kutub i Rabbání kí iktíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Ạbadiyáh nabí kí peshḳhabarí.

S. 270. Is kí peshḳhabarí kí kyá manshá hai?

J. Us meṉ Adúmíoṉ yane Esau kí auláud kí halákat kí peshḳhabarí aur is bát ká tazkira hai, ki Ḳhudá ke log qat'aan munqata na hoṉge.

S. 271. Kaun kaun nabí Abadiyáh ke hamasar the?

J. Yaramiyáh, Hizqiel, aur Dániel.

S. 272. Abadiyáh nabí kí peshḳhabaríáṉ kin kin nabíoṉ kí peshḳhabaríoṉ se miltí haiṉ?

J. Dekho Amús 1: 11; Yar. 49: 22; Hiz. 25: 12—14; aur Zab. 137: 7.

S. 273. Lafz i Abadiyáh ke kyá mane haiṉ?

J. "Ḳhudáwand ká Ḳhádim."

S. 274. Is kitáb ká kyá laqab hai?

J. Abadiyáh ká Rúya.

S. 275. Puráne Ahd-náme kí sab se chhoṭí kitáb kaun sí hai?

J. Abadiyáh nabí kí; is kitáb meṉ sirf ek hí báb hai, aur us meṉ kull ikkís áyateṉ haiṉ.

S. 276. Us ne Masíh se kitne baras áge peshḳhabarí kí thí?

J. Masíh ke qabl pánch sau ninnánwe se, pánch sau tirásí baras tak ke ạrse mен̱.

S. 277. Mulk i Idúmíá kahán̤ hai?

J. Yih mulk Bahíra i Lút ke dakhan wáqị hai, aur us kí wasaạt Bahíra i Lút se Ḳhalíj i Akába tak hai, Ḳhalíj i Akába jo Lál Samundar yạne Daryá i Qulzum ká mashriqí gosha hai.

S. 278. Is mulk ká nám Ạdúm yá Idúmíáh kyún̤ kahláyá?

J. Ạdúm Esau ká dúsrá nám thá, aur is báịs se ki Esau kí aulád wahán̤ basí, us mulk ká nám us ke nám par Ạdúm paṛá.

S. 279. Is mulk ká ab kyá hál hai?

J. Wuh ab ujáṛ aur wírán paṛá hai, aur hál ke saiyáhon̤ ke bayán se is peshḳhabarí kí sadáqat hotí hai.

S. 280. Kutub i Rabbání kí battíswín̤ kitáb ká kyá nám hai?

J. Yúnáh nabí kí peshḳhabarí.

S. 281. Is kitáb ká kyá mazmún hai?

J. Wuh Nínawah ke baṛe shahr kí nisbat Yúnáh ká paiyám hai, aur wuh paiyám yih

hai, ki agar wuh apne gunáhon se tauba na karen, to tabáh ho jáenge.

S. 282. Is kitáb men peshkhabarí hí hai, yá us men tawáríkh kí bhí sifat páí játí hai?

J. Us men ziyádatar tawáríkhí báten mundarj hain, aur sirf ek hí peshkhabarí us men miltí hai.

S. 283. Wuh kyá peshkhabarí hai?

J. Yih ki Chálís din ke bad Nínawah ulat diyá jáegá.

S. 284. Is kitáb ke tawáríkhí hisson ká kyá mazmún hai?

J. Yúnáh kí náfarmání; us ajíb taur ká tazkira jis se Khudá ne Yúnáh se tauba karwáí aur us se farmánbardárí ikhtiyár karwáí; Nínawah ke logon ká táib honá, aur un ká áyanda áfat se bachná; Yúnáh kí náummedí un kí riháí ke báis se; aur un ká Khudá kí taraf se wájibí dhamkí pákar us kí barí rahmat kí nisbat tajriba uthána.

S. 285. Kis bát men Yúnáh Masíh ká nishán thá?

J. Is bát men ki jis tarah wuh tín din aur

tín rát machhlí ke shikam men̲ rahá, usí tarah Ibn i A'dam tín rát din zamín ke andar thá.

S. 286. Yúnáh kí risálat i nabawí men̲ kaun sí bát ạjíb thí?

J. Wuh Ġair-qaum ke liye nabí húá. Chunán̲chí wuh aur nabíon̲ kí mánind Isráel yá Yahúdáh ke firqon̲ ke pás bhejá na gayá, par Nínawah shahr ko, jo us zamáne men̲ bahut mashhúr o mạrúf jagah thí, aur shahr i Bábul se bahut baṛí thí.

S. 287. Yúnáh nabí ne kis zamáne men̲ peshḳhabarí kí?

J. Agarchi us ká sahífa ambiyá i sagír ke silsile men̲ pánchwán̲ qarár diyá gayá hai, lekin jitne nabíon̲ ke sahífe barqarár hain̲, un sab se yih sahífa qadímtar hai. Us ne Yarúbiạm sání ke zamáne men̲ yạne Masíh ke qabl áṭh sau chappan se, sát sau chaurásí tak men̲ peshḳhabarí dí. (Dekho 2 Sal. 8 : 12 ; 10 : 32 ; 14 : 25.) Húsíá, Yúel aur Ạmús us ke hamạsar the.

S. 288. Us kí paidáish kahán̲ kí thí?

J. Wuh Galíl ke súbe aur Gáthhefer kí bastí men̲ paidá húá.

S. 289. Yúnáh ke báp ká kyá mán thá?

J. Amittai.

S. 290. Is sahífe se hamen kin kin báton kí tạlím miltí hai?

J. Yih ki Ḳhudá táib gunahgáron ko muạ́f karne ke liye taiyár hai, jaisá ki Nínawah ke logon ke hál se áshkára hai; ki náfarmání baṛí himáqat hai, jaisá ki Yúnáh nabí ke hál se záhir hai; Ḳhudá ká sabr Yúnáh nabí ke purgunáh kuṛkuṛáne kí nisbat; aur us ká jánwaron par bhí tawajjuh karná; chunánchi Nínawah ke bacháne kí ek wajah yih bayán kí gaí hai, "ki us men bahut maweshí the."

S. 291. Nínawah kis mulk ká dár-us-saltanat thá?

J. Asúr ke mulk ká.

S. 292. Nínawah ká shahr kahán wáqị thá?

J. Daryá i Dijla ke púrab simt ko Mosal kí bastí ke muqábil men.

S. 293. Is shahr ke túl o ạrz ká tawáríḳhon men kyá bayán húá hai?

J. Ki yih shahr unnís míl lámbá aur gyárah míl chauṛá, aur sáṭh míl ke girde men

thá. Us kí díwáren̲ sau fuṭ ún̲chí aur itní chauṛí thín̲ ki us par tín gáṛíán̲ barábar dauṛ saktí thín̲. Is shahr-panáh men̲ ek hazár pán̲ch sau burj the, jin kí balandí do do sau fuṭ kí thí.

S. 294. Is shahr ke pate ke kaun se nishán báqí the?

J. Thoṛe se ṭíle jin par wíráne ká mutlaq nám tak na thá. Wuh shahr zer i zamín ho gayá thá.

S. 295. In ṭílon̲ men̲ filhál kaun sí chízen̲ dastyáb húí hain̲?

J. In ṭílon̲ ke khodne se Nínawah shahr ká ḳharába tah men̲ páyá gayá hai. Bahut sí taswíren̲ aur kanda kíe húe patthar nikál ke England aur Amerícá ko bhej díe gae hain̲. Un ke kanda hurúf men̲ Yúnáh nabí ká nám bhí páyá gayá hai.

S. 296. Kutub i Rabbání kí taintíswín̲ kitáb ká kyá nám hai?

J. Míkáh nabí kí peshḳhabarí.

S. 297. Yahúdáh ke kin kin bádsháhon̲ ke ạhd men̲ us ne peshḳhabarí kí?

J. Yútám, Áḳhaz, aur Hizqiyáh bádsháhon ke zamáne men.

S. 298. Kaun kaun nabí Míkáh nabí ke hamaṣar the?

J. Yasaiyáh, Húsíá aur Nahúm.

S. 299. Is peshḳhabarí men kitná zamána mushtamal hai?

J. Qaríb pachás baras ká zamána.

S. 300. Is kí peshḳhabarí kí kyá táríḳh hai?

J. Masíh ke qabl sát sau aṭṭháwan aur chha sau ninnánwe ke andar.

S. 301. Wuh kahán paidá húá?

J. Gáth ke Maurastí men.

S. 302. Us ne kis kí nisbat peshḳhabarí dí?

J. Yahúdáh aur Isráel donon bádsháhaton kí nisbat.

S. 303. Is kitáb ká kyá mazmún hai?

J. Shalmenezar aur Senharib bádsháhon kí yúrishen; nabúwat ká mauqúf honá; Aurshalím aur Asúr kí halákat, aur Masíh kí ámad, Míkáh nabí kí peshíngoíán Masíh kí

nisbat bahut hí sáf haiṉ; us ne Masíh kí já i tawallud, aur us kí ulúhíyat, aur us kí chál o tásír ká bayán kiyá hai. Chunáṉchi is kitáb ke chauthe báb kí dúsrí aur sátwíṉ áyatoṉ ká Lúká 1: 33 ke sáth; aur páṉch báb kí páṉchwíṉ áyat ká Afs. 2: 14 ke sáth; aur sát báb kí aṭhárah aur bís áyatoṉ ká Lúká 1: 72 aur 73 ke sáth muqábila karne se sáf záhir ho jáegá.

S. 304. Us kí ek peshḳhabarí se Yaramiyáh nabí ko kyá fáida húá?

J. Us se us kí ján bach gaí.—(Dekho 3: báb 12 áyat, bamuqábile (Yar. 26: 18—24.) Is sabab se ki Yaramiyáh ne haikal kí wíráni kí ḳhabar dí thí, log us ke qatl par ámáda the, aur use beshakk qatl karte, agar wuh is bát ko sábit na kartá ki qabl is ke Míkáh nabí ne sau baras peshtar isí muqaddame meṉ peshíngoí kí thí.

S. 305. Pák Kalám meṉ us kí maut kí nisbat kyá ḳhabar hai?

J. Dekho Yaramiyáh 26: 18 aur 19 áyateṉ.

S. 306. Kutub i Rabbání kí chauntíswín kitáb kyá hai?

J. Nahúm nabí kí peshḳhabarí.

S. 307. Us kí peshḳhabarí ká kyá ḳháss mazmún hai?

J. Nínawah ke ạzím-us-shán shahr kí halákat.

S. 308. Yúnáh nabí ke Nínawah ke paigám pahuncháne ke kitne din bạd Nahúm nabí ne us kí halákat kí ḳhabar dí?

J. Ạnqaríb sau baras bạd.

S. 309. Kyá yih peshḳhabarí púrí húí?

J. Háṉ; wuh beạinihí púrí húí.

S. 310. Nahúm nabí kí peshíngoí karne ke kitne din bạd yih peshḳhabarí púrí húí?

J. Sau baras bạd.

S. 311. Kyá us kí halákat kámil húí?

J. Háṉ; yaháṉ tak ki saikaṛoṉ baras us ke wíráne tak ká patá na thá.

S. 312. Nínawah ká shahr kab gárat húá?

J. Masíh se chha sau pachís baras áge, Síákzarís auwal aur Nabopolásar ne is shahr ko gárat kiyá.

S. 313. Nahúm nabí ne kab peshḳhabarí kí?

J. Masíh se sát sau bís baras peshtar se leke chha sau aṭṭhánwe tak.

S. 314. Lafz Nahúm ke kyá mạne haiṉ?

J. "Tasallí."

S. 315. Is ká ahwál kaháṉ tak mạlúm hai?

J. Us ká ahwál sirf isí qadr mạlúm hai, ki wuh suba i Galíl ke ek gáoṉ Elkosh ká báshinda thá, aur Yahúdáh meṉ peshíngoí kartá thá.

S. 316. Kutub i Rabbání kí paiṉtíswíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Habaqqúq nabí kí kitáb.

S. 317. Is kitáb meṉ kin kin bátoṉ kí peshḳhabarí mundarj hai?

J. Yahúdiya ke Kasdíoṉ se maftúh hone, Bábul kí saltanat ke tah o bálá hone, aúr Ḳhudá ke wafádár logoṉ kí áḳhirí riháí kí peshḳhabaríáṉ is kitáb meṉ marqúm haiṉ.

S. 318. Kaun sí qaum das firqoṉ ko asír kar le gaí?

J. Asúrí.

S. 319. Asúríoṉ kí tabáhí kí peshḳhabarí kis nabí ne dí?

J. Nahúm nabí ne.

S. 320. Báqí do firqon ko kaun sí qaum asír kar le gaí?

J. Kasdí.

S. 321. Kasdíon kí tabáhí kí peshkhabarí kis nabí ne dí?

J. Habaqqúq nabí ne.

S. 322. Kaun nabí Habaqqúq ká hamasar thá?

J. Yaramiyáh nabí.

S. 323. Habaqqúq nabí kí peshkhabarí ká kyá zamána thá?

J. Masíh se chah sau bárah baras peshtar se, pánch sau atthánwe sál qabl tak. Us kí táríkh sahíh malúm nahín ho saktí.

S. 324. Us ká ahwál kahán tak malúm hai?

J. Us kí tawáríkh ká hál mutlaq hí malúm nahín. Us kí nisbat riwáyaten bahut sí hain, lekin un men ikhtiláf hai, aur wuh iatibár ke qábil nahín.

S. 325. Us kí ibárat ke tarz kí nisbat kaisá gumán hai?

J. Us kí ịbárat sháịrána sifat se pur hai, aur bạz bạz hisse sanjídagí aur dilsozí men lásání hain.

S. 326. Us ne apní peshḳhabarí ko kis taur par ḳhatm kiyá hai?

J. Duá ke sáth, jo tísre báb men mundarj hai, aur aksar aṭhárahwín aur aṛsaṭhwín Zabúron se mushábih kí gaí hai.

S. 327. Kutub i Rabbání kí chhattíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Safaniyáh nabí kí peshḳhabarí.

S. 328. Us kí peshḳhabarí kí kyá ḳháss manshá hai?

J. Yih ki tahdíd kí húí ạdálaton ke ḳhauf se Yahúdí qaum se tauba karáe.

S 329. Wuh tahdíd kí húí ạdálat kyá thí?

J. Kasdíon kí chaṛhái.

S. 330. Kyá us ne aur aur qaum kí ạdálaton kí nisbat bhí peshḳhabarí dí hai?

J. Hán; un qaumon kí nisbat jinhon ne Isráelíon ko musíbat men mubtila kiyá, aur jo un kí musíbat par ḳhush húe.

S. 331. Us ne apní peshḳhabarí ko kis tarah se ḳhatm kiyá hai?

J. Injílí zamáne kí nisbat, aur kalísyá kí baṛí iqbálmandí kí nisbat peshḳhabaríán̲ dene se.

S. 332. Wuh kis ke zamáne men̲ maujúd thá?

J. Yúsiyáh ke ạhd i saltanat men̲.

S. 333. Wuh kis nabí ká hamasar thá?

J. Yaramiyáh nabí ká; aur us kí nabúwat kí ibtidá men̲ maujúd thá.

S. 334. Kyá Safaniyáh ne apne báp ká nám mazkúr kiyá hai?

J. Hán̲; us ke báp ká nám Kúshí thá, aur us ne apne pushtnáme ká chár pusht áge tak hawála diyá hai.

S. 335. Lafz Safaniyáh ke kyá mạne hain̲?

J. "Ḳhudáwand kí hifázat."

S. 336. Us ne Masíh se kitne baras áge peshíngoí kí?

J. Chha sau chálís se, chha sau nau tak.

S. 337. Kutub i Rabbání kí saintíswín̲ kitáb ká kyá nám hai?

J. Hajjí nabí kí peshíngoí.

S. 338. Hajjí ne kis zamáne meṉ peshíngoí kí?

J. Baḍ asírí ke; Masíh se pánch sau bís baras áge se, pánch sau aṭhárah tak ke ạrse meṉ.

S. 339 Is kitáb meṉ kaun kaun báteṉ darj haiṉ?

J. Saḳht dhamkíáṉ, aur muhabbat-ámez nasíhateṉ dúsrí haikal kí tạmír kí nisbat.

S. 340. Kyá us ne haikal ká banáná mauqúf kar diyá thá?

J. Háṉ; us ká kám chaudah yá pandrah baras tak mauqúf rahá.

S. 341. Is kí wajah kyá thí?

J. Dushmanoṉ kí muḳhálifat aur sázish.

S. 342. Hajjí nabí ne kis ạzím aur mufíd májare kí peshḳhabarí dí hai?

J. Masíh kí ámad, aur us kí saltanat kí taqarrurí kí.

S. 343. Kyá yih bát likhí thí, ki is dúsrí haikal ká jalál pahle se baṛhkar hogá?

J. Háṉ; dúsre báb kí nauwíṉ áyat ko dekho.

S. 344. Jab un buzurgon̠ ne jinhon̠ ne pahlí haikal ko dekhá thá, is dúsrí ko dekhá, to in ke dil par kaisá sadma guzrá?

J. Wuh us ko pahlí se haqír samajhke us par ro díe.

S. 345. Kis amr ne is dúsrí haikal ko pahlí se ziyádatar jalál bakhshá?

J. Is ká jawáb dúsre báb kí sátwín̠ áyat men̠ miltá hai: "Sárí qaumon̠ ká matlab bar áegá, aur main̠ (yane Masíh) is ghar ko jalál se bhar dúngá, Rabb-ul-afwáj farmátá hai."

S. 347. Kyá Masíh is haikal men̠ áyá?

J. Hán̠; balki us ne us men̠ talím bhí dí.

S. 347. Kyá Yahúdíon̠ ko yih ummed thí ki haqíqí Masíh is haikal men̠ záhir hogá?

J. Hán̠; un ká yih khiyál qáim rahá, jab tak ki Vespeshían sháh i Rúm ne use bilkull nest na kar dálá.

S. 348. Hajjí nabí kis zamáne men̠ paidá húá?

J. Aiyám i asírí men̠, aur Zarúbábul ke hamráh Aurshalím ko áyá.

S. 349. Us ne kis ke zamáne meṉ peshíngoí kí?

J. Sháh i Írán Dárá Gustasp ke aiyám meṉ.

S. 350. Kitne ạrse meṉ us ne peshíngoí kí?

J. Chár mahíne meṉ.

S. 351. Hajjí nabí ká hamạsar kaun nabí thá?

J. Zakariyáh nabí.

S. 352. Zarúbábul, jis ke hamráh Hajjí nabí Aurshalím ko áyá, kaun thá?

J. Ạzrá nabí kí kitáb ke 1 : 8 áyat meṉ us ká zikr banám "Sheshbázár, sháh i Yahúdáh" húá hai. Wuh Dáúd ke bádsháhí ḳhándán se thá, aur Yahúdíoṉ kí pahlí guroh ká, jo asírí se Bábul ko lauṭ áe, sardár thá.

S. 353. Kyá Zarúbábul ká hamáre Munjí ke ajdád meṉ mazkúr húá hai?

J. Háṉ; dekho Matí 1 : 12.

S. 354. Haikal ke pák zurúf Aurshalím meṉ láne ke liye kis ne us ko supurd kiyá?

J. Ḳhusro bádsháh ne.

S. 355. Us ne Aurshalím meṉ kyá kiyá?

J. Us ne haikal kí bunyád ḍálí, aur is hí kí saʻí se Yahúdíon̲ ke rasúmát i díní phir bahál kiye gae.

S. 356. Kutub i Rabbání kí aṭhtíswín̲ kitáb kyá hai?

J. Zakariyáh nabí kí peshḳhabarí.

S. 357. Is kí peshḳhabarí kí ḳháss manshá kyá thí?

J. Is peshḳhabarí kí garz yih thí ki Yahúdíon̲ kí qawánín ke phir bahál karne men̲ un ko targíb mile.

S. 358. Is kitáb men̲ Masíh kí nisbat kyá kyá isháre milte hain̲?

J. Masíh kí ulúhiyat ká ishára, 2 : 10, 11; hamáre Ḳhudáwand ká Aurshalím men̲ sawár jáná, báb 9 : 9 áyat. Us naqd ká jis ke liye Masíh pakaṛwáyá gayá, báb 11; 12, 13, áyaten̲; hamáre Munjí ke pahlú ká chhedá jáná, báb 12 : 10 áyat; mujassamíyat ke wasíle kafára, báb 13 : 7 áyat; shágirdon̲ ká Masíh ko chhoṛ bhágná; aur Masíh ke tamám jahán par hukmrání karne ke jalál ká ishára.

S. 359. Kyá Zakariyáh nabí ká Puráne Ahd-náme men kahín tazkira húá hai?

J. Hán; us kí nabúwat aur us kí súdmandí ká tazkira Azra ne, báb 5: 1 aur 2 áyat; aur báb 6: 14 áyat men kiyá hai.

S. 360. Zakariyáh nabí kis zamáne men maujúd thá?

J. Wuh Hajjí nabí ká hamasar thá, aur us ke aur Zarúbábul ke hamráh Aurshalím ko laut áyá.

S. 361. Kyá us ne Hajjí nabí ke sáth sáth peshíngoí kí?

J. Us ne do mahína bad un ko shurú kiyá, lekin bahut din tak peshkhabarí kartá rahá, aur ziyáda likhá, aur us kí peshkhabaríán khásskar Masíh se iláqa rakhtí hain.

S. 362. Us ne kis ke ahd i saltanat men peshkhabarí kí?

J. Dárá Gustasp sháh i Írán ke zamáne men.

S. 363. Us ke báp aur us ke dádá ká kyá nám thá?

J. Us ke báp ká nám Barákiyáh thá, aur us ke dádá ká nám Ídú thá.

S. 364. Zakariyáh nabí kí maut ke taur ká tazkira kahíṉ Injíl meṉ bhí húá hai?

J. Háṉ; hamáre Munjí ne Yahúdíoṉ kí sazáwárí, aur un ạdálatoṉ ke mazkúr meṉ jo un par ánewálí thíṉ yúṉ kahá, "Táki sab rástbázoṉ ká ḳhún, jo zamín par baháyá gayá, tum par áe, Hábil rástbáz ke ḳhún se Barakhiyáh ke beṭe Zakariyáh ke ḳhún tak, jise tum ne haikal aur qurbángáh ke darmiyán qatl kiyá." Matí 23: 35.

S. 365. Zakariyáh nabí ne Masíh se kitne áge nabúwat kí?

J. Pánch sau bís se, pánch sau baras peshtar tak.

S. 366. Kutub i Rabbání kí untálíswíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Malákí nabí kí peshḳhabarí, yih sahífa Puráne Ạhd-náme kí kitáboṉ meṉ aḳhír sahífa hai.

S. 367. Is kitáb ká kyá mazmún hai?

J. Is meṉ Yahúdíoṉ ke gunáhoṉ aur un kí nádání, ḳhásskar káhinoṉ kí badí kí nisbat saḳht malámat miltí hai; aur Masíh kí ámad

ká niháyat dil-kash bayán, aur Masíh ke peshrau Yúhanná Baptismá denewále kí manádí kí peshkhabarí mundarj hai?

S. 368. Maláki nabí ne Yahúdíon kí malámat kis liye kí?

J. Hajjí aur Zakariyáh nabíon ne haikal kí tamír men takhír kí nisbat malámat kí, aur Malákí nabí ne un kí is liye malámat kí, ki haikal ke tamír hone ke bad log us se gáfil ho gae, aur unhon ne haikal kí ibádat ko najis kar dálá.

S. 369. Us ne un logon ko kis bát kí nasíhat dí?

J. Músá kí Tauret ke parhne; aur Masíh ke peshrau Iliyás ke áne, aur kisí nabí kí intizárí na karne kí nisbat. (4 báb 4, 5 áyat ba-muqábila Matí 11 : 14.)

S. 370. Kyá Malákí ke bad aur Yúhanná Baptismá denewále se peshtar koí nabí húá?

J. Nahín.

S. 371. Malákí nabí kis ká hamasar thá?

J. Nahamiyáh nabí ká.

S. 372. Us ne Masíh ke kitne baras peshtar peshíngoí kí?

J. Chár sau chhattís se, tín sau sattánwe baras peshtar tak.

S. 373. Is nabí ká hál kaháṉ tak mạlúm hai?

J. Us ke nám ke siwá us ká aur kuchh hál mạlúm nahíṉ hai.

S. 374. Malákí nám ke kyá mạne haiṉ?

J. "Merá firishta, yá merá qásid."

PURÁNE ẠHD-NÁME KE SAHÍFOṈ KÁ

ḲHÁTIMA.

SUWÁL O JUWÁB

DAR BÁB

SAHÍFAT KUTUB I RABBÁNÍ.

NAE ẠHD-NÁME KÁ TAZKIRA.

S. 1. Nae Ạhd-náme meṉ kitní kitábeṉ haiṉ?

J. Sattáís kitábeṉ.

S. 2. Pahlí kitáb ká kyá nám hai?

J. Matí kí Injíl.

S. 3. Lafz Injíl ke kyá mạne haiṉ?

J. Ḳhushí kí ḳhabar.

S. 4. Kai Injíleṉ haiṉ?

J. Chár; go filhaqíqat ek hí Injíl hai. Inheṉ chár shaḳhsoṉ ne likhá hai, is báịs se chár haiṉ.

S. 5. Injíl-nawís aur kis nám se mulaqqab kie gae haiṉ?

J. Injíl ke Mubashshir.

S. 6. Mubashshir ke kyá mạne haiṉ?

J. Ḳhushí kí bashárat denewále.

S. 7. Kaun sí khushí kí bashárat unhon ne dí?

J. Naját kí bashárat Masíh ke wasíle se.

S. 8. Yih Injíl kab likhí gaí?

J. San Íswí bayálís ke qaríb qaríb.

S. 9. Yih Injíl khásskar kis ke liye likhí gaí?

J. Agarchi wuh sáre ádmíon ke liye likhí gaí, par kháss taur par Yahúdíon ke liye raqm húí.

S. 10. Matí kí Injíl aur aur Injíl-nawíson men kyá farq hai?

J. Matí kí Injíl men Puráne Ahd-náme kí áyaten bahut páí játí hain.

S. 11. Kyá Matí kí Injíl men kisí aise májare ká zikr húá hai, jis ká tazkira aur Injíl-nawíson ne nahín kiyá?

J. Hán; Yúsuf ká khwáb; Majúsíon ká Yarúsalam men áná; Misr men bhág jáná; Másúmon ká Herodís se qatl karwáyá jáná; hamáre Khudáwand kí we báten jo pánchwen báb kí terahwín áyat se chálíswín áyat tak men manqúl hain, aur chhathe báb ká kull

mazmún; tamsílen karwe dánon kí, ganj i makhfí kí, motí i garán-máya kí, aur samundar men phenke gae jál kí; Masíh kí talím jo us ne apne bárah hawáríon ko dí, jis ká zikr daswen báb kí solahwín áyat se báb ke akhír tak men húá hai; wuh bayán jis ká tazkira athárahwen báb daswín se pachíswín áyat tak men húá hai; tákistán men ke mazdúron kí tamsíl, aur Bádsháh ke bete kí shádí kí tamsíl; teíswen báb ká mazmún terahwín áyat se báb ke khátime tak; aur bhí wuh bayán jo ikkíswen báb kí tetálíswín áyat se shurú hokar pachíswen báb tak men mundarj hai, jis men das kunwáríon, aur pánch toron kí tamsíl mushtamal hai, aur akhír adálat ká bayán; qabr par patthar ke úpar muhr kiyá jáná, pahre ká bitháyá jáná; aur Masíh ke jí uthne ke bad pahrewálon ko rishwat dená.

S. 12. Yih Injíl kis zubán men likhí gaí?

J. Yúnání men; par bazon ká yih gumán hai, ki Matí ne us ká tarjuma Ibrání men kiyá.

S. 13. Kyá Nae aur Puráne Ahd-náme kí kitáben ek dúsre ko sábit aur har ek kí sharh kartí hain?

J. Hán; Nae Ahd-náme kí tawáríkh ká umdatarín mazmún, yane hamáre shafía aur us kí bádsháhat aur naját ká tazkira, Puráne Ahd-náme kí peshkhabarí aur wadon o alámaton ká sahíh jawáb hai.

S. 14. Jab Nae Ahd-náme ke muallifon ne puráne Ahd-name se áyaten manqúl kín, aur us ke hawále diye, to un ká us kí nisbat kyá gumán thá?

J. Un ká yih gumán thá ki wuh Ilhám i Iláhí se likhá gayá; aur wuh use "sakhun i Khudá," aur aisá kalám samajhte the "jo hargiz bátil nahín ho saktá."

S. 15. Kyá Nae Ahd-náme ke wahí hone ká dawa sirf Puráne Ahd-náme kí gawáhí aur un daláil par jo us ke sabút ke liye pesh kie gae hain, mauqúf hai?

J. Nahín; par harchand hamáre Munjí aur us ke hawáríon ne qadím Pák nawishtaját kí taraf rujú karke sábit kiyá, ki "Yún hí likhá

hai, aur yúṉhí honá zarúr hai," táham unhoṉ ne apní tạlím kí subút meṉ ạlániya baṛí baṛí jamáạtoṉ ke sámhne mụ́jize kiye.

S. 16. Kyá Nae Ạhd-náme ke muallif apná aur aur hawáríoṉ ká mulham honá bayán karte haiṉ ?

Háṉ ; dekho Rúm. 10 : 14, 17 ; 16 : 25, 26 ; 1 Kar. 1 ; 21 : 2 : 7, 10 ; 7 : 40 ; Afs. 3 : 3, 5 ; 1 Thas. 2 : 13 ; 2 Pat. 3 : 15, 16 ; 1 Yúh. 4 : 6.

S. 17. Agar unheṉ ilhám na hotá to kyá un kí tálífát hamáre ímán aur istịmál ká qánún ho saktíṉ ?

J. Nahíṉ.

S. 18. Matí Rasúl kaháṉ paidá húá ?

J. Galíl meṉ.

S. 19. Jab hamáre Munjí ne use apní pairawí karne ke liye buláyá, us waqt wuh kyá pesha rakhtá thá ?

J. Wuh Mahsúl-lenewálá thá.

S. 20. Sardár Mahsúl-lenewáloṉ kí kyá sifat thí ?

J. Wuh sáhib i iạtibár aur iqtidár the.

S. 21. Ạmm mahsúl-lenewálon̠ kí kyá sifat thí?

J. Wuh apne zulm aur gazab ke liye námzad the.

S. 22. Yahúdí un se kis tarah pesh áte the?

J. Wuh na to unhen̠ haikal aur na ịbádat-gáhon̠ men̠ dáḳhil hone dete, na unhen̠ ạmm duạon̠ men̠ sharík karte, aur na ạdálat-gáhon̠ men̠ un kí gawáhí lẹte.

S. 23. In donon̠ men̠ se, Matí kis qism ke mahsúl-lenewálon̠ men̠ thá?

J. Wuh ạmm darje ke mahsúl-lenewálon̠ men̠ se thá.

S. 24. Jab wuh apne shafíạ se wáqif húá to us ne kyá kiyá?

J. Us ne us ke liye ek ziyáfat kí, aur ḳhirájgíron̠ aur gunahgáron̠ kí us kí muláqát karne ke liye dạwat kí, is matlab se kí wuh bhí use pahchánen̠ aur us se muhabbat rakhen̠.

S. 25. Us ne bạd is ke kyá kám iḳhtiyár kiyá?

J. Wuh bárah rasúlon̠ ke shumár men̠ dáḳhil ho gayá.

S. 26. Matí ká aur bhí koí nám thá?

J. Háṉ; wuh Halfá ká beṭá Lewí bhí kahlátá thá. Aglab hai ki us ne Matí nám us waqt páyá, jab ki us ne Rúmí hákim kí taraf se ụhda páyá.

S. 27. Matí kí wafát ke waqt, aur muqám, aur taur ká kuchh sahíh hál mạlúm hai?

J. Nahíṉ.

S. 28. Nae Ạhd-náme kí dúsrí kitáb kyá hai?

J. Markas kí Injíl.

S. 29. Yih Injíl kab likhí gaí?

J. San Ị́swí aṛhtálís aur painsaṭh ke darmiyán.

S. 30. Kyá Markas kí Injíl Matí kí Injíl se mushábihat rakhtí hai?

J. Háṉ; yaháṉ tak kí bạze use Matí kí Injíl ká iḳhtisár samajhte haiṉ.

S. 31. Kin kin wajhoṉ se gumán ho saktá hai, ki yih Injíl Matí kí Injíl ká iḳhtisár nahíṉ hai?

J. In wajhoṉ se ki Markas ne na sirf Matí ke bayán ke muqábil meṉ bahut sí báteṉ nikál

ḍálí hain̲, balki bahut kuchh ziyáda bhí likhí hain̲, aur bạz bạz mụjizon̲ ká baṛí safáí se aur baṛí tafríq ke sáth bayán kiyá hai.

S. 32. Kyá us ne koí aise májre likhe hain̲ jin ká aur Injíl-nawíson̲ ne tazkira nahín̲ kiyá?

J. Hán̲; Dikápolis men̲ ek gúnge, bahre shaḳhs ká sihat pána; un logon̲ men̲ se jo Súr aur Saidá se Masíh ke pás áe the, bahuton̲ ká shifá páná; bíj kí tamsíl, jis ká tazkira Markus 4: 26—30 men̲ húá hai; Baitsaidá ke andhe ká bíná honá; aur donon̲ Mariyamon̲ ká Masíh ke jism par malne ke liye masálih ḳharídná.

S. 33. Kyá Markas Rasúl thá?

J. Nahín̲.

S. 34. Kyá Injíl ke báqí muallif sab Rasúl the?

J. Nahín̲; Lúká Rasúl na thá.

S. 35. Kyá logon̲ ká yih gumán thá, ki Markas sattar shágirdon̲ men̲ se thá?

J. Hán̲.

S. 36. Kyá in sattar shágirdon̲ ko Masíh ke hál se wáqif hone kí baḳhúbí muhlat milí?

J. Háṉ; kyúṉki wuh roz-marra Hawáríoṉ kí sangat meṉ rahe, jab ki Ḳhudáwand Ísá un ke darmiyán ámad o raft rakhtá thá. (Aạmál 1: 21.)

S. 37. Kyá sattar shágird Rasúloṉ kí mánind iḳhtiyár rakhte the?

J. Háṉ; dekho Lúká 10: 19; bamuqábile Markas 16: 18.

S. 38. Kyá aglab hai ki Rasúloṉ ke shámil-hál un ko bhí Rúh i Quds ạtá húí?

J. Háṉ; dekho Aạmál 1: 15; aur 2: 1 áyat.

S. 39. Kyá jis hál meṉ ki Markas aur Lúká ko waisehí mauqe dastyáb húe jaisá ki Matí aur Yúhanná ko hásil the, to kyá is amr se ki wuh Rasúl na the, un kí Injíloṉ kí qadr kuchh kam ho játí hai?

J. Hargiz nahíṉ.

S. 40. Qadím Kalísyá ká is Injíl kí nisbat kyá ḳhiyál thá?

J. Wuh use sahíh aur ilhámí samajhtí thí.

S. 41. Yih Injíl kis ke ihtimám meṉ likhí gaí?

J. Patras ke ihtimám meṉ; Justin ise "Patras kí Injíl," kahtá hai.

S. 42. Kyá Patras ne Markas ká zikr kiyá hai?

J. Háṉ; dekho 1 Pat. 5: 13. Wuh use apná beṭá kahtá hai.

S. 43. Is se kis bát ká ishára miltá hai?

J. Yih ki wuh usí kí koshish se muríd húá, aur us ke sáth Injíl kí ḳhidmat meṉ sharík thá.

S. 44. Kis dalíl se yih bát sábit hai, ki Patras ne is Injíl ko muláhiza kiyá?

J. Is dalíl se; ki Masíh kí zindagí ká koí májrá aisá is meṉ nahíṉ mazkúr húá hai jise Patras ne na dekhá; ki Patras kí bahut sí muṭabar báteṉ jin ká aur Injíl-nawísoṉ ne zikr kiyá hai, Markas ne nahíṉ likhá, par us kí kamzoríoṉ ká baḳhúbí bayán kiyá hai. Dekho Markas 8: 29 bamuqábile Matí 16: 17; aur Markas 8: 33; 14: 31—71. Qadím Masíhí musannif bil-ittifáq is amr par gawáhí dete haiṉ.

S. 45. Kyá Markas jis ká zikr Patras ne kiyá hai, aur Yúhanná Markas jis ká mazkúr

Aạmál 12: 12 meṉ húá hai, ek hí shaḳhs haiṉ?

J. Háṉ; lekin ek muddat tak logoṉ ká yihí gumán thá, ki yih do mutafarriq ashḳhás the.

S. 46. Us ká hál kaháṉ tak mạlúm hai?

J. Wuh Mariyam ká beṭá hai, jo Yúhanná Markas kahlátá thá, aur yih wuhí shaḳhs hai jis ne Patras ke qaidḳháne se nikal áne ke bạd us kí tawáza kí, (dekho Aạmál 12: 12;) aur Rasúl o pahle Masíhí is hí ke ghar meṉ aksar jamạ húá karte the. Wuh Barnabás ká bhatíja aur Púlús aur Barnabás ká ham-safar thá. (Dekho Kal. 4: 10.)

S. 47. Púlús ká ḳhiyál ek waqt us kí nisbat kaisá thá?

J. Wuh us se náráz thá, (dekho Aạmál 15: 37, 38;) par us ká ḳhiyál píchhe se badal gayá. (Dekho Kal. 4: 10; 2 Tim. 4: 11; Filemán 24.)

S. 48. Markas kí maut ká kyá hál mạlúm hai?

J. Qadím musannif likhte haiṉ, ki wuh

Misr ko gayá; aur ki Sikandariya men̲ ek kalísyá ko qáim karke wahán̲ mar gayá.

S. 49. Us kí Injíl ḳháss kin ke liye likhí gaí?

J. Rúmí murídon̲ ke liye.

S. 50. Aur Injílon̲ ke muqábil men̲ is Injíl kí kyá ḳháss sifat hai?

J. Is men̲ hamáre Ḳhudáwand kí báton̲ kí banisbat us ke kámon̲ ká ziyádatar tazkira miltá hai, aur is ká bayán bahut hí wázih par muḳhtasar aur Rúmíon̲ kí fahmíd ke liye mauzún̲ hai.

S. 51. Nae Ạhd-náme kí tísrí kitáb ká kyá nám hai?

J. Lúká kí Injíl.

S. 52. Yih Injíl kab liḳhí gaí?

J. Qaríb san tirsaṭh Ịswí ke, lekin waqt sahíh mạlúm nahín̲ hai.

S. 53. Is Injíl men̲ kaun kaun báten̲ hain̲, jo aur Injílon̲ men̲ nahín̲ hain̲?

J. Yúhanná Baptismá denewále ká hál; Rúmíon̲ kí mardum-shumárí, Yahúdiya men̲; wuh májre jo Masíh kí paidáish ke waqt wuqụ́

meṉ áe; gaṛariyoṉ kí rúyat ká bayán; Masíh ká ḳhatna aur Shamaún aur Anná kí gawáhí; Haikal meṉ ạlimoṉ ká Masíh ke sáth guftogú karná; us kí bátchít Násarah ke ịbádatḳháne meṉ; us kí tamsíleṉ nek Sámarí, gum-shuda bheṛ, Musrif beṭe, daulatmand aur Lạzar, sharír qází, ḳhirájguzár aur Farísí, bephal anjír ke daraḳht, aur das asharfíoṉ kí; Nain kí Bewa kí beṭí ká jiláyá jáná; Masíh ke páoṉ ká masah karná; us ká dúsrá daura Jalíl meṉ; us ká Farísíoṉ aur Tauretíoṉ kí malámat karná; us ká shágirdoṉ aur jamáạtoṉ ko nasíhat karná, (báb 12;) sattar shágirdoṉ ká bhejá jáná; un ká lauṭ áná; aur das koṛhíoṉ ká changá honá; Ḳhudáwand kí dụá ká duhráyá jáná; aur us meṉ mustaịd rahne kí nisbat sharh; aksar báteṉ jo pánchweṉ báb kí terahwíṉ áyat se lekar aṭhárahwíṉ áyat tak ke mazmún meṉ darj haiṉ; aṭhárah baras kí kubṛí ạurat ká sídhá honá; Masíh ká Aurshalím par roná; shágirdoṉ ká buzurgí ke liye jhagaṛná; Masíh ká Herod ke áge házir honá; aur us ká apne taíṉ Mariyam par, aur un donoṉ

shágirdon par jo Emmáus ko játe the, bạd apne jí uṭhne ke záhir karná.

S. 54. Kyá Lúká Rasúl thá?

J. Nahín.

S. 55. Us kí Injílon ke tarz kí kyá sifat hai?

J. Us ká tarz aur Injíl kí nisbat ziyádatar ạlimána hai.

S. 56. Kyá use aur Injíl-nawíson kí banisbat ziyáda mauqạ milá?

J. Hán; wuh tạlím yáfta aur tibábat-pesha thá.—(Kal. 4: 14.)

S. 57. Us ne apní Injíl kahán likhí?

J. Bạzon ká gumán hai, ki yih Injíl us waqt likhí gaí, jab ki Púlús ke Rúm men muqaiyad hone ke waqt wuh us ke hamráh thá; aur bạzon ká yih gumán hai, ki wuh Fillippí men likhí gaí.—(2 Tim. 4: 11; aur 2 Kar. 8: 18—21.)

S. 58. Lúká ne apní Injíl kis ke nám par likhí?

J. Theophilus ke nám par.

S. 59. Theophilus kaun thá?

J. Log aksar gumán karte hain kí wuh koí

ạlí mansab Rúmí yá Yúnání thá, lekin us ká sahíh hál mutlaq mạlúm nahíṉ hai. Theophilus ke mạne haiṉ "dost Ḳhudá ká."

S. 60. Kyá Lúká Yahúdí thá?

J. Log aksar gumán karte haiṉ, ki wuh Yúnání thá, aur aglab hai ki Yahúdí mazhab par ímán láyá, lekin is kí sahíh haqíqat mạlúm nahíṉ. Us ke nám se yih ishára páyá játá hai, ki us kí asl butparast thí, aur ḳhwáh gulám, ḳhwáh ázád rahá ho.

S. 61. Yih Injíl ḳhásskar kis ke liye likhí gaí?

J. Ġair-qaumoṉ ke liye, jaisá ki Matí kí Injíl Yahúdíoṉ ke wáste likhí gaí.—(Dekho báb 2 : 31 aur 32.)

S. 62. Is Injíl kí tawáríḳhí bayán kí nisbat kyá gumán hai?

J. Yih ki jin májroṉ ká is meṉ mazkúr húá hai, so aur Injíloṉ ke muqábil meṉ ziyádatar táríḳh kí qaid ke sáth silsilawár likhe haiṉ.

S. 63. Nae Ạhd-náme kí chauthí kitáb ká kyá nám hai?

J. Yúhanná kí Injíl.

S. 64. Is kitáb ke likhne meṉ Yúhanná kí ḳhass mansha kyá thí, aur us ne is kí nisbat kyá kahá hai?

J. Táki ham ímán láeṉ, ki Ī́sá Masíh Ḳhudá ká Beṭá hai, aur ímán láke, ham us ke nám se zindagí páeṉ.

S. 65. Yih Injíl kab likhí gaí?

J. Yih Injíl san sattánave ke qaríb, Afsus shahr meṉ likhí gaí.

S. 66. Yúhanná Rasúl ke wálidain kaun the?

J. Zabadí aur Salomí. Wuh Yaqúb ká chhoṭá bháí thá, aur yih donoṉ bháí Rasúl húe. Zabadí machhúá thá, aur Daryá i Jalíl ke kanáre par Baitsaidá kí bastí meṉ rahtá thá.

S. 67. Yúhanná, aur Yúhanná Baptismá denewále meṉ kis tarah kí munásibat thí?

J. Wuh Yúhanná Baptismá denewále ká shágird thá, aur us kí taʻlímát ká aisí safáí ke sáth bayán kiyá hai, ki utní safáí aur Injíloṉ meṉ nahíṉ hai.

S. 68. Yúhanná meṉ aur Masíh meṉ kyá munásibat thí?

J. Wuh bahut hí jald Masíh par ímán láyá, (dekho báb 1: 37—41 áyateṉ;) aur Yạqúb aur Patras ke hamráh us se aur Masíh se ziyáda irtibát húá. Wuh ạzíz shágird thá, aur wuh intikhwáb kiyá gayá, táki Masíh ke hálát ke niháyat mufíd májroṉ ká sháhid ho, (dekho Markas 5: 37; Matí 18: 1; 26: 37;) aur usí ke ihtimám meṉ Masíh ne apní má ko sompá.

S. 69. Wuh kaháṉ rahtá thá?

J. Wuh san aṭhtálís Ṭswí tak Aurshalím meṉ rahá; aur Afsus meṉ rahkar Kochak Eshiyá meṉ ek ạrse tak Injíl sunátá rahá; aur Nero bádsháh kí saltanat ke ḳhátime ke qaríb qaríb wuh Bahíra i Yúnán ke jazíra i Paṭmas meṉ shahrbadar kiyá gayá. Jab Nerva gaddí nashín húá to wuh phir Afsus ko lauṭ áyá, aur waháṉ sau baras kí sinn meṉ us ne wafát páí.

S. 70. Yih Injíl báqí tínoṉ Injíloṉ se kaisí mushábihat rakhtí hai?

J. Aksar log gumán karte haiṉ, kí tínoṉ Injíleṉ Yúhanná ke sámhne thíṉ, jab us ne apní

Injíl likhí, is libáz se ki us ne bahut sí báteṉ jo agle tínoṉ ne likhí haiṉ, nikál ḍálí haiṉ, aur jo jo báteṉ aur májre unhoṉ ne chhoṛ diye, unheṉ Yúhanná ne likhá hai.

S. 71. Yúhanná kí Injíl ke bayán meṉ kyá ḳhusúsíyat hai?

J. Us ká bayán is andáz par kiyá gayá hai, ki Masíh kí Ulúhíyat aur us kí risálat kí garz ko safáí ke sáth sábit kare, aur us kí rahm-dilí aur muhabbat kí kasrat ko áshkára kare.

S. 72. Is Injíl meṉ kaun kaun báteṉ haiṉ jin ká mazkúr aur Injíloṉ meṉ nahíṉ húá hai?

J. Is Injíl ká mazmún do-tiháí ke qaríb nayá hai; páṉch báb, yane, terah se sattarah tak kí báteṉ bilkull naí haiṉ. Is ká bayán bahut qadím waqt se shurú hotá hai; wuh Ḳhudá ke Beṭe ke peshrafta wujúd ká zikr kartá hai; Yúhanná Baptismá denewále kí gawáhí ko pesh látá hai, (1 báb 1—51 áyat;) wuh pahle mujize ká bayán kartá hai, (2: 1—12;) aur haikal ke andar se tujjároṉ ká háṉká jáná, (2: 13—25;) Niqúdimús ke sáth Masíh kí guftugú, (3: 1—21;) Yúhanná kí

ạláwa gawáhí, (3 : 22—36.) Sámarí ạurat ke sáth bátchít karná, (4 : 4—42 ;) amír ke beṭe ká changá honá, (4 : 46—54 ;) Baithasda ke kunḍ par ke ek nátawán ká changá honá, (5 : 1—47 ;) Kafarnáhum men̠ ịbádatḳháne men̠ bahs karná, (6 : 22—71 ;) Ḳhaimon̠ kí ịd men̠ Masíh ká házir honá, (7 : 1—53 ;) us ạurat ká tazkira jo ziná men̠ pakṛí gaí thí, (8 : 2—11;) Masíh ká Yahúdíon̠ ke sáth kalám karná aur un ke háth se bach nikalná, (8 : 12—59 ;) janam ke andhe ká bíná honá, aur us ke zimn men̠ Masíh kí báten̠, (9 : 1—41 ; 10 : 1—21 ;) Masíh ká tajdíd kí ịd men̠ házir honá, (10 : 22—42 ;) Lạzar ká jiláyá jáná, (11 : 1—46 ;) Kayáfá ká Masíh ke haqq men̠ mashwara karná, (11 : 47—54 ;) un Yúnáníon̠ ke sáth guftogú karná jo Masíh ko dekhá cháhte the, (12 : 20—50 ;) wuh báten̠ jo 13 báb se 17 tak ke mazmún men̠ marqúm hain̠ ; Masíh ká Sardár Káhin ke áge honá, (18 : 19—24 ;) Pilátús ká Masíh ko rihá karne kí koshish karná, (19 : 4—16 ;) Masíh ká salíb par se utárá jáná, (19 : 31—42 ;) Mariyam ke sáth

qabr par kí muláqát ká púrá bayán; (20 : 11—18;) Masíh ká Daryá i Jalíl par sát shágirdon̲ ke úpar apne taín̲ záhir karná; (21 : 1—24;) aur bahut se aur chhoṭe chhoṭe májron̲ ká tazkira. Yúhanná hí ne is bát ká mazkúr kiyá hai, ki Patras ne Malkús ká kán uṛá diyá.

S. 73. Dúsre hawáríon̲ ne Patras kí is bát aur Lạzar ke jíláe jáne ká hál kyún̲ nahín̲ likhá?

J. Aglab hai, ki unhon̲ ne qasdan in báton̲ ko Patras aur Lạzar kí salámatí ke ḳhiyál se poshída rakhá; lekin Yúhanná ne itne ạrse bạd apní Injíl likhí, ki wuh in báton̲ ká tazkira bedhaṛak kar saktá thá, is liye kí yaqín hai, ki Patras aur Lạzar donon̲ men̲ se ek bhí zinda na rahá ho.

S. 74. Injílí tawáríḳh ke kin mufíd májron̲ ká Yúhanná ne zikr nahín̲ kiyá hai?

J. Masíh kí paidáish, us ká baptismá páná, aur ázmáyá jáná, aur us kí aksar tamsílen̲ aur bahut se mụjize, aur us kí paháṛí wạz.

S. 75. Is Injíl men̲ kaun kaun ḳhitáb ḳháss hain̲?

J. Masíh kí nisbat "Kalima" aur "Eklaute" ká ḳhitáb istịmál meṉ áyá hai, aur Rúh-ul-Quds ke haqq meṉ "Tasallí-dihinda" ká ḳhitáb miltá hai.

S. 76. Masíh ne Yúhanná aur us ke bháí Yạqúb ko kaun se ḳhitáb se mulaqqab kiyá?

J. Boanarjes yá Baní Rạd, is jihat se ki wuh kalám sunáne meṉ baṛe sargarm aur lassán the?

S. 77. Yúhanná kí nisbat kyá kyá riwáyat mashhúr hai?

J. Kahte haiṉ ki us ke mizáj meṉ baṛá uns thá, aur wuh har dil ạzíz shaḳhs thá. Jerome likhtá hai, ki jab wuh aisá zạíf ho gayá, ki ímándároṉ kí jamạát meṉ sharík na ho saḳtá thá, to use waháṉ uṭhá le játe the, aur wuh yih kahá kiyá kartá thá: "Ai chhoṭe bachcho, ek dúsre ko pyár karo." Yihí akelá hawárí apní maut se mará.

S. 78. Nae Ạhd-náme kí pánchwíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Rasúloṉ ke Aạmál kí kitáb.

S. 79. Is kitáb meṉ kitne zamáne ká hál mundarj hai?

J. Masíh ke urúj karne se Púlús ke dúsre martaba Rúm men muqaiyad hone tak, yane tentís baras ke arse ká.

S. 80. Yih kitáb kab likhí gaí ?

J. San tirsaṭh Íswí ke qaríb qaríb.

S. 81. Wuh kis muqám par likhí gaí?

J. Is ká hál sahíh malúm nahín hai, par gumán karte hain, ki wuh Rúm men likhí gaí, jab ki Púlús wahán muqaiyad thá.

S. 82 Is kitáb ká ráqim kaun thá ?

J. Lúká; aur us kí Injíl ke mutábiq wuh Theophilus ke nám par likhí gaí.

S. 83. Is kitáb kí manshá kyá hai ?

J. Is kí manshá yih hai, ki hawáríon kí zindagí aur un kí manádí kí nisbat men Masíh kí talím ke istimál ke taur ko záhir kare, aur ki Injíl kí auwal aur ajib kámyábí ká hál áshkára kare.

S. 84. Jitne arse kí tawáríkh is kitáb men darj hai, utne arse men Injíl kahán tak phailí ?

J. Masíh kí maut se tís baras bad ke arse men Injíl bahut sí tarbíyat-yáfta aur ná-

tarbíyat-yáfta jagahoṉ meṉ bhí phail gaí thí. Kalísyáeṉ Aurshalím, Antákiya, Karint, Afasus, Filippí aur Rúm meṉ qáim ho gaí thíṉ, aur Injíl Ạrab, aur Eshíá i Kochak, Yúnán, Makadúníya, Itálíá aur Afríká meṉ phail gaí thí.

S. 85. Is kitáb ke raqm karne ke liye Lúká ko kyá ḳháss mauqạ milá thá?

J. Wuh Púlús rasúl ke hamráh jab wuh Injíl kí manádí ke liye dúr dúr nikal játá thá, aksar jáyá kartá thá.

S. 86. Is tawáríḳh kí baṛí bát kyá hai?

J. Masíh ke wạde ká, Rúh-ul-Quds ke názil hone meṉ púrá honá.

S. 87. Masíhí mazhab kí pushtí karne ke liye yih kitáb kyúṉkar ḳháss taur par fáidabaḳhsh húí hai?

J. Us ittihád ke báịs se jo us meṉ aur ḳhattoṉ meṉ miltá hai, jin ká qasdan mazkúr honá muhál hai, is báịs se ki wuh mutafarriq waqtoṉ aur jagahoṉ meṉ likhe gae. Dr. Paley sáhib ne in ittihádoṉ ká baṛí taqwíyat ke sáth apní us kitáb meṉ tazkira kiyá hai, jise "Horæ Paulinæ" kahte haiṉ.

S. 88. Is kitáb kí ibárat men kaun sí bát aisí hai jis se yih sábit hotá hai, ki yih kitáb filhaqíqat Lúká hí kí likhí húí hai ?

J. Is men painsath aláhida aláhida aise muháware áe hain, jo kháss Lúká kí Injíl aur is hí kitáb men páe játe hain. Ek lafz jo aur sab Injílon men kull nau martaba isti-mál men áí hai, wuh Lúká kí Injíl men unchás martaba, aur Aamál men athtís martaba mus-tamil húí hai.

S. 89 Is kitáb ko kai hisson men taqsím kar sakte hain?

J. Do hisson men ; pahle bárah bábon men kháss Patras kí wisátat se Yahúdíon ke dar-miyán Injíl ke phailne ká bayán húá hai ; aur báqí bábon men Gair-qaumon ke darmi-yán Púlús kí mihnaton ká mazkúr húá hai.

S. 90. Masíh kí nisbat jo gawáhíán is kitáb men dí gaín hain, un kí kyá sifat hai?

J. Is men Masíh kí Ulúhíyat aur us ke uhde kí khássíyat ká barí safáí ke sáth zikr húá hai. Duáen us ke nám par makhsús kí

gaí haiṉ (7 : 59, 60 ; 2 : 21 ; 9 : 14). Lafz *Ḳhudáwand* kí, Ḳhudá Báp, aur Masíh, donoṉ ke haqq meṉ bilá imtiyáz istịmál meṉ áí hai, (10 : 36 ; 9 : 34, 35, 42, wagaira.)

S. 91. Rúh-ul-Quds kí nisbat is kitáb meṉ kis tarah kí gawáhí miltí hai?

J. Patras ne use Ḳhudá ká ḳhitáb diyá hai, (5 : 3, 4.) Jise Yasạiyáh Yahowáh kahtá hai, use Púlús ne Rúh-ul-Quds qarár diyá hai, (Yas. 6 : 8, 9, aur báb 28 : 25.) Aur Rúh-ul-Quds kí *uqnúmíyat* qáim kí gaí hai, (8 : 29; 10 : 19 ; 13 : 2 ; 16 : 7 ; 20 : 28.)

S. 92. Lúká kí kis mufíd sifat ká is kitáb meṉ bayán húá hai?

J. Us kí farotaní ; agarchi wuh Púlús ke sáth un sáre manzaroṉ meṉ jis ká is meṉ zikr húá hai, sharík thá, táham wuh apná mutlaq mazkúr hí nahíṉ kartá.

S. 93. Nae Ạhd-náme ko kis tarah par taqsím kar sakte haiṉ?

J. Tín hissoṉ meṉ ; yạne tawáríḳhí, ḳhutútí, aur nabawí.

S. 94. Ḳhutút kitne haiṉ?

J. Ekkís.

S. 95. Kyá yih ḳhutút apní tarqím kí qaid ke mutábiq silsilewár murattab kiye gae haiṉ?

J. Nahíṉ; Us kí tartíb kalísyáoṉ kí yá un ádmíoṉ kí shuhrat par, jin ke nám par wuh ḳhutút maḳhsús kiye gae the, mauqúf rakhí gaí hai.

S. 96. Ḳhutút ke do ḳháss hisse kyá haiṉ?

J. Púlús ke Ḳhutút aur Ḳhutút i A̧mm.

S. 97. Ḳhutút i Púlús shumár meṉ kitne haiṉ?

J. Ịbráníoṉ ke Ḳhatt ko chhoṛke wuh shumár meṉ terah haiṉ.

S. 98. Báqí Ḳhutút i A̧mm kyúṉ kahláte haiṉ?

J. Is kí kaí wajheṉ bayán kí gaí haiṉ; lekin aglab hai, ki wuh Ḳhutút i A̧mm is wajh se kahlate haiṉ, ki Púlús ke Ḳhattoṉ ke mutábiq wuh kisí jamáạt ke liye nahíṉ likhe gae, par un ká mazmún aisá thá jo har kalísyá meṉ kár ámad ho saktá thá.

S. 99. In Ḳhutút ke mạne samajhne ke liye kaun sí bát par liház rakhná cháhiye?

J. Yih ki wuh sab, Rúmíoṉ ke Ḳhatt ko chhoṛke, ḳháss ḳháss kalísyáoṉ aur jamạátoṉ kí hálát i maḳhsús ke báịs se likhe gae, yá un shaḳhsoṉ kí haqíqat kí nisbat jin ke nám par yih Ḳhatt maḳhsús kie gae the; aur un hálatoṉ aur májroṉ ká baḳhúbí samajhná bahut hí munásib o zarúr hai.

S. 100. Nae Ạhd-náme kí chhaṭhwíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Rúmíoṉ ká Ḳhatt.

S. 101. Is Ḳhatt ko kis ne likhá.

J. Púlús rasúl ne.

S. 102. Kyá Púlúṣ ká yih nám hamesha se yihí thá ?

J. Nahíṉ; us ká auwal nám Sáúl thá, par us ke Masíhí ho jáne par us ká nám Púlús paṛá.

S. 103. Us kí paidáish kaháṉ kí thí?

J. Kilikiyá ke Tarsus shahr kí. Us ne apne báp se Rúmí raís ká haqq iḳhtịyár kiyá. Wuh Binyamín ke firqe meṉ se thá.

S. 104. Wuh Yahúdíoṉ ke kis firqe ká thá?

J. Wuh misl apne báp ke Farísí thá.

S. 105. Us ki já i wiládat shahr i Tarsús kí kyá kaifiyat thí?

J. Ịlm aur falásafí kí nisbat meṉ wuh Athens aur Sikandaría se hamsarí kartá thá. Us ke aiyám i tiflí meṉ waháṉ rahne ke báịs se us kí chalan ke andáz par baṛí tásír húí hogí.

S. 106. Us kí tarbíyat kaháṉ húí?

J. Chaudah baras ke sinn meṉ wuh Aurshalím ko gayá, aur us ne Gamálíel se Yahúdíoṉ ke ịlm meṉ tarbíyat páí.

S. 107. Gamálíel kaun thá?

J. Gumán hai ki wuh un sát muạllimoṉ meṉ se thá, jin ká mazkúr Tálmúd meṉ húá hai, aur jin ko muạllim ká ḳhitáb diyá gayá thá.

S. 108. Kyá Yahúdíoṉ ká dastúr thá, ki apne laṛkoṉ ko kisí na kisí tarah ká pesha sikhláeṉ?

J. Háṉ; kyúṉki agarchi Púlús rasúl Yahúdíoṉ kí sharíạt meṉ máhir thá, par wuh ḳhaimadozí ká kám bhí kartá thá. Yahúdíoṉ meṉ ek masal thí, ki jo shaḳhs apne laṛke ko koí pesha nahíṉ sikhlátá wuh use chorí karná síkhlátá hai.

S. 109. Masíhí hone se peshtar Púlús kí kyá haqíqat thí?

J. Wuh Masíhíoṉ ká baṛá sargarm sátánewálá aur us mazhab kí nisbat kufr kahnewálá thá.

S. 110. Nae Ạhd-náme meṉ Púlús ká kis nisbat meṉ auwalan zikr húá hai?

J. Jis waqt Istifán márá játá thá wuh us ke qátiloṉ meṉ házir thá, aur us kí maut se ḳhush thá.

S. 111. Jab wuh bataur-i mụjize Masíh par ímán láyá us waqt wuh kyá kartá thá?

J. Wuh Dimishq ko játá thá, ki Masíhíoṉ ko satáe.

S. 112. Wuh is zulm ke kám meṉ kis tarah roká gayá?

J. Aisí tez roshní se, ki us kí bínáí játí rahí, aur ek áwáz se, jo yih kahtí thí, ki "Ai Sáúl, Sáúl, tú mujhe kyúṉ satátá hai."

S. 113 Yih áwáz kis kí thí?

J. Yih áwáz Ḳhudáwand Masíh kí thí, jis ne apní nisbat yih kahá, ki Tú mujh ko satátá hai.

S. 114. Apní murídí ke shámil-hál, us ne Ḳhudáwand I̦ʹsa Masíh se kaun sí bát hásil kí?

J. G̣air-qaumon̲ ke darmiyán hawárí hone kí risálat.

S. 115. Is májre ke bạd us ne kyá kiyá?

J. Wuh fauran Dimishq ko gayá, ki Hanániyáh se baptismá le, aur apní áṅkhon̲ kí bínáí páe.

S. 116. Wuh kis waqt muríd húá?

J. San I̦ʹswí paintís ke qaríb qaríb.

S. 117. Us ne kab wafát páí?

J. San I̦ʹswí arsaṭh ke qaríb qaríb.

S. 118. Us ne kis tarah wafát páí?

J. Us kí nisbat yih riwáyat hai, ki us ká sir Níro bádsháh ke hukm se, Rúm shahr ke pháṭak ke báhar káṭá gayá.

S. 119. Rúm kí kalísyá ko yih Ḳhatt, kab aur kahán̲ likhá gayá?

J. Karint shahr men̲, san aṭṭháwan I̦ʹswí ke qaríb.

S. 120. Rúm ke shahr men̲ Injíl ke phailne kí taiyárí kis tarah húí thí?

J. Is tarah par ki wahán̲ par bahut se Ya-

húdí áke base the, aur aksar Rúmíon ne Yahúdí mazhab ko iḳhtiyár kar liyá thá.

S. 121. Rúm kí kalísyá kí kyá hálat thí?

J. Un ke ímán ká shuhra tamám dunyá men phailá thá.—(Dekho 1: 8.)

S. 122. Rúm kí kalísyá ká is se peshtar kahán ishára húá hai?

J. Aamál 2: 10.

S. 123. Rúm kí kalísyá kí bunyád kí nisbat Rúmíon men kyá riwáyat hai?

J. We kahte the ki Patras ne is kalísyá kí bunyád ḍálí; lekin Aamál kí kitáb se sábit hai, ki wuh Aurshalím men us waqt thá jis waqt wuh us ká Rúm men honá qáim karte hain. Is Ḳhatt men Patras ke wahán hone ká mutlaq zikr hí nahín hai.

S. 124. Is Ḳhatt ke likhne men Púlús hawárí kí kyá mansha thí.

J. Yih ki Masíhí mazhab kí is asl talím ko sábit kare, ki sadáqat sirf Ísá Masíh par ímán láne se hásil ho saktí hai.

S. 125. Tasdíq ke muqaddame men Yahúdíon men kyá galatfahmí thí?

J. Un ká yih gumán thá, ki wuh rasm aur rusúmát jo Lewíána qánún ke rú se jáiz the, wuh Ḳhudá se maqbúliyat hásil karne kí bhí bunyád the, aur aksar Masíhíon̲ ká yih ḳhiyál thá ki is tasdíq kí tạlím se aksar bejá harkaton̲ kí targíb miltí hai.

S. 126. Púlús hawárí ne is Ḳhatt men̲ kaun sí bát sábit kí hai?

J. Yih ki Yahúdíon̲ kí rasm o rasúmát Injíl ke nizám ke báịs se salaf ho gaí, aur ki naját kí ráh Yahúdíon̲ aur Yúnáníon̲, donon̲ ke liye eksán̲ khul gaí, aur ki ímán se pákízagí paidá hotí hai.

S. 127 Kyá yih Ḳhatt Púlús rusúl ke aur ḳhatton̲ se pahle likhá gayá thá?

J. Nahín̲; is ke qabl us ne kaí Ḳhatt likhe, yạne Tassalúníqíon̲ ke donon̲ Ḳhatt, aur Galatíon̲ ká Ḳhatt aur Karantíon̲ ke do Ḳhatt.

S. 128. Yih Ḳhatt pahle kyún̲ rakhá gayá?

J. Is sabab se ki yih Ḳhatt sab Ḳhatton̲ se baṛá, aur niháyat ạmíq mazmún hai, aur un Masíhíon̲ ko likhá gayá jo Rúm kí baṛí bádsháhat ke dár-us-saltanat men̲ rahte the.

S. 129. Púlús rasúl kí ịbárat men̲ kyá ḳhúbí hai?

J. Us kí ịbárat bahut mustahkam aur us kí dalílen̲ bahut paiwasta hain̲; us ke baṛe baṛe darmíyání jumle bạz bạz maqám par sáf samajh men̲ nahín̲ áte.

S. 130. Jis waqt Púlús ne is Ḳhatt ko likhá us waqt Rúm kaisí jagah thí.

J. Wuh Rúmí saltanat ká dár-ul-hukúmat aur kull dunyá ká taḳhtgáh thá.

S. 131. Masíh kí paidáish ke waqt Rúm kí kyá hálat thí?

J. Wuh az hadd táríkí aur bátil-parastí men̲ mubtilá thá; us men̲ buton̲ ke chár sau bís mandir the; lekin ịlm o hunar ke muqaddame men̲ wuh tamám dunyá par fauqíyat rakhtá thá.

S. 132. Kyá Yahúdiya us waqt ázád thá?

J. Nahín̲; wuh Rúmíon̲ ke mátaht thá.

S. 133. Kin kin Rúmí bádsháhon̲ ne Masíhíon̲ ko ziyádatar satáyá?

J. Níro, Ḍomíshian, aur Trájan.

S. 134. Rúm kí saltanat ke logon̲ ne kis zamáne men̲ Masíhí mazhab ko iḳhtiyár kiyá?

J. San tín sau pachís Íswí ke qaríb, sháh i Qunstuntín ke ahd i saltanat meṉ.

S. 135. Nae Ahd-náme kí sátwíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús rasúl ká pahlá Khatt Karintíoṉ ko.

S. 136. Karint kaháṉ thá?

J. Yih shahr Yúnán ke dakhan simt ko wáqi thá, aur Rúm ke ek súbe Akhaiyá ká dár-us-saltanat thá. Yih shahr us kháknáe par baná hai, jo bahíra i Ægean ko bahira Yúnán se mutawassit kartá hai.

S. 137. Is shahr kí kyá sifat thí?

J. Yih barí tijárat-gáh thí. Is shahr kí daulat aur us kí shaukat mashhúr thí, aur falásafa aur hunar ko barí taraqqí thí. Isthmían tamáshe yá mele jis ká zikr (9: 24—27) meṉ húá hai, isí shahr ke qaríb hote the, aur us meṉ bahut se ádmí jama húá karte the.

S. 138. Muarrikhoṉ ne is jagah kí nisbat kyá likhá hai?

J. Unhoṉ ne use Yúnán kí roshní aur us kí zínat qarár diyá hai.

S. 139. Jis zamáne meṉ Púlús waháṉ gayá, us zamáne meṉ us ká aḳhláq kaisá thá?

J. Us kí ḳharábí aur badkárí namúd thí, aur us ká shuhdapan un ke mazhab kí ḳháss sifat thí. Is shahr ke barábar Yúnán meṉ koí shahr fásid na thá.

S. 140. Púlús waháṉ kitne din tak rahá?

J. Deṛh baras se ziyáda ziyáda.—(Aạmál 18 : 11.)

S. 141. Wuh Karint meṉ kis waqt gayá?

J. San tirpan Ịswí ke qaríb.

S. 142. Us ne Injíl kí manádí kin logoṉ ke darmiyán pahle kí?

J. Yahúdíoṉ ke darmiyán, kyúṉki us kí aisí hí ạdat thí.

S. 143. Wuh waháṉ kis ke sáth muqím thá?

J. Aquilá aur us kí bíbí Prisqilla ke sáth. Yih log Yahúdí the, aur sháhansháh i Qlaudius ke hukm se Rúm se shahr badar kar diye gae the.

S. 144. Wuh in logoṉ ke sáth kyúṉ rahá?

J. Yih log ḳhaimadoz the, aur Púlús ko

apní parwarish ke liye is peshe ká kám karná paṛá.—(Aạmál 18: 2, 3.)

S. 145. Púlús ke ham-ḳhidmat Karint meṉ kaun kaun the?

J. Sílás aur Timtáús.—(Aạmál 18: 5).

S. 146. Yahúdíoṉ ne Púlús kí manádí ko kis tarah qabúl kiyá?

J. Unhoṉ ne kufr ke sáth us ká muqábila kiyá, yaháṉ tak ki wuh unheṉ chhoṛkar Ġair-qaumoṉ kí taraf rujụ́ húá.

S. 147. Púlús ne is Ḳhatt ko kaháṉ likhá?

J. Afasus meṉ.

S. 148. Aur kis waqt likhá?

J. San sattáwan Ịswí meṉ, jab ki wuh ek bár Karint se lauṭ áyá, aur do bára waháṉ jáne kí taiyárí kar rahá thá.—(Dekho 2: 1; 4: 19; 16: 5.)

S. 149. Is Ḳhatt ke likhne ká báịs kyá thá?

J. Bạz bạz muạllimoṉ ne us kí tahqír kí, aur us ke hawárí hone par shakk karte the, aur us kí tạlím kí sádagí par tamasḳhur karte the; kalísyá ne us ke pás ek Ḳhatt likhá thá, aur us ká jawáb dená bhí us ko manzúr thá; un

ke darmiyán judáíán ho rahí thín, (báb 1: 10—16; 3: 4—6;) Masíhí ázádí ke parde men wuh bahut sakht badchálí ko rawá rakhte the, (báb 5:) wuh ápas ke muqaddamon ke faisle ke liye kachahríon men játe the, (6: 1—8;) us kalisyá kí ạuraten ạmm jamạáton men aise kám kartí thín, jo ạuraton ke liye sháista na thá, (11: 3—10;) unhon ne Ạshá i Rabbání ko bigáṛ rakhá thá, (11: 20—34;) mụjize kí nịmat kí un logon ne beizzatí kar rakhí thí, (14:) aur qiyámat kí tạlím par log shakk karte the.

S. 150. Yih Ḳhatt kis ke háth se bhejá gayá thá?

J. Títus ke háth se, aur us ko yih bhí tákíd thí, ki us Ḳhatt ke qabúl karne ke taur kí Púlús ko ittilá kare.

S. 151. Nae Ạhd-náme kí áṭhwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká dúsrá Ḳhatt Karintíon ko.

S. 152. Yih Ḳhatt kab likhá gayá?

J. San sattáwan Ịswí men, pahle Ḳhatt ke likhe jáne ke thoṛe hí din bạd.

S. 153. Yih Ḳhatt kis maqám par likhá gayá?

J. Makadúníya men̲, jahán̲ Púlús aur Títus se muláqát húí, aur us ko yih ḳhabar milí ki un logon̲ ne kis taur par pahle Ḳhatt ko qabúl kiyá.

S. 154. Us Ḳhatt se un par kis tarah kí tásír paidá húí?

J. Us kí malámaton̲ ne bạzon̲ ko un kí badí par qáil karke un men̲ taubá kí ḳhwáhish paidá kí thí; lekin fitna-angez muạllim us ke hawárí hone ko haqír samajhte the. Wuh us kí aur us ke kalám kí ihánat karte the.

S. 155. Is Ḳhatt men̲ kyá ḳhúbí hai?

J. Us men̲ tạríf aur muhabbat o malámat milí húí páí játí hain̲, aur us men̲ ạjíb farotaní ke sáth hawárí kí risálat kí pushtí kí gaí hai, jis ke shumúl men̲ us kí nịmaton̲, aur us kí mihnaton̲, aur taklífát ká mazkúr húá hai, aur royat aur wahí jo un par názil húí.

S. 156. Yih Ḳhatt kis ke háth se bhejá gayá?

J. Títus aur auron̲ ke háth, aur Púlús ḳhud hí un ke bạd wahán̲ gayá.

S. 157. Kyá yih donon Ḳhatt, agarchi ibtidá meṉ Karint kí kalísyá ko likhe gae, ab bhí kalísyá ke liye tạlím-dihinda ho sakte haiṉ?

J. Háṉ; un ká Karintíoṉ ke ḳháss fáide ke liye likhá jáná, is zamáne kí kalísyáoṉ kí nisbat us kí manzúrí ko bátil nahíṉ kartí. Púlús ke aur Ḳhattoṉ kí banisbat is meṉ bahut se nae nae mazmún istịmál meṉ áe haiṉ; un se ham yih tạlím-dihinda bát daryáft kar sakte haiṉ, ki Injíl kí taraqqí meṉ kyá kyá mushkilát darpesh thíṉ, aur ki kalísyá kí auwal hálat kaisí thí; pahle Ḳhatt ke gyárah aur pandrah báb ḳhásskar mufíd aur tạlím-baḳhsh haiṉ; pandrahweṉ báb meṉ qiyámat ká aisá muassir aur wázih bayán áyá hai, ki Pák Nawishte ke kisí dúsre maqám meṉ itní safáí ke sáth is ká bayán nahíṉ miltá; donoṉ Ḳhattoṉ meṉ Masíhí aur ḳhádimán i dín kí wafádárí ká bahut ụmda namúna pesh kiyá gayá hai, aur us meṉ bahut sí nasíhateṉ aur tạlímát aisí haiṉ jo har zamáne aur har hál ke liye mustạmil ho saktí haiṉ.

S. 158. Nae Ahd-náme kí nauwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká Khatt Galatíon ko.

S. 159. Galátíá kahán thá?

J. Wuh shahr na thá, lekin Eshíá i Kuchak ke darmiyán ek bará súba thá.

S. 160. Is ká yih nám kyúnkar pará?

J. Gál, yane Fráns se, jinhon ne Masíh se do sau chálís baras peshtar zabardastí se us par qabza kiyá.

S. 161. Is ke báshindon kí kyá kaifíyat thí?

J. Wuh bakhúbí tarbíyat-yáfta na the, aur barí sakht butparastí men mubtilá the.

S. 162. Yahán par kalísyáon kí pahle pahl kis waqt biná parí?

J. San ekkáwan Íswí men Púlús aur Sílás is súbe men se hoke guzre, aur kalísyáon kí bunyád dálí, aur Karint se laut jáne ke tín baras bad Púlús phir yahán áyá.

S. 163. Yih Khatt kab aur kahán likhá gayá?

J. Is ká hál sahíh malúm nahin; par aglab

hai, ki yih us waqt likhá gayá jab Púlús dobára yahán̲ áyá, yá to san tirpan yá sattáwan I̤swí men̲, aur yá to Afasus yá Karint men̲.

S. 164. Is Ḳhatt men̲ kyá ḳhusúsíyat hai?

J. Yih Ḳhatt Púlús ne apne háth se likhá, aur yih bát us kí ádat ke ḳhiláf thí, is liye ki wuh áp ibárat batláyá kartá thá, par aur log likhte the.

S. 165. Is Ḳhatt ke likhe jáne kí kyá hájat thí?

J. Aksar muallimon̲ ne unhen̲ yih talím dí thí, ki rasam i Músawí ká mánná naját ke liye zarúr thá; ek faríq Karint men̲ aisá barpá húá thá, jo Púlús kí risálat par shakk kartá thá, aur us ká yih ḳhiyál thá, ki wuh Patras aur Aurshalím ke aur hawáríon̲ kí nisbat martabe men̲ kamtar thá.

S. 166. Yih Ḳhatt aur kin Ḳhatton̲ se mushábih hai?

J. Karintíon̲ aur Rúmíon̲ ke Ḳhatton̲ se. Is men̲ Púlús kí hawáríyat sábit kí gaí hai, aur yih ki tasdíq sirf ímán ke wasíle se hásil ho saktí hai.

S. 167. Nae Ahd-náme kí daswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká Khatt Afasíon ko.

S. 168. Afasus kahán thá?

J. Wuh Eshíá ke Rúmí súbe ká dár-us-sáltanat thá; yih shahr Smyrná ke dakhin tís míl ke fásile par wáqi thá.

S. 169. Afasus kis bát ke liye mashhúr thá?

J. Us men Artamis debí ká ek bará mandir thá, aur aisá shándár aur ganí thá, ki use dunyá ke sát bare bare ajáib maqámon men mutasawar karte the.

S. 170. Is mandir ká miqdár kyá thá?

J. Wuh chár sau pachís fut lambá, aur do sau bís fut chaurá thá; us men ek sau sitún sáth fut ke lambe the. Yih mandir do sau baras ke arse men taiyár húá.

S. 171. Afasíon kí kyá khássíyat thí?

J. Wuh bare buz-dile aur aiyásh the; wuh afsúngarí ke ilm men mashhúr the.

S. 172. Púlús Afasus men kab gayá?

J. Wuh wahán do martabe gayá.—(Dekho Aamál 18 : 18—26; 19.) Pahlí bár san tir-

pan Ịswí meṉ, wuh Aurshalím ko játe húe wahán̲ gayá, aur dúsrí dafạ ek sál bạd, wuh wahán̲ do baras se ziyáda rahá.

S. 173. Yih Ḳhatt kis hálat meṉ likhá gayá?

J. Gumán karte haiṉ, ki yih pahlá Ḳhatt thá, jo Púlús ne us waqt likhá jab wuh Rúm shahr meṉ qaid thá.

S. 174. Is Ḳhatt ke likhe jáne kí ek ḳháss wajh kyá thí?

J. Púlús ko is bát ká ḳhauf thá, ki kahíṉ mere qaid ho jáne ke báịs se Afasí muríd past-himmat na ho jáeṉ, is liye us ne Tiḳhíkus ko is Ḳhatt ke hamráh un ke pás bhejá, táki un ko himmat diláe.

S. 175 Is Ḳhatt ko kyúṉkar taqsím kar sakte haiṉ?

J. Do hissoṉ meṉ, yạne *tạlímí*, pahle se tísre báb, aur *istịmálí* chár se chha báb.

S. 176. Is kitáb kí ạmm manshá kyá hai?

J. Is meṉ Ḳhudá kí bádsháhat ke ạlatarín jalál ká bayán hai; wuh bahut hí pur maz-mún aur tạlím-dihanda hai; is meṉ Masíhoṉ

ke ishtiyáq aur ụmmaid ká mazkúr hai; aur Masíhí nizám kí wasaạt aur kalísyá kí jalálí ḳhush-nasíbí mundarj hai, aur un men̲ apní súdmandí ke tayaqqun aur istịmálí nasíhaton̲ ke sáth wuh is Ḳhatt ko ḳhatm kartá hai.

S. 177. Is Ḳhatt kí ạmm sifat kí nisbat kaun sí bát liház ke qábil hai?

J. Wuh aur Ḳhatton̲ kí banisbat iláhí dánish aur muhabbat ke ụmaq ká ziyádatar mazkúr kartá hai; táham yih us waqt likhá gayá jab ki Púlús ḳhud qaid men̲ thá.

S. 178. Yih Ḳhatt kab likhá gayá?

J. San básaṭh Ī́swí ke qaríb.

S. 179. Kyá jis tarah Karint aur Galátíá kí kalísyáon̲ ko rasúl ne malámat kí, usí tarah Afasus kí kalísyá ko bhí malámat karne kí zarúrat thí?

J. Nahín̲; us ne maḳhsús báten̲ tasadduq kar dí thín̲, (Aạmál 19: 19.) aur us ká ímán aur us kí sargarmí mashhúr thí. Lekin bạdaz-án̲ us ne tádíb ke láiq kám kiyá, aur us ko tádíb dí gaí.—Dekho Mukásh. 2-1—7.)

S. 180. Afasus shahr ke pate kí ab kyá ạlámat báqí hai?

J. Sirf qadre wírána; koí Masíhí wahán̲ nahín̲ rahtá.

S. 181. Nae Ạhd-náme kí gyárahwín̲ kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká Ḳhatt Filippíon̲ ko.

S. 182. Yih Ḳhatt kab likhá gayá?

J. Rúm shahr men̲, (1 : 12—14; 4 : 22,) Púlús rasúl kí pahlí asírí ke aiyám, san tirsaṭh I'swí men̲.

S. 183. Filippí kahán̲ thá?

J. Wuh Maqadúniya ká ek shahr thá, jise Július Qaisar ne sar i nau ábád kiyá thá, aur us ne wahán̲ ke báshindon̲ ko Rúmí raíson̲ ká haqq ạtá kiyá thá. Wuh bahíra i Ægean ke sire par wáqị thá.

S. 184. Filippí kí shuhrat ká kyá bais hai?

J. Is báịs se ki wahán̲ Július Qaisar aur Pompey ke darmiyán, aur Augustus aur Antony ke jo ek jánib the, aur Cassius aur Brutus ke darmiyán jo dúsrí jánib men̲ the,

laṛáíán húíṉ; aur is wajh se bhí ki Europe meṉ isí shahr ne pahle Injíl ko qabúl kiyá.

S. 185. Us ká pahlá nám kyá thá?

J. Us ká pahlá nám Dathos thá, aur jab Maqadúniya ke bádsháh Filip ne is shahr ko túl diyá, to us ke nám par is shahr ká nám Filippí paṛá.

S. 186. Púlús is shahr meṉ pahlí martaba kab gayá?

J. San ekkáwan Íswí meṉ. Us ká apná iráda yih na thá ki waháṉ jáe, par baṛaks is ke Rúh-ul-Quds ne use jáne kí targíb dí.—(Aạmál 16 : 6—12.)

S. 187. Púlús ne pahle kis se ḳhitáb kiyá?

J. Apne dastúr ke mutábiq Yahúdíoṉ se. Us kí mihnatoṉ ká ahwál Aạmál ke solahweṉ báb meṉ miltá hai.

S. 188. Kyá wuh Filippí meṉ phir gayá?

J. Dekho Aạmál 20 : 1, 3, 6.

S. 189. Jab Púlús aur Sílás Filippí meṉ the, un par waháṉ kyá hádisa wáqị húá?

J. Un kí zadkobí húí aur wuh qaid meṉ ḍále gae, par unhoṉ ne mụjize ke taur par rihái

páí. Qaid-ḳháne ká dárogah mai apne gharáne ke ímán láyá, aur un sab ne baptismá páyá.

S. 190. Filippí Masíhíon̲ ne apní mahabbat Púlús kí nisbat kyún̲kar záhir kí?

J. Wuh us kí ihtiyájon̲ men̲ us ke kám áe, aur jab kí wuh Rúm shahr men̲ qaid thá, us ke pás barábar ḳharch bhejá kiye.

S. 191. Un logon̲ ne apní baḳhshishen̲ kis ke háth se us pás bhejín̲?

J. Epaphrodítus ke háth se; jab wuh wahán̲ se lauṭne lagá, to Púlús ne usí ke háth yih náma bhejá, jis men̲ us ne baṛe mahabbat ámez kalime aur shukrguzárí ke sáth un kí mihrbánion̲ ká iqrár kiyá hai.

S. 192. Filippí kí kalísyá kí kyá sifat thí?

J. Yih us zamáne kí kalísyáon̲ men̲ sab se bihtar thí. Us ke shuraka Púlús se bahut gahrí mahabbat rakhte the. Jab ki wuh Thassalúníká men̲ thá to unhon̲ ne us pás dobára chande bheje, aur ek martaba jab ki wuh Karint men̲ thá, (4: 15, 16; 2 Kar. 11: 9.) Unhon̲ ne

Injíl kí ḳhátir bahut sí taklíf uṭháí. (1: 28–30.) Púlús ko koí aisí wajh na milí ki aur kalísyáon kí mánind is par bhí ilzám lagáe.

S. 193. Nae Ạhd-náme kí bárahwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká Ḳhatt Kalasíon ko.

S. 194. Kalase ká shahr kahán thá?

J. Wuh Eshíá i Kuchak ke ek súbe Phrygíá ká ek ḳháss shahr thá. Yih shahr ab maujúd nahín hai. Púlús ke is Ḳhatt ke likhne ke ek sál bạd wuh ek zalzale se ulaṭ gayá.

S. 195. Púlús ne yih Ḳhatt kab likhá?

J. San básaṭh Íswí men jab ki shahr i Rúm men muqaiyad thá, aur qaríb qaríb usí waqt ke jab ki us ne Afasíon ká Ḳhatt likhá. (Dekho 1: 24; 4: 18.)

S. 196. Jab Afasíon ne Púlús ke qaid ho jáne kí ḳhabar suní to unhon ne kyá kiyá?

J. Un logon ne Epaphras apne ḳhádim i dín ko us pás bhejá, táki use tasallí de, aur kalísyá kí hálat kí us se ittilạ kare, aur ki un galat tạlímon kí nisbat jis kí manádí un ke darmiyán ho rahí thí us se mashwara kare.

S. 197. Shahr i Rúm meṉ Epaphras par kyá wáqi húá?

J. Wuh apne waháṉ pahunchne ke thoṛe hí din bad muqaiyad ho gayá.—Fileman 14.)

S. 198. Yih Ḳhatt kis Ḳhatt se mushábahat rakhtá hai?

J. Us Ḳhatt se jo Afasíoṉ ko likhá gayá, in donoṉ ko ek sáth paṛhná cháhiye, is liye ki wuh báham ek dúsre kí sharh karte haiṉ; log-oṉ ne ek Ḳhatt ko dúsre Ḳhatt kí tafsír qarár diyá hai.

S. 199. Is Ḳhatt kí ámm manshá kyá hai?

J. Is Ḳhatt meṉ talím aur istimál donoṉ sifateṉ páí játí haiṉ; is meṉ Púlús kí us shukr-guzárí ká bayán hai, jo un kí istiqámat ke báis se sádir húí, aur un kí nisbat us ke ishti-yáq ká us meṉ tazkira hai; wuh unheṉ gala-tíoṉ, aur insání tasauwarát o hadísoṉ aur far-máishoṉ se ḳhabardár kartá hai; aur ímán ke tásírát ká mazkúr kartá hai.

S. 200. Yih Ḳhatt kis ke háth se bhejá gayá thá?

J. Tiḳhikus aur Onesímus, us gulám ke háth jo apne áqá Filemon ke pás Kalasse ko lauṭá játá thá. Yihí log Afasíon̲ aur Filemán ke Ḳhatt ko bhí un ke pás le gae the.

S. 201. Kyá Púlús kabhí Kalasse men̲ gayá thá?

J. Wuh Phrygiá men̲ to dobára gayá thá, lekin yih sahíh mạlúm nahín̲ ki wuh Kalasse gayá yá na gayá. (Aạmál 16: 8; 18: 21.) Dúsre báb kí pahlí áyát se yih gumán hotá hai, ki wuh wahán̲ kabhí nahín̲ gayá.

S. 202. Púlús ne kin kin maqámát ká Kalasse ke nazdík honá bayán kiyá hai?

J. Láodikiyá aur Hierapolis. Us ne Kalasíon̲ se yih darḳhwást kí, ki apná Ḳhatt Láodikiyá kí kalísyáwálon̲ ko paṛhne den̲.

S. 203. Kyá us ne Láodikiyá kí kalísyá ko Ḳhatt likhá thá?

J. Dekho báb 4: 16. Aksaron̲ ká yih gumán hai, ki jis Ḳhatt ká zikr is maqám par húá hai, wuhí Ḳhatt hai jo Afasíon̲ ko likhá gayá thá.

S. 204. Nae Ạhd-náme kí terahwín̲ kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká pahlá Ḳhatt Thassalúníkíon ko.

S. 205. Thassalúníká kahán hai?

J. Wuh Maqadúniyá ke chár zillaon men se ek ká dár-us-saltanat thá. Yih shahr tijáratgáh hai, aur us men bahut umda bandar hai.

S. 206. Is shahr ká wírána ab tak kuchh báqí hai?

J. Us kí díwár anqaríb samúchí kharí hai, aur pánch yá chha míl ke dáire men hai.

S. 207. Kyá is maqám par Injíl kí manádí se is bát kí ummed thí, ki wuh bahut dúr tak phail jáegí?

J. Yih shahr aisá mashhúr thá, aur Yúnán ke aur hisson se us ko is qadr sarokár thá, ki us kí tásír bahut dúr tak thí.—(Dekho báb 1: 8.)

S. 208. Thassalúníká ke báshinde kaise the?

J. Us men Yúnání, Rúmí aur Yahúdí rahte the.

S. 209. Is maqám par Injíl kí manádí kis ne pahle kí?

J. Púlús aur Sílás ne, baʻd us ke ki un logon̲ ne Filippí ke qaidk̤háne se k̤halásí páí. (Aʻmál 17 : 1—10.)

S. 210. Kalísyá men̲ kis kis qism ke log the ?

J. Aksar log to butparaston̲ men̲ se ímán láe the, lekin us men̲ Yahúdí aur Yahúdí muríd bhí the, aur in men̲ bahut sí zí qadr ʻauraten̲ bhí thín̲.—(Aʻmál 17 : 4.)

S. 211. Is K̤hatt ke likhe jáne kí kyá wajh thí ?

J. Púlús ko beímán Yahúdíon̲ ke zulm ke báʻis se jabran Thassalúníká se bhágkar Berea ko jáná paṛá ; aur us ne kalísyá ko aisí hálat men̲ chhoṛá thá, ki wuh us kí nisbat bahut mutafakkir húá, chunán̲chi us ne un ko tasallí dene ke liye Timtáús ko un ke pás bhejá. (3 : 1, 2.) Timtáús ne lauṭkar Púlús ko un ke hál kí aisí k̤habar sunáí, (3 : 6—9,) ki Púlús ne is liye ki un kí muláqat na kar saktá thá un ke pás yih K̤hatt likh bhejá. (2: 17, 18.)

S. 212. Yih K̤hatt kab aur kahán̲ likhá gayá ?

J. Karint men̲ san báwan I'swí men̲. Yih Púlús ke Ḳhatton̲ men̲ pahlá Ḳhatt thá.

S. 213. Púlús ne Thassalúníkíon̲ ká kis taur par tazkira kiyá hai?

J. Banisbat aur kalísyáon̲ ke jin ko us ne Ḳhatt likhe, is kalísyá kí ziyádatar tạríf húí hai.

S. 214. Is Ḳhatt kí ạmm manshá kyá hai?

J. Pahle tín bábon̲ men̲ us kí istiqámat ke báịs se hawárí kí ḳhushí ká tazkira húá hai; báqí do bábon̲ men̲ un ke istịmál ke liye nasíhaten̲ hain̲; chauthe báb men̲ qiyámat ká mufíd bayán miltá hai; aur pánchwen̲ báb men̲ Masíhíon̲ kí guzrán ke liye muḳhtasar men̲ qáịde mundarj hain̲.

S. 215. Nae Ạhd-náme kí chaudahwín̲ kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká dúsrá Ḳhatt Thassalúníkíon̲ ko.

S. 216. Yih Ḳhatt kab aur kahán̲ likhá gayá?

J. Karint men̲ san tirpan I'swí ke shurụ́ shurụ́ men̲.

S. 217. Us kí kyá garz thí?

J. Yih, ki is galat khiyál ko durust kare jo Thassalúníká kí kalísyá men phail rahá thá, ki Masíh kí ámad aur dunyá kí intihá ke din qaríb hain, (2 : 1—12,) aur ki baz baz be-adab shakhson ko tádíb de. (1; 2: 13–17; 13.)

S. 218. Us ne sab chízon ke ákhir hone ke peshtar kis bát ke wáqi hone kí khabar dí hai?

J. Ek zabardast inhiráf ki; hawárí ke is bayán men aur Dáníel nabí kí peshkhabarí men jo chha sau baras áge dí gaí, ajíb tarah kí muwáfaqat hai.

S. 219. Nae Ahd-náme kí pandrahwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká pahlá Khatt Timtáús ko.

S. 220. Timtáús ke donon Khatt aur Títus ke Khatt ko kyá nám dete hain?

J. Khutút i Pásbání, is báis se ki un men khádimán i dín kí jawábdihí, yane un faráiz ká mazkúr hai, jo kalísyá kí nigahbání kí nisbat men un par áid hote the.

S. 221. Timtáús kaun thá?

J. Wuh Lycaonia zillah ke Derbe náme

bastí ká yá to mutawattin thá, yá wahín sukúnat pizír thá. (Aạmál 20: 4.) Us ká báp Yúnání thá, aur us kí má, Yúnice, Yahúdin thí. (Aạmál 16: 1.) Us ne apne bachpan hí se mazhabí tạlím páí thí. (2 Tim. 1: 5; 3: 15.) Us kí ḳhúbí aisí musnad thí, ki us ke báịs se Púlús ko ragbat húí ki use apná hamráhí rafíq banáye. (Aạmál 16: 2, 3; 1 Tim 4: 12.) Wuh apní jawání hí men murid húá, aur aglab hai ki us waqt jab Púlús pahlí martaba Lystra ko gayá. (Aạmál 14: 6; 1 Tim. 1: 2; Fil. 2: 20).

S. 222. Púlús us se kahán tak multafit thá?

J. Wuh us se ạjíb mahabbat rakhtá thá, aur us ne chha Ḳhatton men us ká mazkúr kiyá hai. Wuh use "farzand Timtáús," (1 Tim. 1: 18,) "ímán men apná farzand," apná "ạzíz farzand," (1 Kar. 4: 17,) aur apná "hamḳhidmat," (Rúm. 16: 21,) kahtá hai.

S. 223. Timtáús kí tawáríḳh ká hál aur kyá mạlúm hai?

J. Jab Púlús Makadúniya ko gayá, to wuh Timtáús ko Afasus kí kalísyá ká nigahbán

muqarrar kar gayá, (1 Tim. 1 : 3,) aur gumán karte haiṉ ki jab Púlús dúsrí bár Rúm meṉ qaid ho gayá tab bhí wuh wuhíṉ thá. (1 Tim. 3 : 14.) Riwáyat karte haiṉ ki Timtáús Afasus kí kalísyá kí nigahbání meṉ qáim rahá tá waqte ki wuh shahíd na húá.

S. 224 Yih Ḳhatt kab likhá gayá?

J. Is ká hál sahíh mạlúm nahíṉ hai. Wuh Afasus meṉ Timtáús ke nám par likhá gayá jis waqt ki Púlús yá to Maqadúniya meṉ thá, yá waháṉ játá thá. (1 : 3.) Mụtabar sanadon kí rú se mạlúm hotá hai, ki yih Ḳhatt san chauṉsaṭh Íswí ke qaríb qaríb likhá gayá.

S. 225. Is Ḳhatt kí manshá kyá hai ?

J. Us kí garz yih thí, ki Yahúdiyat ke tạlím karnewáloṉ kí lago tạlím ko bátil kare, aur ki Timtáús ko us ke ụhde kí jawábdihí kí nisbat tạlím aur targíb de. Is meṉ Masíhí ạuratoṉ o ụhdadárán i kalísyá kí munásib chál aur taqsírwároṉ kí tambíh, bewáoṉ ke sáth aur buzurgoṉ ke sáth, gulámoṉ aur daulatmand logoṉ ke sáth sulúk karne kí nisbat tạlímát mundarj haiṉ. (Dekho 1 : 3, 4; 3 : 15 ; 6 : 20—21.)

S. 226. Nae Ahd-náme kí solahwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká dúsrá Khatt Timtáús ko.

S. 227. Yih Khatt kab likhá gayá?

J. San painsaṭh Íswí ke qaríb jis waqt ki Púlús dúsrí bár Rúm meṉ qaid ho gayá thá.

S. 228. Wuh kaun sí bát hai jis ke báis se yih kitáb kháss taur par qábil i liház hotí hai?

J. Yih pichhlá Khatt hai jo Púlús ne apní shahádat se thoṛe hí peshtar likhá thá, aur is meṉ us saláh ki báteṉ miltí haiṉ, jo Púlús ne marte waqt Khudáwand meṉ apne farzand ko kahí thíṉ.

S. 229. Is Khatt ke likhe jáne kí kyá wajh thí?

J. Púlús, Timtáús aur Markas ko dekhne ká ishtiyáq rakhtá thá (4 : 9) táki wuh us kí musíbat meṉ use tasallí deṉ. (4 : 11.) Aur dostoṉ ne use chhoṛ diyá thá. (4 : 10—12.)

S. 230. Is Khatt kí manshá kyá hai?

J. Is meṉ Timtáús ko us ke kám kí nisbat baṛí sargarmí ke sáth nasíhateṉ, aur bedáríáṉ o tasallíáṉ dí gaí haiṉ.

S. 231. Nae Ạhd-náme kí sattrahwíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká Ḳhatt Títus ko.

S. 232. Títus kaun thá?

J. Wuh Yúnání thá, (Gal. 2: 3,) aur Púlús kí manádí se ímán láyá thá. (Gal. 1: 4.) Wuh Púlús aur Barnabás ke sáth Aurshalím ko gayá, (Gal. 2: 1,) aur Púlús ke aur safaroṉ meṉ aksar us ke hamráh jáyá kartá thá.—(2 Karint. 2: 1, 2, 13; 7: 5, 7; 8: 16—24; 12: 17—21.) Is ke siwá us ká aur kuchh hál mạlúm nahíṉ hai. Us ká tazkira Aạmál kí kitáb meṉ nahíṉ húá hai. Riwáyat karte haiṉ, ki us ne chauránwe baras kí ụmr meṉ jazíra i Crete meṉ wafát páí.

S. 233. Púlús ne Títus ke ḳhatne ke báb meṉ kyúṉ ịtiráz kiyá?

J. Dekho Gal. 2: 3—5.

S. 234. Jis waqt ki yih Ḳhatt Títus ko likhá gayá wuh kaháṉ thá?

J. Jazíra i Crete meṉ, jaháṉ wuh kalísyá ke qáim karne aur us kí ḳhabargírí ke wáste chhoṛá gayá thá.

S. 235. Yih Ḳhatt kab likhá gayá?

J. Is ká hál sahíh mạlúm nahín̲ hai; bạze kahte hain̲, ki san sattáwan Íswí men̲, aur bạze san chaun̲saṭh Íswí men̲.

S. 236. Injíl ke Crete men̲ járí hone ká hál kyá mạlúm hai?

J. Pantikost ke din is jazíre ke bahut se Yahúdíon̲ ne Patras kí wạz suní, (Aạmál 2: 11,) aur aglab hai ki unhín̲ logon̲ ne wahán̲ kí ḳhabar sunáí.

S. 237. Crete ke jazíre ká nám filhál kyá hai?

J. Candia; is jazíre kí ábádí do lákh pachás hazár hai, yih jazíra bahut zarḳhez hai aur áb o hawá bahut ḳhush gawár.

S. 238. Jis waqt yih Ḳhatt likhá gayá, us zamáne men̲ is jazíre ke báshindon̲ kí kyá hálat thí?

J. Wuh chanchal, aur makkár o jhagṛálú aur badkár o maiḳhor ṭhe.

S. 239. Is Ḳhatt kí kyá sifat hai?

J. Wuh Timtáús ke pahle Ḳhatt se bahut hí munásibat rakhtí hai, aur aksar gumán

karte hain ki yih donon ek hí sáth likhe gae the.

S. 240. Is Khatt kí mansha kyá hai?

J. Hawárí khádimán i dín kí sifát ká bayán kartá hai, aur us talím ká tazkira kartá hai jo búrhon aur jawánon ko dená wájib thá, aur Títus ko nasíhat hai, táki wuh jawán hone ke báis se sárí khúbí ká namúna ho. Wuh Títus ko uksátá hai, ki hákimon kí nisbat logon se farmánbardárí talab kare, aur ki un par pákízagí ke farz ko qáim kare.

S. 241. Nae Ahd-náme kí atharahwín kitáb ká kyá nám hai?

J. Púlús ká Khatt Filemán ko.

S. 242. Filemán kaun thá?

J. Wuh Púlús ke un murídon men se thá, jo Kalasse men rahte the. (bamuqábila 2, 10, 19, aur Kal. 4: 9, 17.) Bazon ká yih gumán hai ki wuh us kalísyá ká ek uhdadár thá, aur us kí bíbí ká nám Apphiá thá. Is ke siwá us ká hál aur kuchh malúm nahín hai.

S. 243. Filemán ke shámil-hál Arkhippus ko jo yih Khatt likhá gayá, wuh kaun shakhs thá?

J. Gumán karte haiṉ ki wuh Kalasse kí kalísyá ká pásbán thá. (Kal. 4: 17.)

S. 244. Yih Ḳhatt kab aur kis maqám par likhá gayá?

J. Yih Ḳhatt Kalassíoṉ ke Ḳhatt ke sáth hí likhá gayá, aur donoṉ ek hí sáth rawána kiye gae. (Dekho Kal. 4: 8—14,) aur is Ḳhatt kí pahlí, teís, aur chaubís áyateṉ. Is Ḳhatt ko saṇ básaṭh Ḯswí meṉ Púlús ne Rúm ke qaid-ḳháne meṉ se likhá, aur use Onesimus ke háth se bhejá.

S. 245. Onesimus kaun thá?

J. Wuh ek gulám thá jo apne áqá Filemán ke pás se Rúm ko bhág gayá, aur wahíṉ Púlús ke wasíle se muríd húá. Wuh apne áqá ke liye fáidamand na thá (áyat 11,) aur aglab hai ki us ne us kí chorí kí thí, (áyat 18.)

S. 246. Is Ḳhatt kí kyá garz thí?

J. Yih Ḳhatt is manshá se likhá gayá, ki log Onesimus ko mihrbání ke sáth aur Masíhí ke taur par qabúl kareṉ.

S. 247. Kyá is Ḳhatt se yih bát sábit hai,

ki Púlús Onesimus kí marzí ke ḳhiláf us ke laut jáne par bajidd húá?

J. Nahín; is bát kí mutlaq gawáhí nahín miltí; par kuchh ajab nahín ki us ne áphí apne laut jáne kí ḳhwáhish záhir kí ho.

S. 248 Yih Ḳhatt kis bát kí nisbat garánqadr hai?

J. Wuh aḳhláq i Masíhí ká namúna hai, aur Masíhíon ke faráiz kí nisbat us se bahut sí dastgáhí hásil hotí hai. Us kí farotaní aur ulfat i birádarána ke kalmát barí ḳhubsúrtí ke sáth darj húe hain.

S. 249. Púlús ne qaid-ḳháne men kyá kyá kám kiyá?

J. Jo log ki qaid-ḳháne men us ke pás áe, un ko waz karne ke siwá us ne Afasíon, aur Filippíon, aur Kalassíon aur Filemán ko Ḳhatt aur Timtáús ká dúsrá Ḳhatt bhí likhá.

S. 250. Nae Ahd-náme kí unníswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Ibráníon ká Ḳhatt.

S. 251. Is Ḳhatt ká ráqim kaun thá?

J. Is kí nisbat logon men bará iḳhtiláf hai.

Bahutere use Púlús se nisbat dete hain, aur bahut se ạlí sanad nuktadán is bát ko ịtimád ke sáth radd karte hain, par us ke ráqim ká tasfíya nahín kar sakte.

S. 252. Kyá us ke musannif ká hál jánná ạmr i zarúrí hai?

J. Agar yih bát zarúrí hotí, to Rúh-ul-Quds beshakk us ke ráqim ko yih targíb detí, ki jaisá aur Ḳhatton men húá hai, waisáhí wuh apná nám is men bhí darj kar detá.

S. 253. Jin logon ká yih gumán hai ki Púlús ne is Ḳhatt ko likhá wuh us ke nám ke darj na hone kí kyá wajh batláte hain?

J. Wuh us kí wajh yih bayán karte hain, ki is báịs se, ki Púlús Ġair-qaumon ke liye hawárí thá, Yahúdí us se badzan the, is wajh se is Ḳhatt ko benám rakhne men logon kí nigáh men us kí ziyáda qadr hotí banisbat banám hone ke.

S. 254. Kin dalílon se yih bát sábit ho saktí hai, ki Púlús is Ḳhatt ká ráqim thá?

J. Mashríqí aur Sikandariyá kí kalísyáon ke buzurg jo dúsrí aur tísrí saddí men maujúd

the, likhte haiṉ ki "Qudama" ne hameṉ is Ḳhatt ko yih kah kar sompá, ki yih Púlús ká likhá húá hai, aur un meṉ se aksar log is gawáhí ko qataí samajhte the. Jin logoṉ ká ḳhiyál is bát par qawí hai, wuh yih bhí kahte haiṉ, ki aise Ḳhatt ke likhne ke qábil Púlús is ḳháss wajh se thá, ki Yahúdíoṉ ke nizám se wuh baḳhúbí ágáh thá.

S. 255. Jin logoṉ ká ḳhiyál is ráe se muḳhtalif hai, wuh apne ráe kí pushtí meṉ kaun sí dalíl pesh karte haiṉ?

J. Wuh yih kahte haiṉ, ki is ká tarz Púlús ke tarz kí mánind nahíṉ hai, par aksar maqámát meṉ us ke tarz se iḳhtiláf paṛtá hai. Jo log ki Yúnání ká baḳhúbí ılm rakhte haiṉ, we kahte haiṉ, ki is Ḳhatt kí Yúnání Púlús kí Yúnání se mushábih nahíṉ hai.

S. 256. Yih Ḳhatt kis ke nám par likhá gayá?

J. Ibrání Masíhíoṉ ke.

S. 257. Yih Ḳhatt kab likhá gayá?

J. San tirsaṭh Íswí ke qaríb qaríb.

S. 258. Is Ḳhatt kí kyá garz thí?

J. Is kí garz yih thí, ki Yahúdíon ke ímán ko Masíh kí ulúhíyat, aur us ke kafáre aur shafáạt kí qadr kí nisbat istiqlál bakhshe; táki Yahúdíon ke nizám ke mạní bayán kare, aur us nizám par nizám i Masíhí kí fauqíyat ko sábit karke Yahúdí murídon ko tasallí de, aur un ko ímán men tạmír kare.

S. 259. Is Khatt men kaun sí kháss khúbí hai?

J. Siwá us kí ụmda tạlímát aur tasallíon ke, is Khatt se nizám i Músawí ká matlab barí safáí ke sáth darakhshán hotá hai.

S. 260 Nae Ahd-náme kí bíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Yạqúb ká Khatt i Ámm.

S. 261. Is Khatt ká ráqim kaun sá Yạqúb thá?

J. Is nám ke do hawárí the; ek Yạqúb jo Zabadí ká betá aur Yúhanná ká bháí thá, aur dúsrá Yạqúb i khurd, (Markas 15 : 40,) jo Halfá yá Kleopás ká betá, aur hamáre Khudáwand Masíh ká bháí bhí kahlátá thá. (Gal. 1 : 19; Yúh. 19 : 25.) Is Khatt ká ráqim Yạqúb i khurd thá.

S. 262. Yaqúb kahán rahtá thá?

J. Aurshalím men. Wuh tís baras tak Aurshalím kí aur qurb o jawár kí kalísyáon ká muhtamim thá.

S. 263. Us kí kyá sifat thí?

J. Wuh logon kí nigáh men baṛá mumtáz thá, balki beímán log bhí use *Yaqúb i ádil* ká khitáb dete the.

S. 264. Us kí maut kí nisbat kyá riwáyat hai?

J. Ki Yahúdíon ne use haikal ke kangúre se níche ḍál diyá, aur use dhobí ke sonṭe se már ḍálá, jis waqt ki wuh apne qátilon ke liye ghuṭne ṭeke húe duá máng rahá thá. Yih májrá san básaṭh Íswí men wáqi húá.

S. 265. Yih Khatt "Ámm" kyún kahlátá hai?

J. Is liye ki wuh kisí kháss kalísyá ko nahín likhá gayá thá, lekin un bárah firqon ko jo parágauda ho rahe the.

S. 266. Is Khatt se kyá garz thí?

J. Yih ki Yahúdí muríd jo sadáqat i ímání kí talím kí nisbat galatí men paṛ rahe the, us galat-fahmí ko tark karen.

S. 267. Injíl kí ibtidáan taraqqí ke zamáne meṉ, is tạlím kí nisbat kaun sí galatí ká muqábila Púlús rusúl ko karná paṛá?

J. Logoṉ ke is mailán ká, ki we apne nek kámoṉ ko tasdíq kí bunyád samajhte the.

S. 268. Yạqúb ne kis galatí ke zidd meṉ likhá?

J. Us tạlím ke jo Púlús kí koshish o tạlím ke barạks thí, yạne ki ek nira ạqlí ímán bagair ạmal ke, jise ạmal se kuchh ịláqa nahíṉ tasdíq kí bunyád hai. Púlús kí yih tạlím thí, ki ạmal apní zát meṉ is sabab se ki nákámil hai, mutlaq tasdíq kí bunyád ho nahíṉ saktá; aur Yạqúb kí tạlím yih hai, ki harchand ímán hí tạsdíq kí wajh hai, táham Aạmál ímán i haqíqí kí kasauṭí aur sanad i lábudí hai,—ki ạmal hí se ímán i haqíqí kí sadáqat áshkára hotí hai.

S. 269. Kyá Púlús aur Yạqúb kí tạlímát meṉ tasdíq ke muqaddame meṉ kisí tarah ká ikhtiláf hai?

J. Nahíṉ; balki kámil ittifáq hai, Púlús kí garz yih thí ki sábit kare kí ádmí ko apne úpar bharosá rakhná na cháhiye, aur Yạqúb

ká yih maqsad thá, ki sábit kare, kí ádmí ko be-lagám hokar náfarmání kí tabíạt paidá na karná cháhiye is liye ki is se ádmí ke dil meṉ is bát ki ragbat paidá ho saktí hai, ki wuh gunáh meṉ qáim rahe, táki fazl ziyáda hotá jáe. Yih donoṉ Ḳhatt báhamdígar ek dúsre ká takmilá haiṉ, aur in donoṉ ko ek sáth paṛhná cháhiye.

S. 270. Yih Ḳhatt kab likhá gayá?

J. Qaríb san eksaṭh Ị́swí ke, Rúmíoṉ ke Ḳhatt ke likhe jáne ke bạd, aur Yạqúb kí shahádat ke ek baras qabl.

S. 271. Nae Ahd-náme kí ekkíswíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Patras ká pahlá Ḳhatt i Ạ́mm.

S. 272. Patras kaun thá?

J. Us ká nám auwal meṉ Shamạún yá Simon thá; wuh Baitsaida ká rahnewálá, Yúnas ká beṭá, (Matí 16: 17,) aur peshe ká machhúá thá. Jab ki Injíl meṉ us ká pahlí bár tazkira húá us waqt wuh byáhá já chuká thá, aur Kafarnahúm meṉ rahtá thá. (Markas 1: 29, 30.) Us ká bháí Andriyás use Ị́sá pás

láyá aur we donon Masíh kí pairawí karne ke liye talab kiye gae. (Matí 4: 18—20).

S. 273. Injíl men us ke aur kyá kyá nám milte hain?

J. Kefás, jis ke mạní Patras se mushábih hain. Kefás Súriyání lafz hai, aur Patras Yúnání, aur donon ke mạní chaṭán ke hain.

S. 274. Patras men kyá kyá mashhúr sifaten thín?

J. Wuh ímán aur muhabbat aur apní koshishon men baṛá sargarm thá; aur kisí qadr jaldbáz aur talauwan tabạ bhí thá, go apní ákhir ụmr men wuh ziyádatar mustaqil mizáj aur qáim ho gayá; wuh hamesha dilerí aur házir juwábí záhir kartá thá, aur us ke juwáb qatạí hote the.

S. 275. Us ko kyá kyá kháss ịzzaten milín?

J. Wuh Masíh ke hamráh thá, jab us ne Jairus kí beṭí ko jiláyá, aur jab us ká chihra mubaddal húá, wuh bág i Gatsamaní men bhí Masíh ke sáth thá; wuhí pahle muqarrar kiyá gayá thá ki Pantikost ke din Yahúdíon

aur Ġair-qaumon̤ ke liye Injíl kí bádsháhat ká darwáza khole chunánchi Kurnelius aur us ká gharáná pahle ạwámm men̤ se Masíh par ímán láyá.

S. 276. Kyá us ko aur rasúlon̤ par ziyádatar fauqíyat dí gaí thí?

J. Yih bát páya i subút ko nahín̤ pahunch saktí, balki is ke barạks dalílen̤ maujúd hain̤. (Dekho Matí 23 : 8; Gal. 2 : 11.)

S. 277. Patras kí aḳhír zindagí ká hál kahán̤ tak mạlúm hai?

J. Us ká sahíh hál mutlaq mạlúm nahín̤; par aksar gumán karte hain̤, ki Antákiyá se ruḳhsat hone ke píchhe, (Gal 2 : 11) wuh chand barason̤ tak Aurshalím men̤ rahá, aur bạd az án̤ us ne un Yahúdíon̤ ko Injíl kí bashárat dí jo Pantus, Galátiá, Bithiniyá, Kappadokiyá aur Eshiá ke us hisse men̤ rahte the jo Rúmíon̤ ke mátaht thá. Bạzon̤ ká yih gumán hai, ki wuh bạd us ke Rúm ko gayá, aur Masíh kí peshḳhabarí kí takmíl men̤ wahán̤ maslúb húá, (Yúh. 21 : 18, 19;) lekin aksaron̤ ká gumán hai, ki yih ḳhiyál nádurust hai, go we

is bát ko taslím kar lete hain̲, ki us ne Nero bádsháh ke ạhd i saltanat men̲ baṛí shadíd maut se wafát páí; yih májará san chaunsaṭh yá painsaṭh I̒swí men̲ wáqị húá.

S. 278. Patras kí maut ke taur kí nisbat kyá riwáyat hai?

J. Yih ki wuh ulṭá maslúb húá, is wajh se ki us ne apne áqá i Iláhí kí taslíb ke taur par marne ko apne taín̲ láiq na samjhá.

S. 279. Yih Ḳhatt kab aur kahán̲ likhá gayá?

J. Aglab hai, ki wuh san tirsaṭh I̒swí ke qaríb qaríb Bábul shahr men̲ likhá gayá. (5 :13).

S. 280. Is Ḳhatt kí kyá sifat hai?

J. Us ke ḳhiyálát bahut ạmíq aur pur mạní hain̲. Yih Ḳhatt istịmálí hai lekin us men̲ bahut tạlím bhí marqúm hai. Kahte hain̲, ki is Ḳhatt men̲ ímán, farmán̲bardárí aur sabr ká ḳhass tazkira húá hai; táki ímán men̲ qiyám, aur kám men̲ hidáyat, o musíbat men̲ tasallí hásil ho.

S. 281. Nae Ạhd-náme kí báíswín̲ kitáb ká kyá nám hai?

J. Patras ká dúsrá Ḳhatt i Ámm.

S. 282. Yih Ḳhatt kab likhá gayá?

J. Pahle Ḳhatt ke ek baras bạd, san chaunsaṭh Íswí meṉ, aur Patras kí shahádat se kuchh áge.

S. 283. Is Ḳhatt kí kyá garz thí?

J. Is meṉ nasíhateṉ haiṉ, táki ímándároṉ ko sachchái meṉ qáim kare aur bidạtíoṉ aur jhúṭhe muạllimoṉ se un ko ḳhabardár kare, aur táki har galatí se bachne ke liye unheṉ Masíhí ḳhúbíoṉ kí tahsíl kí targíb de.

S. 284. Us kí pichhlí nasíhat kyá thí?

J. Yih ki " Hamáre Ḳhudáwand aur bachánewále Ísá Masíh ke fazl aur pahchán meṉ baṛhte jáo;" aur us kí aḳhír gawáhí jo Masíh kí ulúhíyat kí nisbat thí, wuh yih hai, " Usí ká jalál ab hai, aur abad tak hogá."—Ámín. 2 Patras 3 : 18.

S. 285. Nae Ạhd-náme kí teíswíṉ kitáb ká kyá nám hai?

J. Yúhanná ká pahlá Ḳhatt i Ámm.

S. 286. Kyá is Ḳhatt ke muallif ká nám is kitáb meṉ darj hai?

J. Nahín; táham Yúhanná kí Injíl ke mazmún aur tarz men, aur is Khatt men aisí ajíb mutábaqat hai, aur qadím zamáne ke Masíhíon kí gawáhí bhí aisí sáf hai, ki Yúhanná Rasúl ke us ke muallif hone men kisí tarah ká shakk báqí nahín rah játá.

S. 287. Is Khatt kí kyá ğarz thí?

J. Táki un galatíon ko durust kare jo Masíh kí uqnúmíyat aur us ke uhdon kí nisbat jári ho rahe the.

S. 288. Yih Khatt kab likhá gayá?

J. Qaríb san arsath yá sattar Íswí ke.

S. 289. Nae Ahd-náme kí chaubíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Yúhanná ká dúsrá Khatt.

S. 290. Yih Khatt kis ke nám par likhá gayá?

J. Barguzída bíbí aur us ke farzandon ko, táki un ko sachchái men taqwíyat hásil ho, aur we dagábázon se bedár kíe jáen.

S. 291. Kyá yih bát malúm hai, ki yih barguzída bíbí kaun thí?

J. Nahín; baze gumán karte hain, ki yih

Aurshalím kí kalísyá ká laqab thá; par log bil-ittifáq is bát par qawí nahín hain. Par is kí nisbat ámm khiyál yih hai, ki wuh ek aurat thí jo apní díndárí ke báis se mashhúr thí.

S. 292. Is Khatt men aur is ke pahle Khatt men kisí tarah kí mushábahat hai?

J. In donon men aisá nazdíkí tanásub hai, ki donon kí nisbat gumán karte hain ki ek hí sáth likhe gae.

S. 293. Nae Ahd-náme kí pachíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Yúhanná ká tísrá Khatt.

S. 294. Yih Khatt kis ke nám par likhá gayá?

J. Gaius ke nám par; aglab hai, ki yih wuhí shakhs thá jis ká zikr Rúm. 16: 23, aur 1 Kar. 1: 14 men húá hai, par yih bát yaqíní nahín hai. Gaius apní díndárí aur Masíhí musáfir-parwarí ke liye mashhúr thá.

S. 295. Yih Khatt kab likhá gayá?

J. San sattar Íswí ke qaríb qaríb.

S. 296. Is Khatt kí manshá kyá hai?

J. Hawárí Gaius kí chál o chalan par apní

ḳhushí ko záhir kartá hai, aur use Diotrephes se jo ki ek hausilawar aur fasádí shaḳhs thá ḳhabardár kartá, aur Demetrius kí tạríf kartá hai, táki wuh us kí tạzím kare, aur aur báton ká likhná mauqúf rakhtá hai, tá waqte ki báham muláqát na ho le.

S. 297. Nae Ạhd-náme kí chhabbíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Yahúdá ká Ḳhatt i Ạ́mm.

S. 298. Yahúdá kaun thá?

J. Wuh bárah hawáríon men se ek aur yá to Masíh ká bhái, yá us ká nazdíkí qarábatdár thá. Wuh Labbí aur Thaddí bhí kahlátá thá (Matí 10: 3; Lúká 6: 15; Yúh. 14: 22; Matí, 13: 55, aur Aạmál 1: 13).

S. 299. Yih Ḳhatt kab likhá gayá?

J. San chaunsaṭh aur pachhattar Ī́swí ke darmiyán men.

S. 300. Is Ḳhatt kí kyá manshá thí?

J. Yih ki Masíhíon ko jhúṭhe muạllimon se bedár kare, jo is bát kí koshish men the, ki logon ko sharạ ke ḳhiláf shahwat-parastí men mubtilá karen, aur yih kahte the, ki Ḳhudá

lazzát i nafsání kí pairawí ke liye sazá na degá.

S. 301. Yahúdá kis tarah un ko un ke khatre se ágáh kartá hai?

J. Un Isráelíon kí taraf rujú karne se jo bayábán men halák húe, un firishton kí nazír se jo halák húe, aur maidán ke shahron kí halákat kí wujúhát se.

S. 302. Nae Ahd-náme kí sattáíswín kitáb ká kyá nám hai?

J. Yúhanná ká Mukáshifa, yane Musháhidát kí kitáb.

S. 303. Yih kitáb kahán likhí gaí?

J. Jazíra i Patmus men, jo bahíra i Rúm ke magribí hisse men jise bahíra i Aegean kahte hain wáqi hai. Sháhansháh i Domishian ne san tiránwe yá chauránwe Íswí men Yúhanná Rasúl ko is jazíre men zila-khárij kar diyá thá.

S. 304 Yih kitáb kab likhí gaí?

J. Qaríb san chhiánwe Íswí ke.

S. 305. Is kitáb kí ámm sifat kyá hai?

J. Us kí khushbayání aur sanjídagí be-

misál hai. Is kitáb kí peshkhabaríán Hizqíel aur Dáníel nabí kí peshkhabaríon ke tarz aur matlab se bahut mushábih hain. Log use Dáníel nabí kí kitáb ká titimma samajhte hain.

S. 306. Is kitáb ke matálib ke kai ámm hisse ho sakte hain?

J. Do hisse: pahle hisse men pahle tín báb mushtamal hain, aur wuh un báton se jo hain, yá ho chukí hain ịláqa rakhtí hain. Is men dibája, aur hawárí ká Masíh ko rúyat men dekhná, aur Eshíá kí sát kalísyáon ke khutút mushtamal hain. Dúsre hisse, yane báqí bábon men áyanda zamáne ká hál marqúm hai; yane yih is kitáb ká nabawí hissa hai.

S. 307. Peshkhabarí ká kis tarah par bayán húá hai?

J. Shabíh yá ạlámaton men, jis kí sharh men barí hoshyárí darkár hai.

S. 308. Is kitáb ke dúsre yane nabawí hisse ko kis tarah par taqsím kar sakte hain?

J. Pánch hisson men. Pahle hisse men, chár báb hain, aur yih rúyat i tamhídí hai. dúsre hisse men 5 báb se 11: 1—18 áyaten

mushtamal hai, aur us meṉ kalísyá kí us nisbat ká bayán hai jo wuh dunyá se rakhtí hai, yá yih, ki tawáríḳh i muqaddas aur dunyawí tawáríḳhoṉ meṉ kyá munásibat hai. Tísrá hissa 11: 19 áyat se lekar 20 báb tak hai, aur us meṉ Masíh ke muḳhálif kí afzáish o zawál aur Masíh kí bádsháhat kí fathyábí, aur aḳhír ạdálat ke din ká bayán húá hai. Chauthá hissa 21, 22: 1—5 tak hai, aur is meṉ sádiqoṉ kí aḳhír hálat ká tazkira húá hai. Páṉchweṉ hisse meṉ 22: 6—21 áyateṉ haiṉ, aur yih is Ḳhatt ká ḳhátima hai.

S. 309. Is kitáb ke ḳhátime meṉ kaun sí mufíd bát pái játí hai?

J. Is meṉ bihisht ká bahut ụmda aur ḳhushnumá bayán miltá hai, aur bạd az áṉ Injíl kí muft guzárish ká baṛí ḳhúbsúrtí aur sargarmí ke sáth zikr húá hai.

S. 310. Is kitáb ko Kutub i Rabbání ke silsile meṉ aḳhír kitáb hone kí nisbat logoṉ ká kyá gumán hai?

J. Kahte haiṉ, ki aisí wahí ke ḳhátime ke liye yih Ḳhatt ạjíb taur par mauzúṉ hai: wuh

firdaus jise ham ne Paidáish kí kitáb meṉ kho diyá, wuh yaháṉ Masíh-ke wasíle se phir hásil húá hai; kalísyá kí áyanda hálat ká yạne nizám i Masíhí ke mátaht ká baṛí safáí ke sáth bayán húá hai; Matí kí Injíl ke pahle báb meṉ Masíh charní meṉ paṛá húá nazar áyá, aur yaháṉ wuh taḳht nashín ho chuká hai; aur bamuqábila Malákí nabí ke jo lạnat ke sáth apní kitáb ko ḳhatm kartá hai, yih kitáb barkat ke sáth ḳhatm hotí hai.

TAMÁM SHUD.